

- KPH
- KPH

Komunističke partije
(Hrvatske, Jugoslavije)

25.15 (497.14)

KPH, KPH

~~323.2~~

BOSILJKA JANJATOVIĆ I PETAR STRČIĆ

**TRI SUDSKA PROCESA ČLANOVIMA I POMAGAČIMA
KPH U SUŠAKU 1940.**

S. L.

- Tvor državne vlasti, (odnosno komunističke stranke) i države. Diktator i najmoćniji
323.2
- Političko progovaranje (isto).
- Progovaranje se politički, kao činjenica

KPH: Yandora & stranke
za vlast - Yandora!

f. Arhiv Arhivske

Knj. "Dokumenti o sudbenim postupcima -
Zagreb"

- sudbeni postupci
dokumenti KPH u Zagrebu 1950. god.
(3 delovanja)

f. Hrvatski narodni arhivski zavod

- sudbeni postupci dokumenti
KPH u Zagrebu 1950. god. (3 delovanja)

- otkriveni papiri, opisan se
čuvaju kao prilozi, ne treba
njih objaviti

A

1.

Godinu 1940. u radničkom i naprednom pokretu istočnog¹ — sušačkog — dijela današnje Rijeke² karakteriziraju dva važna momenta: to su hapšenje i procesi članovima, pomagačima i simpatizerima KPH s jedne strane te regeneracija partijskog života krajem te godine s druge strane³. U ovome prilogu bit će riječi samo o pokušaju da se zada udarac naprednim snagama u sušačkom području.

2.

Ubrzo nakon velikog Ogulinskog procesa članovima, simpatizerima i pomagačima KPJ iz tzv. Hrvatskog primorja⁴, koji je održan 1934⁵,

¹ O radničkom pokretu u zapadnom dijelu današnje Rijeke (nekadašnjem mađarskom i talijanskom području) između dva rata usp. Giuseppe Arigoni, *Moja sjećanja na djelatnost radničkog pokreta u Rijeci*. U: Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1941, Zbornik 1, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatske primorja i Gorskog kotara u Rijeci, Rijeka, 1970, str. 45—54; Antun Herljević, *Regesti i obavještenja o značajnijoj arhivskoj građi za povijest Rijeke u fondu bivše Riječke prefektуре (1924—1945)*. Vjesnik Historijskog arhiva XI—XII, Rijeka 1966—7, str. 299—363.

² Rijeka je poslije prvog svjetskog rata ostala i dalje razdvojena na dva grada: zapadni dio — Rijeka — pripao je Kraljevini Italiji, a istočni dio — Sušak — pripao je Kraljevstvu SHS. — O radničkom pokretu u ovom dijelu više v. u *Radnički*, n.dj. O Sušaku usp. i Andrija Rački, *Povijest grada Sušaka*, Sušak 1929; isti, *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, Sušak 1947.

³ O tome ima podataka u više sjećanja koja se čuvaju u Muzeju narodne revolucije u Rijeci, zbirka memoarske građe (dalje: MNR) i u *Radnički*, n.dj.

⁴ Pod nazivom »Hrvatsko primorje« mislimo na geografsko područje od Rijeke do Lukova s otocima Rabom, Pagom i Krkom. Usp. Josip Roglič, *Kakvo ime nadjenuti kvarnerskom prostoru*, Dometi, I, 1, Rijeka 1968, str. 120—121; isti, *Geografski položaj i društveno valoriziranje*. U: Istra — prošlost — sadašnjost, Zagreb 1969, str. 9—10.

⁵ Usp. *Radnički*, n.dj., na više mjesta; *Punat u borbi*, Punat 1960; Bosiljka Janjatović — Petar Strčić, *Hreljinski svibanj. Komunistički pokret u Hrvatskom primorju i Ogulinski proces*. Dometi, II, 11, Rijeka 1969; isti, *Iz istorije komunističkog pokreta u Hrvatskom primorju*. Komunist, XXVIII, 701 i 702, Beograd, 27. VIII i 3. IX 1970; Petar Strčić, *Progoni komunista i njihovih pomagača u riječkom području 1934—1935. godine*. Izvještaj za školsku 1969/70. godinu Gimnazije »Mirko Lenac«, Rijeka 1970.

došlo je do obnove organiziranog partijskog rada⁶. I pored nekoliko novih, težih udaraca koje je režim nanio radničkom pokretu i naprednim snagama u cjelini, a posebno samoj partijskoj jezgri⁷, čini se da se rad aktivista u Sušaku odvijao relativno uspješno sve do u 1939. Ta se aktivnost na prvi pogled ne čini suviše organizirana, ali bio je to, zapravo, rad koji se odvijao po direktivi i u okviru općih smjernica KPJ, odnosno KPH; u cjelini uklapao se u sve uspješnije djelovanje komunista u Hrvatskoj, osobito od vremena dolaska Josipa Broza Tita na čelo KPJ i nakon osnivanja KPH⁸.

Razvoj komunističkog pokreta u Sušaku u drugoj polovini 30-ih godina nije više tekao samo uhodanim putovima; doduše, rad se odvijao i uobičajenim, ilegalnim načinima, ali su se tražili — u skladu s novim shvaćanjima i politikom KPH i KPJ⁹ — i novi putevi. Jedan od takvih bio je i rad putem Inicijativnog odbora Stranke radnog naroda¹⁰; na javnom, masovnom sastanku¹¹ izvršene su pripreme za učešće na parlamentarnim izborima 1938,¹² a vrlo živo vođena je agitacija i tijekom samih izbora. Prema mišljenju jednog suvremenika »premoćna pobjeda opozicije na ovim izborima ima (se) dobrim dijelom pripisati aktivnosti naših drugova na terenu i njihovu kompaktnom nastupu u

⁶ Usp. *Radnički*, n.dj., na više mjesta, a posebno Ivo Kovačić, *Nekoliko podataka o djelovanju partijske organizacije Sušaka nakon ogulinskog procesa 1934—1935. godine*.

⁷ Hinko Raspor, *Kratak prikaz mog revolucionarnog rada*. U: *Radnički*, n.dj., str. 32—33; Dušan Diminić, *Komunistički pokret u Hrvatskom primorju od 1931—1941*, isto dj., str. 82; Eugen Cindrić, *Napredna omladina Sušaka između dva svjetska rata*, isto dj. str. 116; I. Kovačić, *Nekoliko*, n.dj., str. 693. i dalje. Slična je situacija bila u cijeloj zemlji (*Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj*, Zagreb 1969, str. 154).

⁸ Usp. Ivan Jelić, *Značenje osnivanja Komunističke partije Hrvatske*. Časopis za suvremenu povijest Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: IHRH) I, Zagreb 1970, str. 12—13; isti, *Komunistička partija Jugoslavije u društveno-političkom razvoju Zagreba između dva rata*. U: *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva svjetska rata*, Zagreb 1968, str. 33 i dalje; *Komunistički*, n.dj., str. 127 i dalje.

⁹ Usp. I. Jelić, *Značenje*, n.dj., str. 13 i dalje; *Komunistički*, n.dj., str. 128 i dalje.

¹⁰ O Stranci radnog naroda v. članak *Koncentracioni logori*. U: *Politički vjesnik*, *Vjesnik radnog naroda 1940—1941*. Kritičko izdanje. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb 1965, str. 25 i dalje; Ivan Jelić, *O proučavanju nekih problema organiziranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine*. Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 184—185; isti, *Osnovni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine*. Putovi revolucije, IV, 7—8, Zagreb 1966, str. 93 i dalje; *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*. Beograd 1963, str. 259. Rad Inicijativnog odbora Stranke radnog naroda za Primorje i Gorski kotar (predsjednik je bio Stevo Radičević) 1938. zabranila ju je policija (Stevo Radičević, MNR, 575, F 1/440; Usp. i D. Diminić, *Komunistički*, n.dj., str. 85).

¹¹ Vilim Kalen, MNR, F 1/316 i 512, F 1/393.

¹² *Komunistički*, n.dj., str. 147; *Pregled*, n.dj., str. 243, 259, 260; Ljubo

izbornoj borbi«¹³, dok drugi odstupanje od prve direktive — da se istupi sa samostalnim kandidatom — smatra pogrešnom odlukom viših foruma u slučaju sušačkog područja, s obzirom na to da se nije uvažila specifična situacija¹⁴. Rad se odvijao i putem studentskih i đачkih organizacija¹⁵; održavani su kružoci, tiskane su brošure i širene po Sušaku, raspačavana su djela primana iz Zagreba, držana su predavanja s temama iz povijesti, politike i filozofije te iz područja prirodnih nauka¹⁶. Propagirana je borba španjolskog naroda za slobodu, a dobrovoljci su odlazili u Španjolsku¹⁷, demonstriralo se u povodu Hitlerove okupacije Čehoslovačke¹⁸, održavani su javni mitinzi¹⁹. Osobita se pažnja poklanjala sindikalnom radu, pa su se neke sindikalne organizacije — posebno one lučkih²⁰, građevinskih²¹ i drvodjelskih radnika²² koje su bile u sklopu Ujedinjenog radničkog saveza Jugoslavije (URSSJ) — i mogle isticati svojevrsnom aktivnošću; tako je uz presudno učešće komunista

Boban, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd, 1965, str. 45—46; I. Jelić, *O proučavanju*, n.dj., str. 184—185; Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, II, Zagreb 1961, str. 131—133.

¹³ V. Kalen, MNR, F 1/316.

¹⁴ D. Diminić, *Komunistički*, n.dj., str. 85—86

¹⁵ MNR, F 1/319; D. Diminić, *Komunistički*, n.dj., str. 79—80; posebno usp. E. Cindrić, *Napredna*, n.dj., str. 101—120; Mladen Šoić, *SKOJ u sušačkoj gimnaziji*. U: Gimnazija »Mirko Lenac«, Rijeka 1966, str. 181.

¹⁶ V. Kalen, MNR, F 1/316 i 512, F 1/393; Romano Glažar-Mladen, MNR, F 1/68; Mladen Šoić, MNR F 1/220; E. Cindrić, *Napredna*, n.dj., str. 114 i dr.

¹⁷ D. Diminić, *Komunistički*, n.dj., str. 83; o području Vinodola piše Vicko Antić, *Život španjolskih dobrovoljaca u koncentracionim logorima Francuske*. U: Radnički, n.dj., str. 217 i dalje.

¹⁸ MNR F 1/319; D. Diminić, *Komunistički*, n.dj., str. 86; Vilko Grbac, *Sedamdeset godina rada gimnazije u Sušaku (1896—1966)*. U: Gimnazija »Mirko Lenac«, Rijeka 1966, str. 38; M. Šoić, *SKOJ*, n.dj., str. 180—181; Velimir Vučinić, MNR, F 1/250; M. Šoić, MNR, F 1/220.

¹⁹ E. Cindrić, *Napredna*, n.dj., str. 117.

²⁰ E. Cindrić, MNR, F 1/37; S. Radičević, MNR, F 1/179; MNR, mikrofilm X; Ante Balen, *Veliki štrajk lučkih radnika u Sušaku 1937. godine*. Riječki list, VII, 101, 1. V 1953, str. 2 i 11; Dragutin Bogdanić, *Radnička klasa Rijeke u borbi za svoja prava*. Novi list, VIII, 103, Rijeka, 1, 2. i 3. V 1955, str. 2 i 10; Josip Mavrinac-Kanjol, MNR, F 1/147; Mira Šepić, *Lučki radnik — revolucionar*. Pomorstvo, XV, 8—9, Rijeka 1960, str. 306—308; ista, »Našu zaradu nama«. *Na dvadesetu godišnjicu velikog štrajka lučkih radnika u Sušaku*. Novi list, XIII, 281, Rijeka, Dan Republike, 1955, str. 5; Marijan Trošelj, *Prihvaćeni uslovi lučkih radnika Sušaka 1937. godine*. U: Četrdeset godina. Zbornik sjećanja aktivista jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta. 1935—1941. Knj. 3, Beograd 1960, str. 312—316; *Pregled*, n.dj., str. 257; Bosiljka Janjatović, *Kronologija štrajkaškog pokreta u Hrvatskoj od 1929—1941*, u rukopisu.

²¹ Bernard Brnabić-Poldo, *Djelovanje sindikalne podružnice građevinskih radnika u Sušaku od 1936. do 1940.* U: Radnički, n.dj., str. 93—99.

²² S. Radičević, MNR, F 1/179.

u Sušaku osnovan »Savez lučkih i obalskih radnika Jugoslavije«²³. Suvremenici zbog toga posebno ističu da je klasni sindikalni pokret²⁴ u Sušaku bio izrazito razvijen upravo u razdoblju između 1935. i 1940. i to putem URSSJ — ovih saveza — sve do zabrane njegova rada²⁵. Dovoljno je podsjetiti na poznate štrajkove²⁶ lučkih radnika koji su zaista pokazali impozantnu snagu radničke klase²⁷, ili na štrajk građevinskih radnika²⁸. Važno je istaknuti i činjenicu da poslodavački HSS-ovski Hrvatski radnički savez (HRS) i režimski Jugoslavenski radnički savez (JUGORAS)²⁹ u Sušaku nisu imali nekih uspjeha³⁰ sve dok vlada Cvetković-Maček nije izvršila udar protiv URSSJ³¹.

²³ H. Raspor, *Kratak*, str. 32—33; E. Cindrić, MNR, F 1/37; zanimljivo je da Vladimir Andrijašević, *Sindikalni pokret pomoraca*. Pomorski zbornik. Povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942—1962, II, Zagreb 1962, ne spominje ovaj Savez.

²⁴ »U referatu 'Sindikati i rad na suzbijanju komunizma', koji je Nikola Volović, policijski pristav, a kasnije sekretar kabineta bana u Zagrebu, održao u Beogradu 24. VII 1936. iznosi se ovo shvaćanje koje je od interesa, iako može značiti samo pojedinačno mišljenje jednog policijskog činovnika: 'Komunisti si postavljaju za rad među sindikatima sledeće zadatke: 1. Ulaženje u sve sindikate, 2. Osvajanje i pretvaranje sindikata u organe klasne borbe, 3. Pod svaku cenu sprečavanje da fašistički sindikati postanu masovne organizacije, 4. Osiguranje revolucionarnog pravca rada u sindikatima, 5. Organizovanje štrajkova preko sindikata, 6. Sve radničke masovne pokrete preneti putem sindikata sa ekonomskog polja na političko'«. Bosiljka Janjatović, *Nekoliko primjedaba na IV glavu »Pregleda istorije Saveza komunista Jugoslavije«*. Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 212.

²⁵ Nikola Krznarić, MNR, 566, F 1/433; o politici KPH i KPJ prema URSSJ usp. I. Jelić, *Značenje*, n. dj., str. 18; isti, *Komunistička*, n. dj., str. 37—39; Bosiljka Janjatović, *Sindikalni pokret u Hrvatskoj u razdoblju 1933—1936. s obzirom na politiku KPJ*, I. Časopis za suvremenu povijest I—II, Zagreb 1969 i I, 1970; ista, *Nekoliko*, n. dj., str. 214; ista, *Povijesna literatura o sindikalnom pokretu u Hrvatskoj između dva rata*. Časopis za suvremenu povijest I, 1970, str. 149—150; ista, *O nekim aspektima djelovanja KPJ u zagrebačkim sindikatima i preuzimanju vodeće uloge u URSSJ-u u razdoblju 1933—1941. godine*. U: *Revolucionarni*, n. izd.; ista, *KPJ i sindikalni pokret u Hrvatskoj 1929—1941*. Naše teme, 7, Zagreb 1969; Matija Uradin, *Neke primjedbe na prikaz radničkog pokreta između dva rata*. Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 188 i dalje; Đuro Špoljarić, (*Diskusija*), Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 405—409.

²⁶ O štrajkaškom pokretu u ovome razdoblju usp. B. Janjatović, *O nekim*, n. dj.; ista, *Sindikalni*, n. dj.; ista, *Kronologija*, n. dj.

²⁷ V. bilj. 20.

²⁸ B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., str. 94—96; B. Janjatović, *Kronologija*, n. dj.

²⁹ O Hrvatskom radničkom savezu i Jugoslavenskom radničkom savezu usp. B. Janjatović, n. dj.; ista, *Povijesna*, n. dj., str. 149—150; ista, *O nekim*, n. dj.; I. Jelić, *Komunistička*, n. dj., str. 39.

³⁰ B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., 96—97.

³¹ O kraju djelovanja URSSJ v. M. Uradin, *Neke*, n. dj., str. 193—194; *Komunistički*, n. dj., str. 162.

U okviru ovakva rada³² posebno je važna obnova aktivnosti partijskog života nakon Ogulinskog procesa³³. Tako je već 1936 — doduše za kratko — osnovan Mjesni komitet KPJ za Sušak³⁴; pokušalo se nešto učiniti i oko propagandne ideje Narodne fronte³⁵. Glasilo HSS-a Hrvatska misao, kojemu je urednik bio Ante Balen, gotovo u cijelosti su kontrolirali komunisti, pa su u njemu — sve do zabrane izlaženja toga lista — objavljivani i tekstovi s naprednim sadržajem, kojih su autori bili komunisti i skojevci³⁶.

Postojale su i dobre veze sušačkih partijskih i drugih naprednih organizacija sa zagrebačkima³⁷. U Sušak su dolazili i najistaknutiji partijski radnici, među njima i Josip Broz Tito³⁸, prvi sekretar CK KPH Đuro Špoljarić, Marko Orešković³⁹, Josip Kraš, Blaž Valjin⁴⁰ i drugi; oni su nastojali da u tom industrijskom i radničkom središtu Hrvatske — u kojemu je 1936. u privredi neposredno učestvovala trećina njegovih stanovnika⁴¹ — pripomognu razvitku što intenzivnijeg i što organiziranijeg partijskog i sindikalnog života i rada⁴². To je i bilo potrebno zbog uklanjanja nekih nesuglasica koje su postojale među sušačkim aktivi-

³² O razvoju radničkog pokreta u Sušaku krajem 30-ih godina posebno usp. Emil Karadžija, MNR, 510, F 1/391.

³³ Usp. *Radnički*, n. dj., na više mjesta, a posebno I. Kovačić, *Nekoliko*, n. dj.

³⁴ H. Raspor, *Kratak*, n. dj., str. 34; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., 81; E. Cindrić, *Napredna*, n. dj., str. 116.

³⁵ O politici KPJ prema stvaranju Narodne fronte usp. literaturu u bilješci 10; usp. i *Komunistički*, n. dj., str. 133 i dalje.

³⁶ MNR, F 1/319; H. Raspor, *Kratak*, n. dj., str. 34; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 79; E. Cindrić, *Napredna*, n. dj., str. 117; Ante Balen, MNR, 500, F 1/381, F 1/276 i F 1/12.

³⁷ Ovo je bilo u skladu s općim nastojanjima rukovodstva KPH i KPJ. Usp. I. Jelić, *Značenje*, n. dj., str. 17.

³⁸ Jedan posjet opisao je sam Tito u intervjuu koji je objavljen u »Borbi« od 25. V 1957; usp. i Ivan Dujmić, *Moja djelatnost u revolucionarnom radničkom pokretu*. U: *Radnički*, n. dj., str. 43; Antica Franolić, *Revolucionarni rad na otoku Krku u predratnom periodu*. U istom izdanju, str. 203; Petar Strčić.

³⁹ S. Radičević, MNR, 575, F 1/440; H. Raspor, *Kratak*, n. dj., str. 31; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 83 i 86; o M. Oreškoviću usp. njegovu *Autobiografiju*, Zagreb 1951, Milutin Grozdanić, Srećko Ljubljanić, Nikola Pulić, Ivan Ramljak, Šerif Šehović, *Revolucija i revolucionari*, Zagreb 1970, str. 15—38, i Josip Barković, *Narodni heroj Marko Orešković*, Zagreb 1951.

⁴⁰ B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., str. 94; o J. Krašu, tada predsjedniku Međustrukovnog vijeća URSSJ-a u Zagrebu usp. M. Grozdanić i dr., *Revolucija*, n. dj., str. 91—115, a o Blažu Valjinu, predsjedniku sindikata građevinara u istom izd. na str. 73—74.

⁴¹ Radojica F. Barbalić, *Razvoj Sušaka kao upravnog i privrednog središta od premještaja gimnazije do oslobođenja*. U: *Gimnazija*, n. dj., str. 112.

stima³ te zbog udruživanja njihovih grupa⁴ da bi borba protiv klasnog neprijatelja bila što uspješnija⁵. Najzad treba spomenuti da je iz ovog područja rodom i da je ovdje djelovao i Bakranin Ivan Dujmić, član prvog CK KPH⁶.

3.

Jedan od jačih udaraca ovakvu radu⁷ u Sušaku došao je krajem 1939. i početkom 1940. kada je uhapšena veća grupa komunista i njihovih simpatizera.

Prema mišljenju Vilima Kalena, jednoga od uhapšenika, razlozi za hapšenje u listopadu 1939. bili su ovi:

»Što se tiče hapšenja koja smo ranije spomenuli, a koja su vršena u Sušaku u oktobru 1939, valja istaknuti da nijesu nipošto bila posljedica neke 'provale', već posljedica pobune rezervista u Delnicama i Karlovcu gdje su događaji imali osobito buran karakter⁸. Policija je,

³ S. Radičević, MNR, 575, F 1/440; H. Raspor, *Kratak*, n. dj., str. 31; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 83 i 86; B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., str. 94.

⁴ V. Kalen, MNR, 512, F 1/393; R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68.

⁵ D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 83, R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68.

⁶ U zborniku *Radnički*, n. dj., nije posebna pažnja posvećena pitanju postojanja i djelovanja više grupica i grupa članova, pomagača i simpatizera KPH odnosno KPJ, te drugih naprednih snaga u Sušaku; međutim, iz sadržaja materijala objavljenih u tom zborniku uočljivo je koliki je problem ova razjedinjenost zadavala razvoju cjelokupnog naprednog pokreta, a u okviru njega posebno partijskom životu.

⁷ I. Dujmić, *Moja*, n. dj., str. 43.

⁸ Čini se da se ovakav rad relativno uspješno uklapao u opće tokove razvoja KPJ i KPH: »Osnovni problem bio je dakle u pronalaženju ispravnih oblika političke taktike, koji bi ujedno bili i potvrda uspješne izgradnje one političke linije, određene Titovim dolaskom u zemlju a koja je označivala kurs izgradnje Partije modernog tipa. Prema tome stvaranje takve Komunističke partije u Hrvatskoj, koja će se svojom širinom otvoriti prema rješavanju svih vitalnih problema društva, ovisilo je s druge strane upravo o uspješnoj realizaciji i o shvaćanju niza bitnih pitanja koja je Partija postavila da bi se mogla razviti u političku snagu s osloncem u širokoj društveno-političkoj osnovici; a to je ujedno značilo prići konačnom oživotvorenju upravo zagrebačke linije, potekle na Osmoj konferenciji prije jednog desetljeća« (I. Jelić, *Komunistička*, n. dj., str. 35–36).

⁹ O pobuni vojnika u Karlovcu usp. J. Mavrinac-Kanjol, MNR, 426, F 4/5; Mitar Bakić, *Rad KPJ u bivšoj jugoslovenskoj vojsci*. U: *Četrdeset*, n. izd., str. 404. Noću 5/6. listopada 1939. poslan je 106. puk iz Karlovca na granicu; prilikom ukrcavanja na željezničkoj je stanici došlo do nereda i vojnici su odrekli poslušnost starješinama. Jedna grupa vojnika se odvojila, uzela nekoliko puškomitraljeza i zaposjela željezničku stanicu i mostove na Kupi. Radi gušenja pobune upućeno je iz Zagreba oko 200 pitomaca podoficirske škole i vojnici 35. pješadijskog puka. Pobuna je ugušena, uhapšeno je oko 80 vojnika, a ubrzo su pohvatani i oni koji su izbjegli u sela i okolicu Karlovca. Pobuna je izbila zbog vijesti (javljene lecima?) da su upućeni na francusku frontu, a ne državnu granicu. (*Aprilski rat*, 1941. vojnoistorijski institut, Beograd 1969, knj. 1. n. dj., str. 477, 478 i 479).

naravno, ovu pobunu rezervista zbog loše hrane i mizerne opreme pripisala akciji KP i odmah prešla u ofanzivu masovnim hapšenjima, to više što je partijska aktivnost nailazila na sve veću podršku u slojevima naroda i stekla velike simpatije među građanstvom, osobito u krugovima intelektualaca, a političko stanje i socijalne prilike u biv. Jugoslaviji izazivali su opće nezadovoljstvo»⁴⁹. Kalen je to usko povezo s dijelom optužnice br. Kk 66/40-1 od 31. I 1940 (u prilogu br. 2) u kojoj državni tužilac Okružnog suda u Sušaku govori o sistematskom radu samoga CK KPJ još iz 1934. na revolucioniranju aktivnosti u vojsci⁵⁰.

Stevo Radičević povezuje svoje hapšenje početkom 1940. s udarom vlade Cvetković—Maček protiv revolucionarnog sindikalnog pokreta, u prvom redu protiv njegovih sindikalnih funkcionera i aktivista⁵¹. Radičević piše:

»Formalni povod za masovno hapšenje istaknutih aktivista i članova URSS-a te aktivista Stranke radnog naroda na Sušaku bila je pojava letaka koje je na Sušak uputio Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske i koji su raspačani u većim količinama. Stvarni povod bio je međutim, kao što se zna, političke prirode. Vlada Cvetković—Maček, vodeći politiku izdaje zemlje, ocijenila je da joj je najveća zapreka Komunistička partija Jugoslavije, revolucionarni URSS-ovi sindikati i druge borbene i progresivne organizacije, i upravo zbog toga je i usmjerila pravac udara isključivo na njih«⁵².

Letke, kao povod za hapšenje, spominje u svojem pisanom sjećanju i Đuro Špoljarić⁵³.

Grupa aktivista kojih se pismeni prijepis sjećanja čuva u riječkom Muzeju narodne revolucije, povezuje ta hapšenja s općom politikom vlade Cvetković—Maček prema KPJ koje je utjecaj sve više rastao; u tome se sjećanju ističe:

»Početkom 1940. sušačka policija izvršila je masovna hapšenja naprednih ljudi i komunista kako bi likvidirala revolucionarni pokret u Sušaku i okolici«⁵⁴.

Antica Franolić ovako je opisala istodobno hapšenje grupe Krčana:

»Kada je Dinko Lukarić 1940. došao u Vrbnik i održao sastanak po direktivi viših partijskih foruma, učesnike toga sastanka uhapsila je

⁴⁹ V. Kalen, MNR, F 1/316.

⁵⁰ V. prilog br. 2; o revolucionarnom radu u vojsci i mornarici govori se na str. 14—15 članka *Izgrađujemo boljševičku partiju (Odluka CK KPJ od augusta 1934)* koji je objavljen na str. 1—16 brošure *Što i kako da se radi*, br. 4 iz 1934 (IHRPH, ZB-KOM-2/39; o radu u vojsci govori i pismo CK KPJ, br. 11, od 22. I 1935, koje je upućeno PK Hrvatske (IHRPH, ZB-KOM-7/95); usp. i M. Bakić, *Rad*, n. dj., str. 401—409; Šuran, *Revolucionarni rad u bivšoj jugoslavenskoj mornarici*. U: Četrdeset, n. izd., str. 409 i dalje.

⁵¹ S. Radičević, MNR, F 1/179.

⁵² Isti, MNR 575, F 1/440.

⁵³ Đuro Špoljarić, IHRPH, 48/I-1.

⁵⁴ MNR F 1/319.

policija uz pomoć žandarmerije. Uhapšeni su odvedeni u policiju u Sušak⁵⁵.

Zapravo, sušačka je policija pažljivo pratila razvoj naprednog pokreta na svome području, pa je i intervenirala onda kada je to smatrala za potrebno⁵⁶. No iako su joj bili poznati mnogi stari komunisti, a putem svojih doušnika znala je i za neke nove⁵⁷, sva dubina komunističkog pokreta ostajala joj je, dakako, nepoznata. Pokušavajući da sveobuhvatnim napadom prodre u njega i da mu zada što teži udar, ona se uključila u opću akciju režima u Jugoslaviji i Banovini Hrvatskoj 1939. uperenu protiv svih naprednih snaga. Naime, pogodan momenat za napad na komuniste i napredne snage na Sušaku nastupio je u vezi s općim stavom vlade Cvetković—Maček prema KPJ tih godina; težak materijalni položaj radnih ljudi u cijeloj zemlji krajem 1939. i u 1940. vlada nije popravljala svojom gospodarskom politikom. Istodobno se Komunistička partija pretvarala u sve važniji politički činilac koji je, npr., došao do izražaja i u velikim, masovnim demonstracijama 3. prosinca 1939. u Zagrebu, koje su se proširile na cijelu zemlju i kulminirale u Beogradu. Državni organi vlasti, a u Hrvatskoj posebno banovinski i HSS, poduzeli su sve da slome taj antirežimski, antifašistički i demokratski pokret; u tom je cilju došlo do progona komunista širom Hrvatske i Jugoslavije, a mnogi su bili upućeni u novootvorene logore u Lepoglavi i Bileći⁵⁸.

Seriya policijskih intervencija u Sušaku čini se da je započeta 4. listopada kada su bili uhapšeni Vilim Kalen⁵⁹ i Ratko Petrović⁶⁰; hapše-

⁵⁵ A. Franolić, *Revolucionarni*, n. dj., str. 201.

⁵⁶ Policijske su vlasti 1938. putem svog biltena obavještavale »niže organe o stanju štrajkova i o propagandi KPJ, radi poduzimanja protivmjera« (40 godišnjica Komunističke partije Jugoslavije. Izložba. Galerija likovnih umjetnosti, Rijeka 1959, str. (20).

⁵⁷ Npr. slučaj s I. Majerholdom. R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68; B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., str. 98—99.

⁵⁸ Već u listopadu 1939. Glavni je generalštab predlagao ministru vojske i mornarice osnivanje koncentracionih logora zbog pojačanog rada KPJ u narodu i u vojsci (Aprilski, n. dj., str. 412—416; usp. i Ljubo Boban, *Sporazum*, n. dj., str. 330). 17. XII 1939. vlada Cvetković—Maček donijela je Uredbu i dopunu Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi (*Banovina Hrvatska, Zakoni, uredbe, naredbe itd. objavljene do 19. prosinca 1939. godine*, knj. I, sv. V—XI, Zagreb (bez god. izd.), str. 317—318); na osnovi ove Uredbe osnovani su koncentracijski logori, a u njih su policijske vlasti mogle upućivati na prisilni boravak »sve one koji »remete red i mir«. Ova Uredba iskorištena je upravo za masovno hapšenje komunista i njihovo slanje u logore (Usp. I. Jelić, *Komunistička*, n. dj., str. 43; isti, *Osnovni*, n. dj., str. 95; *Komunistički*, n. dj., str. 162; *Koncentracijski*, n. dj., str. 24—30, kao i *Blizu 60 radničkih boraca bačeno u koncentracijske logore* u istom izd., str. 179—180; *Pregled*, n. dj., str. 262—264; F. Čulinović, *Jugoslavija*, n. dj., str. 154—155).

⁵⁹ V. Kalen, MNR, 512, F 1/393.

⁶⁰ U policijskom kartonu Ratka Petrovića stoji da je taj »privatni činovnik« »25. X 1939. dopraćen od policije u Sušaku, gdje je bio uhićen radi...« (IHRPH, P/268). Petrović je poginuo u NOR-u (R. Glažar-Mladen, MNR F 1/68).

nja su nastavljena⁶¹ i produžena početkom 1940, pa se tako u zatvoru našlo šezdesetak ljudi⁶². Tako je npr. Stevo Radičević bio uhapšen 4. siječnja⁶³, Eugen Cindrić 3. veljače⁶⁴; neki su dovedeni iz drugih mjesta, kao npr. 21. ožujka Marko Orešković i Đuro Špoljarić koji su se do tada nalazili u lepoglavskom koncentracionom logoru⁶⁵. Među uhapšenima našli su se — osim spomenute četvorice — još i Marijan Barišić, Dušan Diminić, Dinko Lukarić-Todor, Silvo Milenić-Lovro⁶⁶, Lovro Horvat, Milan Mamić, Miroslav Pintar⁶⁷, Ivan Šimečki⁶⁸, Luka Vinketa, Veljko Vučinić-Marković, Jure Kovačić⁶⁹, Pavle Biondić, Timo Mijatov, Milan

⁶¹ U Sušaku je bio uhapšen i Andrija Žaja koji je bio član prvog CK KPH: »... kao partijski funkcioner« on je »stalno obilazio teren i održavao sastanke«. Krajem 1939. »našao se u Sušaku gdje je, zbog širenja komunističke propagande, lišen slobode. Prilikom pretresa kod njega je nađen komunistički materijal: 'Moskva-Berlin', 'Sudbina Poljske' i drugo, pa je 25. studenoga iste godine otpremljen u kazneni zavod u Lepoglavu. Tada je uhapšen veći broj komunista i sindikalnih funkcionera: Josip Kraš, predsjednik Međustrukovnog vijeća, Đuro Bermanec, predsjednik Saveza šivačko-odjevnih radnika URS-a, Blaž Valjin, predsjednik sindikata građevinara, Andrija Žaja, predsjednik sindikata drvodjelaca, Leo Mates, Maca Gržetić, i niz drugih istaknutih partijskih i sindikalnih funkcionera« (Milutin Grozdanić i dr., *Revolucija*, n. dj., str. 73—74).

⁶² E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1; u »Političkom izvještaju radnog naroda« iz početka 1940. god. govori se o »masovnim hapšenjima u Sušaku i Kastvu« (*Politički*, n. dj., str. 25).

⁶³ S. Radičević, MNR, F 1/179.

⁶⁴ E. Cindrić, MNR, F 1/38.

⁶⁵ U policijskom kartonu M. Oreškovića stoji:

- »15. VI 1939. dopraćen od sreskog načelstva u Gospiću gdje je uhićen radi komunizma a potražuje se na br. 2403/36 i 17435/39 radi komunizma.
16. XII 39. uhapšen radi komunizma, pa je rešenjem ovog redarstva br. Pov. 44966/39 po čl. 12a z.o.z.j.b. konfirmiran 26. XII 39. u Lepoglavu, odakle je 12. II 40. br. 24796 vraćen.
12. III 1940. dopraćen od gradske policije u Sušaku gdje je presud. 14. II 40. br. kz 305/40 radi održavanja nedozvoljenog komunističkog sastanka sa Pintar Miroslavom i drug na 30 dana zatvora i naknadnom presudom radi nepokoravanja prema redar. organima sa 5 dana zatvora te na upućivanje u koncentracioni logor u Lepoglavu« (IHRPH, 0/13).

U prvom broju »Političkog izvještaja radnog naroda Hrvatske« iz početka 1940. piše: »Izvjestan broj interniranih bio je doduše pušten na slobodu, ali za uzvrat neki su odvedeni na Sušak, a neki u Zagreb na policiju, gdje ih preslušava poznati Šoprek u vezi s novim masovnim hapšenjima u Sušaku i Kastvu, pa se o njihovoj sudbini ne može ništa pouzdano saznati« (*Politički*, str. 25).

Sam Orešković u svojoj *Autobiografiji*, n. dj., str. 157—161, piše da je uhapšen ubrzo poslije povratka iz Španije, ali je i pušten.

Milutin Grozdanić i dr., *Revolucija*, n. dj., str. 29, pišu da je opet uhapšen i proveden u Lepoglavu 26. XII 1939.: »Iz Lepoglave je uspio pobjeći i odmah stupiti u nepošteđnu borbu protiv neprijatelja koju vodi zajedno s Krašom, izvršavajući najteže zadatke. U međuvremenu je opet pao u ruke policije na Sušaku.«

V. Kalen, MNR, F 1/316, piše u svojem sjećanju da se Marko Orešković slučajno našao u Sušaku gdje je uhapšen.

Usp. i tekst u bilješki 77.

Navođenjem ovih nekoliko kontradiktornih podataka upozoravamo koliko je malo poznato o životu i radu ovoga velikog revolucionara.

Grenko, Mustafa Latifić⁷⁰, Rade Šupić⁷¹, Drago Šćitar, Milivoj Franović⁷², Branko Borčić, Emil Karadžija, Tugo Soldatić, Zrinko Glažar⁷³ itd.

Zatvorenici su bili sami muškarci, a među njima bilo je radnika, seljaka, intelektualaca, zanatlija; neki od njih bili su već otprije poznati, pa čak i vrlo istaknuti partijski i sindikalni radnici, drugi su bili tek na početku svoga rada u radničkom pokretu. Bilo ih je iz Sušaka, s otoka Krka, iz unutrašnjosti Hrvatske, iz Istre, itd.

4.

O policijskoj istrazi nad Kalenom i Petrovićem zasad nam nije poznato ništa više od onoga što se može naslutiti iz optužnice i presude (prilozi br. 2 i 3); no poznato je da je policijska istraga nad drugim bila vrlo mučna i duga, a ovaj podatak već sam po sebi svjedoči da policija nije uspijevala ostvariti svoje planove.

Kao što je spomenuto, policajci su prilično dobro znali koga imaju pred sobom⁷⁴, a tokom istrage doznali su još neke podatke. Policija

⁶⁴ O S. Mileniću usporedi u Friključenje Istre Federalnoj Državi Hrvatskoj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. 1943—1968. Sjeverojadranski institut JAZU, Rijeka, 1968, str. 366—368; Petar Strčić, *NOP u Istri svibnja 1943. godine*. Istarski mozaik 1—2—3, Pula 1968.

⁶⁵ MNR, F 1/319.

⁶⁶ U policijskom kartonu I. Šimečkoga stoji:

»Uhapšen 13. II 1940. Pov. br. 6406 na zamolbu redarstva u Sušaku, a u vezi akta ovog ravnateljstva Pov. br. 6366 radi komunizma (...) Dne 13. II 40. otpraćen je redarstvu u Sušak.

Grad. redarstvo u Sušaku 1. IV. 40. Pov. br. 670 dostavilo je prijepis prijave pod gornjim brojem« (IHRPH, S/136).

⁶⁷ MNR, F 1/319.

⁷⁰ O M. Latifiću usp. Eugen Cindrić, *Trsat u Narodnooslobodilačkoj borbi*. Trsat. 150-godišnjica osnovne škole. 1819—1969. Rijeka 1969, str. 122.

⁷¹ D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 89.

⁷² E. Cindrić, *Napredna*, n. dj., str. 119.

⁷³ R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68.

⁷⁴ Đ. Špoljarić piše ovako o svom prvom susretu sa sušačkom policijom: »Žandari su nas odmah uveli u kabinet šefa policije dra Antičevića koji je po struci bio doktor prava, a porijeklom Dalmatinac. Posjedali smo u fotelje, zatim je on naručio kafu i cigarete i otprilike ovako počeo razgovor: Gospodo, Vama je poznato, da mi znamo, da ste vi poznati i istaknuti komunisti. Uostalom, bili ste obojica na robiji. Ovdje su pohapšeni neki komunisti i među njima ima dosta takvih koji Vas terete. Terete najprije Špoljarića, a poslije Oreškovića, da su dolazili u Sušak kao članovi Centralnog komiteta KPH, pa vam savjetujem da to imate u vidu i da budete spremni da priznate. Mi znamo, da ćete vi kao stari komunisti, ako priznate, biti kažnjeni od Partije. Ali treba da znate, s druge strane, ako prođete kroz naše ruke, a ne priznate ništa, da ćemo onda mi biti kažnjeni od naših pretpostavljenih. Prema tome predlažem vam da nađemo neki kompromis, tj. da vi nešto priznate, a mi ne tjeramo sve do kraja, odnosno da bude vuk sit i ovca cijela.« Marko Orešković se, uvijek, kad je htio da nekoga ismiđe, prekrstio lijevom rukom. Kada se Marko počeo krstiti, šef policije mu kaže: »Sta to znači, Marko?« Na to Marko napravi grimasu i kaže: »Jesi li ti doktore lud? Ja ti mogu da kažem samo to, da niti ja, niti Đuro Špoljarić nismo članovi Komunističke partije, niti članovi Centralnog komiteta KPH. Ja kažem da nismo, ali ako

je pokušavala sve osumnjičenike staviti u što čvršću međusobnu vezu, naročito je nastojala djelatnost nekih mlađih grupa povezati »sa već starim i od ranije kompromitovanim komunistima — Dušan Diminić, Pavle Bjondić, op. J. S., Rade Šupić, Milan Grenko i drugi — kako bi na taj način iskonstruisala neku veliku i opasnu organizaciju i uspela prikazati i natovariti na leđa pomenutoj grupi rukovodeću ulogu i tako jedne i druge kompromitovati i dati pred sud kao elemente opasne po državu«⁷⁵. Istodobno je policija težila da dokaže povezanost sušačkih i zagrebačkih partijskih organizacija i da prodre u što veću dubinu KPH. Zbog toga većina osumnjičenika ne samo da je danju i noću maltretirana nego su ih i tukli i mučili na razne načine⁷⁶; o tome se posebno govori i u letku koji je tada počeo kružiti Hrvatskom a pisao je o tome i »Proleter«⁷⁷, a Orešković i Špoljarić protestirali su čak i iz

bi i bili ne bi bili članovi Partije i CK-a da tebi pričamo. Nisi ti ovdje neki viši partijski forum kome mi treba da položimo račune«. Šef policije je skočio, u prvi mah prosto pobjesnio, a onda se malo uzdržao: »A što vi mislite, gospodine Špoljariću?« Ja sam počeo na drugi način da se s njim objašnjavam: rekao sam mu: mi znamo u kakvoj se situaciji nalazimo. Vi ste ovdje šef policije i mi znamo da vi imate pravo i mogućnost da nas mučite i tučete, mi smo na to spremni. Međutim, ja sam ubijeđen, a isto tako i Marko, da nas ovoga puta nećete i ne smijete ubiti, jer je nedavno došao Maček na vlast kao vođa HSS-a, koji je godinama pričao o demokraciji. Prema tome nije takva politička situacija da nas možete ubiti. Načisto sam s tim da ćete nas mučiti, čim ćete se samo obrukati, jer mi nećemo priznati ništa. Vi ćete u javnosti biti obrukani, jer će naša Partija izdati letak o našem mučenju.« On je onda rekao: »A, tako!?« Odmah je prekinuo s kavom i pušenjem. Iza toga je pritisnuo na zvonce i agenti su ušli u sobu, kojima je on rekao: »Vodite ih! Navečer će odgovarati. Navečer počinje mučenje.« (IHRPH, 48/I-1)

⁷⁵ R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68.

⁷⁶ Više o mučenjima v. u sjećanjima MNR i IHRPH, Zbirke memoanske građe u *Radnički*, n. dj., na više mjesta, u tekstu ovog priloga i u priloženoj građi.

⁷⁷ Letak: »Protiv mučenja u zagrebačkoj Glavnjači! Svoj poštenoj hrvatskoj javnosti! (Izdali: Prijatelji političkih uhapšenika)« sadrži i ove retke: »Nije prošlo ni mjesec dana od strahovitih mučenja Marka Oreškovića i Đure Špoljarića i drugih radnika u sušačkoj policiji. Vezani 37 dana u okove na nogama i rukama, premlaćivani do iznemoglosti po tabanima, vezani naglavce za noge i mučeni na najzvjerskiji način od istih onih Šopreka i drugih policijskih bandita, koji su i prije tzv. »Sporazuma« mučili radnike i hrvatske borce — ti su radnici pretrpjeli nadčovječanske muke i najzad je policija morala da vrati Marka Oreškovića i Đuru Špoljarića u koncentracioni logor odakle su odvedeni na Sušak, jer nije mogla ništa dokazati protiv njih« (podvučeno u tekstu, op. J. S.) IHRPH, ZB-XVIII-L-8/155). O porijeklu letka šef sušačke policije Antičević posebno je ispitivao Đ. Špoljarića (IHRPH, 48/I-1).

U »Proleteru«, br. 34, mart—april 1940, u članku »Teror vlade Cvetković-Maček« (Proleter 1929—1942, Beograd 1968, str. 661) piše: »Sadašnja vlada po uzoru ranijih režima nastavlja sa zverskim mučenjima po policijama. Marko Orešković, bivši dobrovoljac međunarodne brigade u Španiji, i Đuro Špoljarić, sindikalni funkcioner, oba iz Zagreba, koji su bili bačeni u konc. logor u Lepoglavu, i bili odatle odvedeni na Sušak u policijski zatvor, gde su bili izvrgnuti strašnome mučenju. Bili su vezani i vešani naglavce na kolac i volovskom žilom strahovito tučeni po tabanima. Mu-

Lepoglave⁷⁹ kada su tamo ponovo odvedeni da dočekaju suđenje u Sušaku. Usprkos vremenski dugoj istrazi⁷⁹ zatvorenici su uspjeli održati moral na visini⁸⁰, pa su čak pronašli načina i za uspostavljanje međusobnog kontakta⁸¹ i veze s vanjskim svijetom⁸².

Policija je morala na kraju dići ruke od pokušaja da stvori bilo kakvu podlogu za monstr-proces (takav je bio npr. poznati Ogulinski iz 1934, organiziran, doduše, u drukčijim političkim prilikama), jer većini uhapšenika nije mogla dokazati da su se bavili djelatnošću koja nije dopuštena⁸³. Tako je dio uhapšenika bio protjeran u zavičajne općine, drugi su — nakon 48 dana zatvora — uz pratnju stražara upućeni na vojnu vježbu⁸⁴, neki su nakon 30-ak dana zatvora oslobođeni⁸⁵, a neki su — kako je već spomenuto — vraćeni u konfinaciju⁸⁶. No u zatvoru je

čenja su vršili noću i po nekoliko puta, batinaši agent Šikić, zloglasni Šoprek, šef policije na Sušaku Antičević i drugi. Tukli su ih naizmenice do izmrcvarenosti. 37 dana nisu im skinuli lance sa ruku i nogu. Ovakvo zverski izmučeni i vraćeni su u Lepoglavu, gde ih drže odvojeno od ostalih, pod izlikom da su oboleli od meningitisa. U stvari uprava ih je izolirala jer ih tako izmrcvarene ne usudi pokazati drugovima u logoru i rodbini kod posete. Šoprek je kod batinjanja govorio: Glasao si za Mačka, borio si se za slobodnu Hrvatsku. Evo, to ti je od Mačka, ovo ti je od slobodne Hrvatske. « O Oreškoviću i Špoljariću »Proleter« donosi vijesti i u broju 3—4, april-maj 1940, (isto izd., str. 666), u članku *Jedinstvo reakcije protiv radnog naroda*.

⁷⁸ Na energičnu tužbu protiv sušačke policije pojavio se u Lepoglavi predstavnik HSS-a da vidi u čemu je stvar (Đ. Špoljarić, IHRPH, 48/I-1)

⁷⁹ D. Diminić je proveo u samici 75 dana (D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 90)

⁸⁰ Isto, str. 89: »Jednom je k meni u ćeliju ušao agent Marijan Šikić i stao — govorio je Šikić — tukao sam ga kao životinju, a on mene uopće ne hvaliti Marka (Oreškovića, op. J. S.), kako je to pravi komunista, jer eto mrzi, već mi veli kako zna da ja to moram činiti, sa mnom i dalje razgovara, a ne kao vi neki koji me prezirete i ubili bi me kad bi mogli«. Usp. i slikovito mišljenje M. Šikića kod Đ. Špoljarića, IHRPH, 48/I-1.

⁸¹ S. Radičević, MNR, 575, F 1/440.

⁸² Mira Cindrić, MNR, F 1/39.

⁸³ R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68.

⁸⁴ Romano i Božo Glažar i drugi (R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68, piše: »Napominjem da policija nije dozvolila drugovima da ošišaju brade ni 48 dana, već ih je onakve sprovela direktno u četu. Vjerojatno da bi komandi pokazala da se radi o nekim opasnim komunistima. Tako su pojedini komandiri čete to uostalom i shvatili«). Usp. i E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1. Pozivanje na vojnu vježbu prakticiralo se i s onim istaknutim aktivistima koji nisu bili uhapšeni (B. Brnabić, *Djelovanje*, n. dj., str. 99).

Već prije stvaranja Banovine Hrvatske vršena je djelomična mobilizacija, a od početka izbijanja drugog svjetskog rata rezervisti su sve češće pozivani u vojsku; posebna pažnja je pri tome posvećivana osobama nepoćudnim za režim (V. bilješku 48). Mobilizacija je izazivala veliko nezadovoljstvo, a posebno se uskomešalo selo (Aprilski, n. dj., str. 345—348).

⁸⁵ Tako npr. Velimir Vučinić (V. Vučinić, MNR, F 1/250), Branko Borčić, Emil Karadžija, Milivoj Franović, Tugo Soldatić, Zrinko Glažar (R. Glažar-Mladen, MNR, F 1/68).

⁸⁶ Orešković i Špoljarić odvedeni su u Zagreb, a onda u Lepoglavu, (Đ. Špoljarić, IHRPH, 48/I-1).

ostalo još dvadesetak osumnjičenika (D. Diminić, M. Barišić, L. Vinketa, S. Milenić, D. Lukarić, braća Ivan i Mate Justić, Mate Volarić, L. Horvat, J. Kovačić, S. Pavlinić, S. Radičević, V. Šuh⁸⁷, I. Šimecki i dr.)⁸⁸; budući da su bili u izuzetno teškim prilikama — izubijani i u prostorijama sasvim nepodobnim čak i za policijski zatvor — zatvorenici su nastojali promijeniti svoj položaj i doći što prije pred sud. Zbog toga su — čini se 5. travnja — stupili u višednevni⁸⁹ štrajk glađu⁹⁰ (koji je predlagan već u toku same istrage)⁹¹. Odjek štrajka bio je kod sušačkoga građanstva neobično velik, a protesti rodbine tako energični da je čak i rukovodstvo HSS-a bilo primorano da intervenira⁹². Pozvan je liječnik, pa su najzad zatvorenici smješteni u bolnicu⁹³, a uskoro je riješeno i pitanje njihova daljnjeg ostajanja u rukama policije. Tako su iz bolnice neki otpremljeni u leopoglavski koncentracijski logor (S. Milenić, M. Barišić, M. Grenko), u beogradski zatvor radi stavljanja pred Sud za zaštitu države (S. Radičević i L. Horvat iz Sušaka te Mamić, Šimecki i Šuh iz Zagreba), na vojnu vježbu (Stanko Pavlinić) ili u zavičajnu općinu. Grupica Diminić, Lukarić, Cindrić, Kovačić predana je mjesnom Okružnom sudu — u koji su zatvor stigli 19. travnja⁹⁴ — zajedno s Oreškovićem i Špoljarićem koji su ponovo dovedeni iz Lepoglave⁹⁵; izvedeni su

⁸⁷ U policijskom kartonu Valentina Šuha stoji:

»21. I. 40 nalog pristava Sopreka 22. II. šub

23. VII. 40. dopraćen od Okružnog suda u Pančevo, gdje je bio pod istragom radi komunizma, pa je 27. 7. 40 otpraćen Okružnom sudu u Sušak« (IHRPH, S/496).

O V. Šuhu usp. Većeslav Holjevac, Razvitak radničkog pokreta u Karlovcu između dva svjetska rata. U: Djelatnost KPJ na području Karlovca, Korduna, Like i Pokuplja. Zbornik L. Historijski arhiv, Karlovac 1969, str. 124, 125, 133 i 145.

⁸⁸ E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1.

⁸⁹ U prijepisu sjećanja grupe aktivista, koji se čuva u MNR, F 1/319, stoji da je štrajk trajao 9 dana, a kod E. Cindrića, MNR, 586, F 1/38-1, S. Radičevića, MNR, 575, F 1/440, M. Cindrić, F 1/41, D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 90, A. Franolić, *Revolucionarni*, n. dj., str. 201, stoji da je štrajk trajao 5 dana. Detalje o štrajku posebno vidi u spomenutom tekstu E. Cindrića, u članku istog autora *Štrajk glađu u sušačkoj policiji*. U: Četrdeset, n. izd., 4, str. 356—357.

⁹⁰ E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1; isti, *Štrajk*, n. dj.,; M. Cindrić, MNR, F 1/41.

⁹¹ S. Radičević, MNR, F 1/440; Mira Cindrić, *Ostalo je samo sjećanje*, U: Četrdeset, n. izd., 4, str. 439.

⁹² E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 90; A. Balen, MNR, F 1/12; M. Cindrić, F 1/41.

⁹³ E. Cindrić, MNR, F 1/38; S. Radičević, MNR, 575, F 1/440.

⁹⁴ E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1; S. Radičević, 575, F 1/440.

⁹⁵ Đ. Špoljarić, IHRPH, 48/I-1. — M. Cindrić, MNR, F 1/40. piše da joj je kroz rešetke prozora iz zatvora Okružnog suda u Sušaku Marko Orešković dobacivao pisma i drugi pisani materijal koji je ona nosila u Zagreb: »Kasnije sam saznala, da su to bili dijelovi Markove autobiografije, koja je izdana poslije oslobođenja.« Međutim, na kraju ove Oreškovićeve *Autobiografije*, Zagreb 1950, stoji da je napisana u studenome 1939. god. u Zagrebu; to bi i moglo biti vjerojatno, jer Orešković s pisanjem svog životopisa staje neposredno pred sušački proces, pa ga i ne spominje.

pred suce koji su ih na procesu 5. lipnja — oslobodili. No kako je bilo poznato da je netom oslobođene ljude policija često uhapsila odmah po izlasku iz sudskih prostorija, organizirano je za Marka Oreškovića i Đuru Špoljarića sigurno napuštanje zgrade Okružnog suda i Sušaka⁹⁶. No svi nisu mogli imati takve sreće kao spomenuta dvojica, bolje rečeno, drugi su žrtvovani da bi se ti istaknuti partijski rukovodioci sačuvali na slobodi. Tako je D. Diminić odmah sutradan bio uhapšen i zajedno s nekoliko drugova upućen na prisilni boravak u Lepoglavu⁹⁷; tamo je upućen i Ivan Justić-Moro⁹⁸, a nešto kasnije — 19. lipnja — odvedeni su u taj logor i E. Cindrić i D. Lukarić⁹⁹.

Grupa koja je bila upućena u Beograd smještena je najprije na Adi Ciganliji, a onda u beogradski i pančevački zatvor; jedino je L. Horvat bio poslan čak u Kikindu. Istraga u Pančevu bila je kratka (zatvorenici su negirali sve za što su ih optuživali, a sušačku su policiju optužili za torturu), ali se čekanje na proces oteglilo. Kako su uhapšenici bili zatvoreni u samicama, vrlo hladnim usprkos tome što je bio mjesec srpanj, zatvorenici su stupili u štrajk glađu. Zahtijevali su da ih ne tretiraju kao kriminalce, da budu smješteni zajedno te da budu odmah izvedeni pred sud. Devetodnevni je štrajk s uspjehom završen; Sud za zaštitu države u Beogradu odlučio je da ih preda Okružnom sudu u Sušaku. Tako su zatvorenici preko beogradske Glavnjače, Slavonskog Broda i Zagreba¹⁰⁰ prebačeni u Sušak gdje su bili smješteni u Okružni sud u zajedničku prostoriju¹⁰¹. Već u toku čekanja na proces doznali su

⁹⁶ Usp. i Mira Cindrić, MNR, F 1/39. Za Oreškovića i Špoljarića već je bila određena konfinacija (Đ. Špoljarić, IHRPH, 48/I-1), ali su ju oni izbjegli: »Toga dana, kad se je vodila rasprava primjetila je drugarica Marka Oreškovića — Mila Hercog i Špoljarićeva, zagrebačke agente na Sušaku. Budući da su ih one poznavale, odmah su slutile, da se sprema ponovno hapšenje Oreškovića i Špoljarića i njihovo otpremanje u Lepoglavu. Zbog toga su članovi Partije u Sušaku strogo motrili na kretanje agenata toga dana. Kad je ustanovljeno, da se oni nalaze kod donjeg ulaza u sud — a sud ima dva ulaza, stigao je na gornji ulaz automobil u koji su se ukrcali naglo izašavši iz suda, Marko Orešković i Špoljarić i pobjegli. Policija ih je svuda po Sušaku tražila ali ih nije pronašla sve do ustanka« (MNR, F 1/319); usp. Ante Ramljak, IHRPH, MG, 54/III-3.

⁹⁷ D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 90; v. i prilog br. 9 od 6. VI 1940, te bilješku br. 58.

⁹⁸ A. Franolić, *Revolucionarni*, n. dj., str. 201.

⁹⁹ E. Cindrić, MNR, 586, F 1/38-1; isti, *Trsat*, n. dj., str. 122; ukupno je bilo upućeno u Lepoglavu sedam ljudi (Mira Cindrić, *Posjeta koncentracionom logoru u Lepoglavi*, U; Cetrdeset, n. izd., 4, str. 381—382, i u MNR, F 1/39). Političke osuđenike iz Sušaka u Lepoglavi spominje u rujnu 1940. god. i Politički vjesnik, br. 13. i 14, u članku *Blizu 60 radničkih boraca bačeno u koncentracione logore* (Politički, n. dj., str. 179).

¹⁰⁰ U Zagrebu su zadržani nekoliko dana; ovdje im je Partija odmah pružila pomoć (npr. u hrani). S. Radičević, MNR, 575, F 1/440. U policijskom kartonu N. Šuha stoji da je u Pančevu bio samo od 23—27. VII (v. bilj. 87).

¹⁰¹ Čak su tražili da im bude dozvoljeno čitanje određenih knjiga, no, one im nisu date s obrazloženjem da se zbog njih i nalaze ovdje (S. Radičević, MNR, 575, F L/440).

da neće biti suđeni jer »nema pravne osnove za to«. Istodobno se javila bojazan da ih policija — kao što se to dogodilo s prethodnom grupom — ne uhapsi odmah ili gotovo odmah po izlasku iz sudskog zatvora. No Horvatova grupa uspjela se snaći, kao i prethodna, Lukarićeva¹⁰².

5.

Na kraju, potrebno je osvrnuti se na sam način suđenja, tačnije rečeno — kako je došlo do završnih rezultata tih procesa.

Djelo Kalena i Petrovića — kao i ostalih — bilo je svrstano u red onih koje padaju pod udar Zakona o zaštiti državne bezbednosti i porotka u državi, a morali su biti izvedeni pred Državni sud za zaštitu države¹⁰³; u ime ovog suda sudio im je Okružni sud u Sušaku¹⁰⁴, kojemu

¹⁰² S. Radičević, MNR, 575, F 1/440, piše da je stupio u kontakt s upraviteljem zatvora Okružnog suda:

»Nisam mogao ne znam što od njega saznati što je nas interesiralo, jer je bio jako zatvoren, a i naš politički protivnik. Ipak mi je rekao, da poštuje ljude koji se bore za svoje ideje, a da mrzi kriminal i nepoštenje. Jednom mi je rekao, da raspolaze s pouzdanim informacijama, da će nam uskoro biti suđenje, da nećemo biti suđeni, jer nema pravne osnove za to. Tada mi je, između ostalog, rekao otprilike ovako: »Policija je đavo i može učiniti svašta, može vas dočekati na izlazu iz suda i ponovno zatvoriti ili vas šupirati u zavičajna mjesta i slično. Ponudio mi je, da će on za mene urediti stvar, tako da idem u Zagreb s tzv. »pratnjom«, a to drugim riječima znači u pratnju sudskog stražara, koji sprovodi razne relikvente u Zagreb i drugdje. Rekao mi je, da su ti slučajevi vrlo česti i da mogu, ako zatreba, jedan do dva dana sačekati kod njega u stanu. Tražio sam da to učini i za ostale moje drugove, a ne samo za mene. Rekao mi je, da to ne može doći u obzir, jer da bi navukao na sebe tešku sumnju da sakriva komuniste i dodao, da za jednog može naći nekakvo opravdanje, ali za nas petoricu da ne može. Prenio sam to drugovima i oni su se složili da prihvatim taj prijedlog. Istovremeno to nam je bilo upozorenje, ma da smo o tome i ranije razmišljali, da se moramo osigurati da ne padnemo u ruke policiji. Poručili smo drugovima u Sušaku, da na dan suđenja pripreme kola i da oni organiziraju naš izlazak iz suda tako da bude na gornjoj strani, tj. prema Krimeji, a ne da bude na donjoj strani prema Pećinama. I tako je zaista i bilo. Na dan suđenja, oni su izlazili iz dvorišta sudskog zatvora na gornja vrata, tako su ih čekala kola i odvezla do Fužina ili Škrljeva i tamo su sačekali vlak i krenuli u Zagreb.

Ja sam iste večeri sa tzv. pratnjom, ili bolje rečeno šupom, otišao u Zagreb. Na ovo smo se odlučili i zbog toga, jer smo pretpostavljali, ako ja padnem u ruke policiji vjerojatno neće oni i obratno, tako da možemo poduzeti preko organizacije daljnje mjere ako to zatreba.«

¹⁰³ O osnivanju i razvoju tog Suda v. *Zbornik radova, uredbi i naredbi*, sv. III, br. 4—35. Zagreb, mart 1929, ili *Službene novine*, br. 9, Beograd, 11. I 1929, str. 54—56; *Zbornik*, n. dj., str. 404—406; *Službene novine* br. 54-XXIII, 6. III 1929, ili *Zbornik*, n. dj., str. 404—406; *Zbornik*, n. dj., str. 306—308; isto, str. 363—366; *Službene novine*, XI, 307, 1929-CXXXI, str. 2575—2576; *Zbornik*, n. dj., sv. I i II, Zagreb 1—46, januar-februar 1930, str. 5—9; *Zbornik*, n. dj., sv. VIII, Zagreb, august 1930, br. 278—330, str. 1086—1092; *Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju od 27. januar 1929. godine sa izmenama i dopunama iz zakona od 9. oktobra 1931. godine i rešidbama Stola sedmorice kao Kasacionog suda u Zagrebu i Apelacionog suda u Zagrebu priredili Stevan M. Breberina i dr. Ivan K. Ilić*, Zagreb 1934; *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od*

je predsjednik bio dr Petar Prebeg¹⁰⁵. Državni tužilac optužio je Kalena da je — pored ostalog — usmeno vršio propagandu kojom se ide za promjenom političkog i socijalnog poretka u državi zločinom i nasiljem, te vršio organizaciju kojom se ide za tim da se izazove vojna pobuna, metež i neposlušnost kod vojnika«, a Petrovića da je — pored ostaloga — namjeravao vršiti propagandu »kojom se ide na to da se uzrokuje vojna pobuna, neposlušnost i nezadovoljstvo kod vojnika«; oba su optužena i za pripadanje KPJ¹⁰⁶. Međutim, Okružni sud u Sušaku oslobodio je obojicu od optužbe i pustio ih na slobodu¹⁰⁷. Državni tužilac predao je zahtjev za reviziju sudskog postupka, ne slažući se s presudom¹⁰⁸.

Državni tužilac optužio je 25. svibnja Lukarića i drugove da su bili članovi KPJ, da su vršili propagandu, raspačavali letke i plakate, da su stvarali organizacije KPJ u Sušaku itd; svi su padali pod udar Zakona o zaštiti javne bezbednosti¹⁰⁹. No presuda od 5. lipnja glasila je — oslobođenje od optužbe¹¹⁰. Državni tužilac je dulje vremena razmišljao dok nije zatražio reviziju procesa¹¹¹, no Stol sedmorice u Zagrebu kao kasacioni sud proglasio je 26. rujna reviziju neosnovanom¹¹².

Posljednja, treća grupa na čelu s Horvatom bila je optužena 3. rujna zbog raspačavanja veće količine komunističkih letaka¹¹³. Sušački sud oslobodio je 21. rujna i njih¹¹⁴! Državni tužilac zatražio je reviziju 4. listopada¹¹⁵, ali čini se, nije ni ovog puta uspio¹¹⁶.

Kako pokušati objasniti ove presude Okružnog suda u Sušaku o oslobađanju optuženih?

Utjecaj Partije bio je takav da se — i pored koncentracionih logora i raznih vrsta progona — pojedini sudovi ipak nisu dali slomiti pod pritiskom režima. Osim toga, junačko držanje komunista, mnogih nji-

27. januara 1929. obnarodovan u 33 XVI broju Službenih novina od 9. februara 1929. godine. Izd. knjižarnica Gece Kona, Beograd 1929; *Službene novine*, Beograd, X/1929, br. 286 — CXVI, str. 231; XI/1930, br. 254-LXXXVIII od 5. novembra 1930, 2053; br. 295-CII od 24. XII 1930, str. 2297; XII/1931, br. 245-LXXV od 20. oktobra 1931, str. 1425; Ferdo Čulinović, *Državno pravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka*, II, Zagreb 1959, str. 284—285, 290, 291 i 317; isti, *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas*. Zagreb 1968, str. 161—166 i 294—295.

¹⁰⁴ Prilog br. 1 i dalje, Sušak, 31. I 1940.

¹⁰⁵ Petar Prebeg došao je za predsjednika Okružnog suda u Sušaku iz Sreškog suda u Velikoj Gorici prvih dana 1940. godine (Primorje, III, 73, Sušak, 13. I. 1940, str. 2).

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Prilog br. 3, Sušak, 31. V 1940.

¹⁰⁸ Prilog br. 5, Sušak, 19. VII 1940.

¹⁰⁹ Prilog br. 7, Sušak, 25. V 1940.

¹¹⁰ Prilog br. 8, Sušak, 5. VI 1940.

¹¹¹ Prilog br. 11, Sušak, 22. VII 1940.

¹¹² Prilog br. 12, Sušak, 26. IX 1940.

¹¹³ Prilog br. 13, Sušak, 3. IX 1940.

¹¹⁴ Prilog br. 14, Sušak, 21. IX 1940.

¹¹⁵ Prilog br. 16, Sušak, 4. X 1940.

¹¹⁶ S. Radičević dobio je samo izgon iz Sušaka (za 10 godina), MNR, F 1/179.

hovah simpatizera i pomagača pred policijskim i sudskim organima Kraljevstva SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, na današnjem riječkom području i nama je poznato u mnogo slučajeva; o tome posebno govore njihova sjećanja koja se u pismenom obliku čuvaju u nekim našim znanstvenim i kulturnim institucijama, a neka su sjećanja i objavljena¹¹⁷. Takvo držanje pripadnika snažnog demokratskog i antifašističkog pokreta, nema sumnje, moralo je djelovati na mnoge poštene i savjesne suce, jer »vršenje sudačke pravde, ma koliko ono bilo predviđeno fiksnim proceduralnim normama, ono je (kod dosadašnje mogućnosti istinite spoznaje) u svom toku i svojoj konačnoj pravnoj formulaciji više rezultat subjektivnih faktora nego izraz objektivnog stanja.« Te je retke napisao dr Đuro Rošić¹¹⁸, član sudskog vijeća koje je oslobodilo posljednje dvije grupe osumnjičenika 1940; on dalje nastavlja: »Načelo slobodnog sudačkog uvjerenja prema kojemu sudac, kod pitanja da li je na osnovi dokaznog materijala optuženi kriv za krivično djelo za koje je pozvan na odgovornost, nije vezan nikakvim pravnim normama, već sudi po svom slobodnom uvjerenju — ovo inače vrlo napredno načelo suvremenog krivičnog pravosuđa u političkim procesima prečesto postaje vrlo prikladnim instrumentom za politička nasilja pod okriljem 'objektivne pravde'«. I posebno naglašava: »I ova tri sudska krivična predmeta primjer su pokušaja da se sudski organi zloupotrijebe u svrhe koje s pravdom nemaju ništa zajedničko«¹¹⁹.

Dakako, suci su bili svjesni tko su i čemu teže ljudi koji sjede pred njima na optuženičkim klupama¹²⁰. Međutim, nisu ni suci u beskonačnost mogli gledati istupe optuženika kakav se, npr., dogodio u lipnju 1940. u sudnici sušačkog Okružnog suda: »Kada je sudija, uzimajući prethodno već po usvojenom običaju i šablonu opće podatke ili generalije od okrivljenog, pitao Marka i mene (Špoljarića, op. J. S.) koje smo vjeroispovjesti, odgovorili smo da smo komunisti i ateisti. Nakon toga počeli smo se izuvati. Predsjednik suda nas je upitao zašto se izuvamo. 'Vidjet ćete zašto', kazali smo mi, pokazujući mu ranjave tabane od bati-

¹¹⁷ V. bilješku 1.

¹¹⁸ Izjava se nalazi u MNR, F 1/455.

¹¹⁹ Isto.

¹²⁰ Isto: »Ako se danas pročitaju spisi koji se odnose na ova tri procesa, nitko neće biti tako naivan da povjeruje u obranu optuženih: slučajni sastanci na kojima se govori o socijalnoj revoluciji no samo tako nekako općenito, rasturanje političkih letaka ali sa bezazlenim sadržajem, sastavljanje i čuvanje revolucionarnog sadržaja tobože zbog igre itd. — Naivno nije bilo ni pojedino sudsko vijeće koje im je sudilo i svaki član tih vijeća dobro je znao da se radi o ilegalnoj i organiziranoj političkoj djelatnosti članova komunističke partije, kažnjivo kao zločinstvo po drakonskim odredbama Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. A da bi iskusili svu težinu državne represije, optuženima je moralo suditi i sudilo veliko vijeće od petorice sudaca, propisano za najteža krivična djela i za koja je predviđena kazna doživotne robije ili čak smrti.«

nanja i ranjave ruke od lanaca¹²¹. Svi sudije postali su nervozni. Tužilac je počeo da protestira i tražio je od predsjednika Suda da to spriječi. No mi smo svoje izvršili, tj. pokazali smo tragove batinanja i mučenja, a poslije toga smo se obuli¹²². Zbog toga nekadašnji sudac Rošić i piše: »I danas mogu s punom odgovornošću ustvrditi da sam uz pomoć vrlo rijetkih suradnika, a takva svijetla iznimka bio je upravo Vasilije Orlović, uspio kod sušačkih sudaca izazvati spoznaju da u procesima o političkom deliktu pitanje krivnje nije samo formalnopravno pitanje da li je optuženi izvršio ili nije one radnje koje pozitivne zakonske odredbe kvalificiraju kao izvjesno krivično djelo, već da je u takvim procesima humana dužnost suca da u izricanju pravde ne bude samo viva vox legis već da iz njegova pravorijeka progovori njegova etička svijest, determinirana moralnim načelima, daleko vrednijim od onih koja su proklamirana u krivičnom zakoniku i na koja se državni tužilac poziva¹²³.

Da su suci bili naklonjeni optuženima, potvrđuje i jedan od branitelja, dr Ante Ramljak, u svojim sjećanjima¹²⁴, i jedan od optuženika, Đuro Špoljarić¹²⁵. Zbog toga su suci i mogli — uz punu podršku branitelja izabranih i po službenoj dužnosti¹²⁶ — »kad je tako u sušačkom

¹²¹ Supruga dra Rošića ispričala nam je da je njezin brat Oskar Juranić, istaknuti komunist na isti način bio mučen i 1934. i 1936. u zatvoru sušačke policije.

¹²² Đ. Špoljarić, IHRPH, 48/I-1.

¹²³ »Nisu ovo bili mi prvi ni jedini krivični predmeti političke prirode s kojima su se u vrijeme šestojanuarske diktature susretali suci Okružnog i Sreskog suda u Sušaku. A trebalo je mnogo uvjeravanja, mnogo uzbuđenih scena u dvoranama za vijećanje, dok su neki moji kolege suci napustili stav nezainteresiranih primjenjivača zakonskih odredbi i u takvim sudskim predmetima stali vidjeti ne samo sudske procese zbog nedifamirajućeg političkog delikta, već odiozne političke procese gdje se surovim policijskim sredstvima hoće slomiti nečija progresivna društvena svijest i gdje intervencija sudskih organa treba da prikrije moralne a često i krvave zločine vladajuće kličke« (Đ. Rošić, MNR F 1/455).

¹²⁴ »Moja posljednja obrana prije drugog svjetskog rata izvan Zagreba bila je kod Okružnog suda u Sušaku. Tamo su bili optuženi Marko Orešković, Đuro Špoljarić i još nekoliko drugova sa Krka. Obranu smo preuzeli ja i Dr. Ivo Orlić, advokat sa Sušaka i samostalni demokrata. Ovdje je obrana bila dosta laika. Imali smo protiv sebi samo policiju a suci su bili na strani optuženika. Mi branitelji govorili smo sa predsjednikom vijeća Perom Prebegom i znali smo da će optuženi biti oslobođeni. Ali smo isto tako znali da će ih policija odmah uhapsiti. Zato smo udesili da dva optuženika Marko Orešković i Đuro Špoljarić iziđu na sporedni izlaz odmah posle proglašenja presude, gdje ih je čekao autotaksi, koji ih je prebacio u Liku« (A. Ramljak, IHRPH, MG 54/III-3, poglavlje *Rat*, str. 12; M. Grozdanić i dr., *Revolucija*, n. dj., str. 29–30).

¹²⁵ »Poslije, otprilike, mjesec i po dana održan je sudski proces. Na tom je procesu bio naš branitelj dr Ante Ramljak. Njega je poslala Partija da nam bude branitelj. Ramljak je odmah tražio s nama razgovor. Tom prilikom rekao nam je da je nešto upoznat kako stoje stvari oko nas. Mi smo mu kazali da nismo priznali ništa. Zatim je on rekao da je razgovarao s predsjednikom suda, koji mu je dao odobrenje da ode do nas i da je predsjednik suda njegov školski drug — Mostarac — da su zajedno studirali — da je on HSS-ovac, da nije loš čovjek i da se s njim može nešto učiniti. Pored ostalog, on nam je saopćio, da predsjednik suda nas

Okružnom sudu bio pripremljen teren«, primijeniti »taktiku koja je omogućivala, uz najveću moguću vjerojatnost, sretan ishod takvih u najmanju ruku nepriličnih krivičnih predmeta«¹²⁷, a tako se moglo dogoditi i da su tijekom jednog jedinog prijepodneva završavani procesi¹²⁸.

Kod posljednjeg, trećeg procesa državni tužilac držao se, valjda poučen neuspješnim rezultatom prethodnih dvaju procesa, samo konkretnih učina osumnjičenih; no opća, vrlo teška situacija u zemlji¹²⁹ otvarala je oči i davala izuzetnu hrabrost mnogima, pa tako i pojedinim sucima. Zbog toga se moglo dogoditi da su sušački suci glatko odbili da prihvate »priznanja« osumnjičenika kakva im je policija servirala; ovaj put suci su odbili da ih prihvate već u samom početku rasprave, i to zbog običnih, tada formalnih razloga¹³⁰!

moli, da nitko ne govori ništa o batinjanju i da ne pravimo politički proces. Mi smo odgovorili, da ćemo pod svaku cijenu praviti politički proces, a da on nas ne može suditi nikako, jer nema zašto. Ante Ramljak je rekao da se slaže s našim stavom i da takav stav ima i Partija« (Đ. Špoljarić, IHRPH 48/I-1).

¹²⁶ Dr Ivo Orlić bio je branitelj po službenoj dužnosti, međutim, on se svojski založio za svoje branjenike; D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 86, bilješka 9, piše: »Dr Ivo Orlić bio je osobni prijatelj Svetozara Pribičevića, koji je tada živio u emigraciji (i umro u njoj 1936. godine. Op. J. S.). Orlić se s njime dopisivao pa mi je pokazivao njegova pisma koja su sve više odražavala njegovo kretanje u lijevo. (...) Orlić je bio jugoslavenski i slavenofilski orijentiran demokrata. Među radničkim i uopće siromašnim svijetom bio je vrlo popularan čovjek. Kao advokat zaštićivao je klijente i sam pružao novčanu pomoć, iako ni on nije mnogo imao, jer je bio skroman i pošten. Bio je strastveni političar i prijatelj čehoslovačke demokracije pa je želio postati čehoslovački konzul na Sušaku na čemu se jedno vrijeme i radilo.«

¹²⁷ »Polazeći od osnovnih kategorija krivičnog postupka, da je slobodno sudačko uvjerenje svijest o izvjesnosti neke činjenice, a da su dokazni osnovi opet činjenice od kojih se izvodi ta izvjesnost, u obrazlaganju svojih liberatornih presuda priznavali smo kao dokazne samo one činjenice koje nije bilo moguće negirati, ali smo isključivali animus nocendi ili smo se kod pravne ocjene postojanja činjenica potrebnih za učin odnositnog krivičnog djela pozivali na načelo in dubiis pro reo i tako prekidalu onu vezu koja čin povezuje sa krivičnom odgovornošću, pokrivajući sve to pozivom na slobodno sudačko uvjerenje« (Đ. Rošić, MNR, F 1/455).

¹²⁸ Đ. Špoljarić, IHRPH 48/I-1; usp. i priložene presude (3, 8 i 14).

¹²⁹ Usp. ocjenu u *Pregledu*, n. dj., str. 262–264.

¹³⁰ Usp. prilog 14, Sušak, 21. IX 1940; Đ. Rošić, MNR, F 1/455, se sjeća: »U krivičnom predmetu protiv Horvat Lovra i drugova učinili smo kod ocjene dokaza proceduralno bitnu izmjenu. Kod svih krivičnih procesa, a dakako i kod onih na teret članova ilegalne komunističke partije, dokaz koji je najviše teretio optužene bili su zapisnici o njihovim saslušanjima pred policijskim vlastima: sačinjeni pod teškim prinudama ti su zapisnici sadržavali u pravilu izričita priznanja potkrijepljena navodima činjenica koje se progone po Zakonu o zaštiti države. Temeljeći svoje uvjerenje o krivnji upravo na tim priznanjima, sudovi su tako donosili kondemnatorne presude diljem cijele Jugoslavije, iako je u tadašnjem krivičnom postupku bilo propisano, da policijske vlasti mogu vršiti određene procesne radnje samo u slučajevima neodložne potrebe ili ako nema pri nuci sudskog organa. Trebalo je mnogo muke dok sam uspio svoje sudske kolege uvjeriti (ponavljam: izuzevši Vasiliju Orlovića), da je ispod našeg ljudskog dostojanstva uzimati takve političke akte kao osnov našeg slo-

Što je policija mislila o ovim sucima, nije nam poznato, ali je poznato da je već 1936. šef sušačkih agenata Josip Mežnar — u jednom sličnom slučaju kada su bili u pitanju Oskar Juranić, Dušan Diminić, Velimir Vučinić i drugi, dakle neki koji su se pojavili pred sudom i 1940 — izjavio za predsjednika ogulinskog sudskog vijeća Jadanića: »Na optuženičkoj klupi nalazili smo se mi, a ne komunisti. Tko bi mogao i pomisliti da će okrivljeni moći poreći sve svoje izjave pred policijom i da će im sud vjerovati. Trebalo bi predsjednika suda staviti pod optužbu«¹³¹. Doduše, nije nam poznato koliko je takvih slučajeva bilo u riječkom području, možda je to bio rijedak slučaj, ali 1940. ponovio se — i to uzastopce — čak tri puta; nije onda čudno da se dr Đuro Rošić — kad mu se ipak to nije dogodilo tada — već prvih dana talijanske okupacije među prvima našao u — zatvoru.

Oslobođenje članova i pomagača KPH u Sušaku 1940. imalo je velik odjek kod pučanstva i davalo je snažan poticaj cijelom naprednom pokretu. S druge strane, i pored toga što su neki članovi i pomagači KPH poslije oslobođenja bili izvjesno vrijeme spriječeni da odmah započnu s aktivnošću, sudske su odluke presudno utjecale na to da je regeneracija partijskog života u Sušaku mogla intenzivno započeti već u jeseni iste godine — s dolaskom i intervencijama Rade Končara¹³².

6.

U prilogu objavljujemo ukupno 17 spisa; veći dio njih čuva se u Arhivu Hrvatske (dalje: AH), a samo neki su ovjerovljeni prijepisi u Muzeju narodne revolucije u Sušaku (izvornici se čuvaju kod privatnika, nekadašnjih uhapšenika). Svi su spisi, dakle, izvornici, a objavljujemo ih u onakvu sadržajnom obliku u kakvu su se našli sačuvani; jedino smo intervenirali kod očitih strojopisarevih grešaka.

B)

I

1.

Sušak, 31. I 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK¹³³

Broj: Kk 66/40-1.

Državnom nadodvjetništvu

u

Z a g r e b u

Pozivom na § 26 Uredbe o poslovnom redu za Državna tužioštva¹³⁴ podnosim u kriv. predmetu protiv Kalen Alfons-Vilima i Petrović Ratka

bodnog sudačkog uvjerenja' i da ih nagovorim da u obrazloženju presude od 21. IX 1940. konačno jedanput odbijemo da kao dokazno sredstvo upotrijebimo te akte. Jer osim svega ostalog pravnici, a napose suci, 'po krvi' su uporni tradicionalisti« (Đ. Rošić, MNR F 1/455).

¹³¹ D. Diminić, *Komunistički*, n. dj., str. 83.

¹³² Sjećanja u MNR.

¹³³ Pečat, latinicom i ćirilicom.

zbog zločinstva iz čl. 1 t. 1, 2, i 4, z. o z.j.b. i p. u d.¹³⁵ jedan primjerak optužnice, dok sam spis sa 3 primjerka optužnice dostavio istražnom sudiji Okružnog suda u Sušaku na postupak u smislu § 203 i 204 kp.¹³⁶

Gornji je krivični postupak započet na prijavu Redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 17/XI—1939, koja je u vezi sa prijavom Prestojništva gradske policije u Sušaku od 9/X—1939, pred Državnim sudom za zaštitu države, koji je ali sud u smislu predloga Državnog tužioca Državnog suda za zaštitu države dopisom od 23/I—1940 ustupio ovaj kriv. predmet Okružnom sudu u Zagrebu na redovan postupak¹³⁷.

¹³⁴ Čl. 26. Uredbe o poslovnom redu za Državna tužilaštva (od 21. XI 1929. godine glasi:

»O svakoj prijavi zbog krivičnih dela protiv opstanka države i njenog uređenja (§§ 91—126 k.z.), ili zbog dela za koja se po Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi kažnjava robijom, dalje zbog krivičnih dela iz §§ a 225, 234—237, 239, 384—404 k.z. naposljetku zbog svih krivičnih dela javnih činovnika i službenika, državni tužilac podneće bez odlaganja izveštaje višem državnom tužiocu koji će po potrebi i prema važnosti predmeta sa svojim mišljenjem izvestiti Ministra pravde. Državni tužilac napomenuće u svom izveštaju i predloge koje je sudu podneo u toj stvari kao i odredbe koje je sud već učinio. Ujedno će se izjasniti o tome, kako treba dalje postupiti u tom predmetu«. (Službene novine, XI, 286-CXVI, Beograd, 5. XII 1929, str. 2131; Zbornik zakona i uredba Kraljevine Jugoslavije, sv. I—XII, br. 1—408, Zagreb, 1930, str. 84 i 85)

¹³⁵ Čl. 1. tačka 1, 2, 3 i 4 Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 6. siječnja 1929. godine glase:

1. Pisanje, izdavanje, štampanje, rasturanje: knjiga, novina, plakata ili objava, kojima se ide na to, da se ko podstrekne na nasilje prema državnim vlastima, i uopšte, da se ugrozi javni mir ili dovede u opasnost javni poredak. Ovo važi i za svaku pismenu ili usmenu propagandu ili ubeđivanje drugih da treba promeniti politički ili socijalni poredak u državi zločinom, nasiljem ili ma kojom vrsti terorizma;

2. Organizovanje, potpomaganje ili postajanje članom kakvog udruženja koje bi imalo za svrhu propagandu komunizma, anarhizma, terorizma ili udruženja za nelegalno prigrabljivanje vlasti kao i uopšte ono što se sadrži u prednjoj tački;

4. organizovanje, združivanje ili propaganda, u kojima se ide na to, da se prouzrokuje vojna pobuna, metež, neposlušnost ili nezadovoljstvo kod vojnika ili da se građani ili vojnici ne odazivaju svojim vojnim dužnostima ili da se ometa, otežava ili ograniči proizvodnja, popravka ili prenos vojnog materijala ili snabdevanje vojske za njene potrebe, kao i uopšte svaka propaganda protiv ustanove vojske, kao i svaka priprema, pokušaj ili izvršenje u cilju da se poruže ili ponište objekti, koji služe javnom saobraćaju, javnim instalacijama i potrebama;« (Službene novine, XI, br. 9—IV, Beograd, 11. I 1929, odnosno Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. III, br. 4—35, Zagreb, ožujak 1929, str. 290—291.)

¹³⁶ Na to se odnosi ovaj dio člana 203. Zakonika o sudskom krivičnom postupku od 16. II 1929: »Optužnica se predaje istražnom sudiji ako je istrage bilo: ako istrage nije bilo, onda predsedniku veća«. Prema članu 204. tog istog zakonika optužnica se morala dostaviti i optuženiku i to onome »koji je već u zatvoru, najdalje za dvadeset četiri sata po njenom prijemu, a okrivljeniku, koji je u slobodi, što je moguće pre« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 578 i 579).

¹³⁷ Ovo ustupanje je bilo u skladu s ovim dijelom čl. 33. Zakona o Državnom sudu za zaštitu države;

Okružni sud u Zagrebu ustupio je pak navedeni spis Okružnom sudu u Sušaku u smislu u § 14 kp. 138 na nadležni postupak.

Molim, da se ovo izvešće primi na znanje.

Državno tužništvo
U Sušaku, dne 31 siječnja 1940.

Izjestilac:
B. Jamnický

(pečat)

Državni tužilac:
(potpis nečitak)

(Na poleđini spisa:)

(Pečat:) DRŽAVNO NADODVJEDNIŠTVO
ZAGREB

Primljeno: 5/2 1940

Broj: Kns 147/1940

1

(Rukopis:) K znanju

Zgb 6/2 40

(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns 147/1940, izvornik, strojopis, latinica, vlastoručni potpis.

2.

Sušak, 31. I 1940.

DRŽAVNO TUŽIŠTVO SUŠAK¹³⁹

Broj: Kk 66/40—1.

Kt 9/1940.

Optužnica

Državno tužništvo u Sušaku tuži:

1. Kalen Alfonsa Vilima (7) sina pok. Rajmunda i pok. Terezije rođ. Čabičer, rkt. vjere rođenog u Rijeci živi na Sušaku, 50 god. starog (rođ. 9/IX — 1889) Jugoslavena, publicistu, oženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imetka, neosuđivanog,

»Državni tužilac Državnog suda za zaštitu države, po primljenoj prijavi kao i u toku ili po dovršenju izviđaja, može krivični predmet za koji je, prema čl. 13, nadležan Državni sud za zaštitu države, ustupiti na redovan postupak, bilo u celosti ili u pojedinim delovima, državnom tužiocu, odnosno sudu, koji bi inače za to bio nadležan« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. VIII, Zagreb, august 1930, br. 278—330, str. 1089 ili Službene novine, XII-1930, 254-LXXXVII, Beograd, 5. novembar 1930.)

¹³⁸ Okružni sud u Sušaku bio je nadležan za ovaj slučaj po ovom dijelu člana 14. Zakonika o sudskom krivičnom postupku:

»Za postupak nadležan je po pravilu sud onog područja, u kome je krivično delo učinjeno. Krivično je delo učinjeno kako u mestu, gdje je učinilac radio, tako i u mestu, gde je posledica nastupila« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 513).

¹³⁹ Pečat, latinicom i ćirilicom.

2. Petrović Ratka (8) sina Ivana i Katarine rođ. Gambar, rkt. vjere, rođenog u Sušaku, živi u Sušaku, 25 god. starog, (rođ. 21/XII—1914) Jugoslavena, priv. činovnika, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, u 16 pješ. puku u Nišu, nema imovine, neosuđivanog, koji se nalaze u istražnom zatvoru.

da su

1. Kalen Alfons Vilim:

a). neustanovljenog dana mjeseca i godine u Sušaku postao članom komunističke partije Jugoslavije i nagovarao Petrović Ratka da stupi u komunističku partiju,

dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma, terorizma i nelegalno prigrabljivanje vlasti,

b). da je neustanovljenih dana i mjeseca god. 1939 u Sušaku pred Petrović Ratkom govorio o komunističkoj ideologiji i hvaleći socijalni i politički poredak u Sovjetskoj Rusiji govorio da bi kod nas takav poredak trebalo zavesti, a poslije 21/IX 1939 kad je Petrović Ratko dobio poziv za vojnu vježbu pred njim govorio da u vojsci radi na rušenju discipline u na vojnoj pobuni, da vojnike nagovara da se žale na lošu hranu, da ne primaju hranu i izvrću kazane sa hranom, da odbiju da pođu na granicu i da hvale poredak u Sovjetskoj Rusiji i da kod nas treba da dođe do komunističke revolucije te da će se do te revolucije doći najlakše putem pobune u vojski, našto je Petrović Ratko obećao da će tu akciju u vojsci sprovesti, a njega obavještavati putem šifre, koju mu je u tu svrhu dao,

dakle usmeno vršio propagandu, kojom se ide za promjenom političkog i socijalnog poretka u državi zločinom i nasiljem, te vršio organizaciju kojom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna, metež i neposlušnost kod vojnika,

2. Petrović Ratko:

a). da je neustanovljenog dana i mjeseca 1939. god. u Sušaku na nagovor Kalen Alfons-Vilima postao članom komunističke partije Jugoslavije,

dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma, terorizma i nelegalno prigrabljivanje vlasti,

b). da je neustanovljenog dana i mjeseca god. 1939 u Sušaku na nagovor Kalen Alfons-Vilima pristao da u vojsci vrši propagandu kojom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna metež i neposlušnost u vojsci te dao Kalen Alfons-Vilimu šifru i ključ šifre, putem koje šifre da će Kalen Alfons-Vilima obavještavati.

dakle združio se s Kalen Alfons-Vilimom u cilju vršenja propagande, kojom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna, neposlušnost i nezadovoljstvo kod vojnika,

čime da su učinili Kalen Alfons-Vilim činom pod 1a) zločinstvo iz čl 1 t 2 z.o z.j.b.i p. u d., činom pod 1b) zločinstvo iz čl. 1. t. 1 i 4 z.o z.j.b.i p.u d., a Petrović Ratko činom pod 2a) zločinstvo iz čl. 1 t. 2 z.o z.j.b. i p. u d., a činom pod 2b) zločinstvo iz čl. 1 t. 4 z. o z.j.b. i

(p. u d.,¹⁴⁰ kažnjivo za obojicu po čl. 2. od I z.o z.j.b.i p. u d.,¹⁴¹ za Kalen Alfons Vilima osvrtno na § 61 i 62 kz., a za Petrović Ratka osvrtno na § 62 kz.¹⁴²

Predlažem toga:

- I. da se odredi glavni pretres pred Okružnim sudom na Sušaku nadležnim po § 11 i 14 kp.¹⁴³
- II. da se na glavni pretres pozovu okrivljeni Kalen Alfons Vilim (7) i Petrović Ratko (8).
- III. da se na glavnom pretresu pročitaju kao dokazala prijava (1), prilozi (2), zapisnik preslušanja Adžije dr. Božidara (12), Špoljarić Đure (13), dopis Prestojništva gradske policije u Sušaku od 9/XII 1939 (16), zapisnik preslušanja svjedoka Božić Antuna (17), Pintar Miroslava (18), dopis Državnog suda za zaštitu države od 23/I—1940. o ustupu spisa na redovan postupak (31), riješenje Okružnog suda u Zagrebu od 29/I—1940 o ustupu (32), spis u kriv. predmetu protiv Adžije dr. Božidara i drug.¹⁴⁴ (35), svjedodžba o imovini i vladanju okrivljenih kao i izvadci iz kaznenog registra nadležnog Državnog tužništva što valja do gl. pretresa pribaviti.

Obrazloženje

Još god. 1934 donio je Centralni Komitet Komunističke partije Jugoslavije odluke za revolucionaran rad u vojsci, pa je tim povodom izdao i pismene upute svojim članovima u vidu brošure pod naslovom »Šta i kako da se radi«.¹⁴⁵

¹⁴⁰ V. bilješku 135.

¹⁴¹ Član 2. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi glasi: »Ko učini ma koje od krivičnih dela izloženih u čl. 1 ovoga zakona, kazniće se smrću ili robijom do 20 godina. Predmeti krivičnih dela konfiskovaće se. Oni koji znaju, da se pripremaju zločini, izloženi u čl. 1. pa o tome na vreme ne izveste državnu vlast, kazniće se robijom do 20 godina. U cilju bržeg i lakšeg utvrđivanja krivice dopušteno je nadležnim vlastima da vrše pretrese i noću.« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. III, br. 4—35, Zagreb, ožujak 1929, str. 292, Službene novine, XI, br. 9—IV, Beograd, 11. I 1929, F. Čulinović, Dokumenti, n. dj., str. 294—295).

¹⁴² Članovi 61. i 62. Krivičnog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929. godine odnose se na određivanje kazne u slučaju povrede ili »više zakonskih propisa ili više puta jedan isti zakonski propis« (čl. 61.) i »Ko zbog više krivičnih dela zasluži više vremenih kazna lišenja slobode, osudiće se na jednu kaznu koja se sastoji u povišenju zaslužene najteže kazne« (čl. 62.) (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 426 i 427).

¹⁴³ Prema čl. 11 Zakonika o sudskom krivičnom postupku okružni su sudovi, između ostalog, bili nadležni:
»2. za suđenje u prvom stepenu o svim krivičnim delima, za koje krivični zakon predviđa smrtnu kaznu, ili kaznu robije ili zatočenja, ili ostavlja sudu između robije i strogog zatvora ili između zatočenja i zatvora, u koliko za njih nisu nadležni sudije okružnog suda za mlade maloletnike« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 512). Vidi i bilj. 138.

Sve do godine 1939 nije se taj rad provodio u otvorenoj masovnoj akciji, a to djelomično iz bojazni pred strogošću vojne discipline, a u glavnom zbog toga što do godine 1939 nije bilo nikakvih izvanrednih i pojačanih vojnih mjera protiv kojih bi se prikladnom parolom moglo masu pridobiti. Čim su ali god. 1939 poduzete izvanredne vojne mjere pojačanim pozivanjem na vježbu bacila se Komunistička partija svom silom na izvođenje navedenih odluka organiziravši neredu u svrhu izazivanja vojno komunističke revolucije.

Partija se poslužila nezadovoljstvom obveznika zbog pozivanja na vježbu u vrijeme jesenjih radova, na zadovoljstvom zbog neizvjesnosti u pogledu trajanja i cilja vježbe¹⁴⁶ te je to nezadovoljstvo putem svojih pristalica stalno pojačavala. Pri tom se služila lažnom parolom da će vojnici biti upućeni na Francusku frontu.¹⁴⁷

Radi suzbijanja te akcije vlasti su poduzele potrebne mjere, te držale pod nadzorom komunistički orijentirana lica, koja su dolazila u vezu sa licima pozivanim na vojnu vježbu.

Zbog toga je 3/X—1939 izvršilo Pretstojništvo gradske policije u Sušaku pretres stana Kalen Alfonsa-Vilima, te tom prilikom nađeno je kod njega osim ljevičarske literature 6 letaka »Inicijativnog odbora za stvaranje stranke radnog naroda Hrvatske«, pod naslovom »Radnom narodu grada i sela«,¹⁴⁸ čije je rasturanje zabranjeno. Osim toga nađena je šifra slijedećeg sadržaja:

»Dobro sam, slaba hrana, dobro sam se snašao, akcija nemoguća, bio sam u Zagrebu, ljudi su za nas, Šestine mi se sviđaju, aktivni oficiri budno na sve paze, R. P. ljudi pristupaju akciji sabotaže i opće poremećena disciplina, R. ništa. Tvoj prijatelj, propaganda ima uspjeha«.

Okrivljeni Kalen Alfons-Vilim brani se da nije bio član komunističke partije a niti da je propagirao komunizam. Navodi da je samo sarđivao na osnivanju stranke radnog naroda u Hrvatskoj. Priznaje da je primio od okrivljenog Petrović Ratka prije polaska Petrovića na vojnu vježbu gore navedenu šifru, no brani se da je svrha te šifre bila da ga Petrović može obavještavati samo o pravom stanju u vojsci.

¹⁴⁴ Dr Božidar Adžija, dr Mladen Iveković, Franc Leskošek, Miroslav Pintar i inž. Lidija Hercog bili su uhapšeni 27. IX 1938., a optužnica protiv njih podignuta je 21. III 1939. (uhapšeni su bili i Ljuba Radovanović i Veselin Masleša, ali njima nije sudio Okružni sud u Zagrebu; uhapšeni su i optuženi u vezi s akcijom oko osnivanja Stranke radnog naroda Hrvatske; 22. VI 1939. oslobođeni su optužbe, a 15. VII 1939. tužilac je uložio reviziju (AH, Državno nadodvjetništvo Kns, 1205/1938; Božidar Adžija, *Izbor članaka. Izbor, napomene, predgovor i pogovor Nusret Seferović*, Beograd 1961, str. XXV, XXVI, XXVII; Politički, n. dj., str. 25).

¹⁴⁵ V. bilj. 50.

¹⁴⁶ Izdana je bila Uredba o odlaganju plaćanja najamnina, koja duguju lica pozvana na vojnu dužnost od 16. XI 1939. (Narodne novine, 267, Zagreb, 24. XI 1939) i Uredba o odlaganju izvršenja protiv građanskih lica na vojnoj dužnosti od 16. XI 1939. (iste Narodne novine). Usp. i bilj. 58.

¹⁴⁷ Drugi svjetski rat je u toku. Usp. i bilj. 48.

¹⁴⁸ V. bilj. 10. Letak v. u *Politički* n. dj., str. 25—28; *Aprilski*, n. dj., str. 331—336.

Petrović Ratko brani se da nije bio članom Komunističke partije, ali da ga je okrivljeni Kalen nagovarao da stupi u partiju. Priznaje da je dao Kalenu gore navedenu šifru, u kojoj je svaka druga rečenica tumačenje prve, s namjerom da mu može javljati vjesti o svojoj akciji u vojsci. Njegova da se akcija prema sporazumu s Kalenom imala sastojati u tome da ljude nagovara kad ih se šalje na granicu da ne idu, da otkazuju poslušnost i da prevrnu kazane ako je hrana loša. Priznaje da je na vojnu vježbu pošao s namjerom da provodi navedenu akciju, no stignuvši na vježbu da se je predomislio i da nije radio ništa. Navodi da mu je Kalen hvalio poredak u Rusiji te je govorio da bi dobro bilo da i ovamo dođe taj poredak.

Obzirom na obranu okrivljenog Petrović Ratka kao i obzirom na činjenicu da je kod okrivljenog Kalena pronađena ilegalna Komunistička literatura nedvojbeno je da je Kalen Alfons-Vilim bio članom Komunističke partije te nagovarao i Petrovića da stupi u Komunističku partiju, a osim toga nagovarao Petrovića da pravi u vojsci nereda kako je navedeno u dispozitivu ove optužnice pod 1b).

Obzirom pak na činjenicu da je Petrović dao Kalenu napred navedenu šifru i snjim se združio u svrhu pravljenja nereda u vojsci nedvojbeno je da je on bio članom Komunističke partije, budući da mu prije učlanjenja u partiji Kalen bez dvojbe nebi povjerio pod 2) opisanu akciju u vojsci.

Prema razloženom dovoljno je utvrđeno da su oba okrivljenika izvršila u dispozitivu ove optužnice navedene čine, a budući da se u njihovim činima stiču obilježja zločina iz čl. 1 br. 1, 2 i 4. z. o z.j.bi p.u d.,¹⁴⁹ to je okrivljene valjalo tužiti, pa je stoga ova optužnica opravdana i na zakonu osnovana.

Državno tužništvo

U Sušaku, dne 31 siječnja 1940.

Državni tužilac:
(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns 147/ 1940, izvornik, strojopis, latinicom, vlastoručni potpis.

3.

Sušak, 2. IV 1940.

Pretstojništvo gradskog redarstva
Pov. br. 1321-40
2 travnja 1940 god.
Sušak

Predmet: Lukarić Đinko i drugovi,
komunistička propaganda-hapšenje

Prijepis, (rukopis, P. S.:) 1940./b
50/60 obe strane

¹⁴⁹ V. bilj. 135.

DRŽAVNOM TUŽIOCU
KOD DRŽAVNOG SUDA ZA ZAŠTITU DRŽAVE

BEOGRAD

Prijavljuje se Naslovu na daljni postupak: ———

8) Barišić Marijan, sin pok. Josipa i Katarine, rođ. 11. VIII. 1918 u Trstu, jugoslavenski podanik, nadležan u opć. Šibenik, neoženjen, dak Visoke ekonomske komercijalne škole u Zagrebu, do sada navodno nekažnjavan, sa stanom u Zagrebu, Plitvička ul. 17, koji je uhapšen dana 7. II. 1940 u Zagrebu.

Prigodom hapšenja izvršen je kod njega lični i kućni pretres kojom je prilikom u njegovom stanu pronađena brošura »Škole i prosveta u Sovjetskom savezu«.

Barišić Marijan kažnjen je redarstveno sa strane ovoga Pretstojništva te se nalazi u pritvoru na održanju kazne do 5. IV. 1940.

9) Kos Josip, sin Antona i Antonije, r. Ratković, rođen 3. II. 1912 italijanski podanik, nadležan u opštini Labin, provincije Pulj, oženjen, radnik, do sada navodno nekažnjavan, sa stanom u Sušaku, Štrosmajerova ul. bk. br. 16, koji je uhapšen 3. II. 1940.

Prigodom hapšenja izvršen je kod njega lični i kućni pretres koji je ostao bez rezultata.

Kos Josip kažnjen je redarstveno sa strane ovoga Pretstojništva te se nalazi u pritvoru na održanju kazne do 5. IV. 1940.

10) Pavlinić Stanko, sin pok. Mije i Fani, rođ. 13. VII. 1916 u Sušaku, jugosl. podanik, neoženjen, stolarski pomoćnik, nadležan u opć. petrovska, sreza Krapine, sa stanom u Sušaku, Martinščica 4, koji je uhapšen dan 6. II. 1940 u Sušaku.

Prigodom hapšenja izvršen je kod njega lični i kućni pretres koji je ostao bez pozitivnog rezultata.

Pavlinić Stanko kažnjen je redarstveno sa strane ovog Pretstojništva te se nalazi na održavanju kazne do 5. IV. 1940.

Barišić Marijan donio je u Prosincu pr. god. iz Zagreba Cindriću pomenutih 350 kom. brošura, koje je primio od Klepar Dragutina stud. u Zagrebu. Imenovani izjavljuje, da sa komunistič. partijom nema nikakve veze, ali da je ljevičarski nastrojen. Radio je na organizovanju stranke »Radnog naroda« i po uputima Diminića ušao je u »Inicijativni odbor« te stranke u Sušaku kao pretstavnik intelektualaca pristaša te stranke, zapravo kao pouzdaničnik Diminića.

Kos Josip italijanski podanik koji živi u našoj zemlji od 1935 god. kao emigrant, odmah po dolasku u Sušak došao je u vezu sa Diminićem, a kroz ovoga sa Cindrićem, sa kojima je sarađivao na komunističkoj ideologiji. Od Cindrića primio je 100 kom. brošura »Dokumenti o Finskoj« od kojih je 23 komada prodao Petroviću Ljubi, 15 kom. Lukarić Dinku a ostalo je navodno spalio.

Pavlinić Stanko preuzeo je od Cindrića 30 kom. brošura »Dokumenti o Finskoj« i od ovih dao 20 kom. Glažar Romanu a 10 kom. Karađi Emilu.

Po svršenom postupku molim da se Diminić, Grenko i Barišić predadu ovom Pretstojništvu radi upućivanja u zavod u Lepoglavi.

Pretstojnik redarstva
(*potpis nečitak*)

M.P.

Kraljevina Jugoslavije
DRŽAVNI TUŽILAC
Pri državnom sudu za zaštitu
Države

Primljeno 8. 4. 1940
Broj Dt. 546/40/1

Da je ovaj prepis pomen. prijave ukoliko je prepisan veran originalu tvrdi

(*Okrugli pečat:*)

»Državni sud za zaštitu Države
Kraljevine Jugoslavije«

Istražni sudija
(*potpis nečitljiv*)

Ovjerava tačnost prepisa: Giron Antun

(*Pečat:*) MUZEJ NARODNE REVOLUCIJE RIJEKA

Sign. Fotokopija ovog dokumenta nalazila se na stalnom postavu u Muzeju narodne revolucije — Rijeka; strojopis, ćirilica, vlastoručni potpis, pečat. (Pisaća mašina, ćirilica)

4.

Sušak, 31. V 1940.

Poslovni broj: Kzp 33/40
67

P R E S U D A

U IME NJEGOVOG VELIČANSTVA KRALJA!

Okružni sud u Sušaku u velikom vijeću sastavljenom od pretsjednika okružnog suda Prebeg dr. Petra kao pretsjednika vijeća, te sudaca okružnog suda Orlović Vasilija, Šepić Frana, Bogdanović dr. Augusta i suca sreskog suda u Sušaku Dorčić Ivana, kao članova vijeća uz sudjelovanje zapisničara Zidarić dra. Maria povodom optužbe državnog tužioštva u Sušaku sadržane u optužnici od 31/I—1940 broj Kk 66/40—1 i od 29/V—40 broj Kk 66/40—6 protiv Kalen Alfonsa Vilima i drug. radi kriv. djela iz čl. 1 toč. 1, 2 i 4 zak. o z. j. b. i p. u d.¹⁵⁰ (nakon

¹⁵⁰ Isto.

ovosudnom naredbom od 29/V—1940 broj gornji određenog glavnog pretresa, za dan 31/V—1940 koji je istog dana započeo i dovršen kao javan, u prisutnosti zamj. drž. tužioca Jamnicky dra- Božidara, optuženih Kalen Alfonsa i Petrović Ratka koji se brane iz istražnog zatvora, branitelja opt. Kalena Bonetić dr. Anta i branitelja opt. Petrovića Turina dra Oskara oba po služ. dužnosti i oba odvjetnici iz Sušaka nakon konačnog prijedloga državnog tužioca da se presudi po optužnici i obrane da se optužene oslobodi od optužbe dana 31 svibnja 1940

presudio je:

1.) optuženi KALEN ALFONS VILIM sin pok. Rajmunda i pok. Terezije rođ. Cabica, rkt. vjere, rođen na Rijeci 9 rujna 1889, živi u Sušaku, zavičajan u Sušaku, jugoslavenski državljanin, publicista, oženjen sa Vinkom Lenac, bez djece, pismen, apsolvirao medicinski fakultet, vojsku je služio, materinski jezik hrvatski, bez imetka, neosuđivan;

2.) optuženi PETROVIĆ RATKO sin Ivana i Katarine rođ. Gabor, rkt. vjere, rođen u Sušaku 21/XII—1914, živi u Sušaku, zavičajan u Fužinama, jugoslavenski državljanin, materinski jezik hrvatski, privatni činovnik, neoženjen, pismen, završio 4 stručne zanatske škole i srednju tehničku školu, vojsku je služio, bez imetka

oslobađaju se po § 280 kp. od optužbe¹⁾ da su i to:

1) Kalen Alfons Vilim

a) neustanovljenog dana mjeseca i godine u Sušaku postao članom komunističke partije Jugoslavije i nagovarao Petrović Ratka da stupi u komunističku partiju, dakle da je postao članom udruženja koje imade za svrhu propagandu komunizma terorizma i nelegalno prigrabljivanje vlasti, pa da je time počinio zloč. iz čl. 1 toč. 1 i 2 l.z.o z.j.b. i p. u državi:

b) da je neustanovljenih dana i mjeseca godine 1939 u Sušaku pred Petrović Ratkom govorio o komunističkoj ideologiji hvaleći socijalni i politički poredak u Sovjetskoj Rusiji i govorio da bi i kod nas takav poredak trebalo zavesti, a poslije 21/IX—1939, kada je Petrović Ratko dobio poziv za vojnu vježbu pred njim govorio da u vojsci radi na rušenju discipline i na vojnoj pobuni, da vojnike nagovara da se žale na lošu hranu da ne primaju hranu i izvrću kotlove sa hranom, da odbiju da pođu na granicu i da hvale poredak u Sovjetskoj Rusiji i da kod nas treba da dođe do komunističke revolucije, te da će se do te pobune najlakše doći putem pobune u vojsci, našto je Petrović Ratko obećao da će tu akciju u vojsci sprovesti, a njega obavještavati putem

¹⁾ Na to se odnosi ovaj dio čl. 280. Zakonika o sudskom krivičnom postupku: »Sud će izreći presudu kojom se optuženik oslobađava od optužbe, ako nađe da delo za koje se optuženik optužuje nije po zakonu krivično delo, ili da nema dokaza, da je to delo učinio optuženik, ili da ima okolnosti, koje isključuju krivicu ili isključuju ili ukidaju kažnjivost optuženikovu« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 609).

šifre, koju mu je u tu svrhu dao, dakle da je usmeno vršio propagandu kojom se ide za promjenom političkog i socijalnog poretka u državi zločinom i nasiljem te vršio organizaciju kojom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna, metež i neposlušnost kod vojnika—, pa da je time počinio zloč. iz čl. 1 toč. i 4 z. o z.j.b. i p. u d.

c) da je tokom god. 1939 u svom stanu u Sušaku držao komunističku školu koju su posjećivali: Lukarić Nikola, Krautsak Slavko, Franović Milivoj, Glažar Zrinjko, Krautsak Ivan, Glažar Romano, Glažar Božo, Cvetan Franjo, Burilo Milan, Mataja Božo, Vlašić Romano, Grenko Milan, Širola Josip i drugi u kojoj je školi govorio o komunističkoj ideologiji i razvitku komunizma i njegovim licima u historiji u francuskoj i ruskoj revoluciji o razlozima zbog kojih je došlo do ruske revolucije o sadanjem pravnom poretku u Rusiji, o tom da je ruska revolucija početak svjetske revolucije i za koju treba u svim zemljama stvoriti teren, vršeći u okviru škole propagandu za stranku radnog naroda ističući da se ta stranka bori protiv današnjeg režima H.S.S. za promjenu protiv postojećeg poretka u državi odnosno za uvođenje komunističkog poretka davajući onima koji su školu pohađali ljevičarske publikacije i letake komunističkog sadržaja za čitanje, među njima davši Lukarić Nikoli letak pod naslovom »komunistički apel« sa potpisom »Komunistička partija Jugoslavije« u kojem se postavlja zahtjev da se mobilizirani vojnici otpuste svojim kućama, a osim toga davši Lukariću govor Molotova¹⁵², dakle da je rasturao štampane spise i vršio usmenu propagandu da uvjeri druge da treba promijeniti politički i socijalni poredak u državi nasiljem, te organizovao udruženje koje je imalo za svrhu propagandu komunizma i ubjeđivanje drugih da treba promijeniti politički i socijalni poredak u državi nasiljem, zatim organizovao udruženje i propagandu kojima se ide za tim da se prouzroči nezadovoljstvo kod vojnika, pa da je time počinio kriv. djelo iz čl. 1 br. 1, 2 i 4 z. o z.j.b. i p. u d.

2.) Petrović Ratko

a) da je neustanovljenog dana i mjeseca 1939 god. u Sušaku na nagovor Kalen Alfonsa-Vilima postao članom komunističke partije Jugoslavije, dakle da je postao i bio član udruženja koje imade za svrhu propagandu komunizma, terorizma i nelegalno prigrabljivanje vlasti, pa da je time počinio zloč. iz čl. 1 toč. 2 z. o z.j.b. i p. u d.

b) da je neustanovljenog dana i mjeseca 1939 god. u Sušaku na nagovor Kalen Alfonsa-Vilima pristao da u vojsci vrši propagandu ko-

¹⁵² Vjerojatno: Saopćenje druga Molotova na zasjedanju Vrhovnog sovjeta SSSR 31 augusta 1939. 'O ratifikaciji sovjetsko-njemačkog ugovora o nena- padanju', objavljen u Izvestiji, 1. IX 1939. (*Dokumenti i materijali o Drugom svjetskom ratu*, I, Beograd 1951, str. 213—2207. Primorske novine, V (VIII), 1316, Sušak, 31. X 1939, str. 1. donose članak »Važna vijećanja u Moskvi«, a u broju 1317 od 2. XI 1939, str. 1, govore da je govor Molotova odjeknuo različito u raznim državama.

jom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna, metež i neposlušnost u vojsci te dao Kalen Alfonsu šifru ključ šifre putem koje šifre da će Kalena obavještavati, dakle da se združio sa Kalen Alfonsom u cilju vršenja propagande, kojom se ide na to da se prouzrokuje vojna pobuna, neposlušnost i nezadovoljstvo kod vojnika, pa da je time počinio kriv. djelo iz čl. 1 toč. z. o z. j.b. i p. u d.¹⁵³

po § 311 kp. troškove kriv. postupka snosi državna blagajna.¹⁵⁴

R a z l o z i

Optužnica upisuje optuženima u grijeh djela opisana u dispozitivu presude.

Optuženi su porekli sve navode kriv. prijave i optužbe, jedino priznali da je među njima bilo govora o akciji za osnivanje stranke radnog naroda banovine Hrvatske.¹⁵⁵

Jedan i drugi optuženi su odlučno porekli da bi bili članovi komunističke partije ili pristase komunističke ideologije, a priznali su da su kao intelektualci u svojim razgovorima tretirali sva aktualna politička i socijalna pitanja.

Utvrđujući činjenično stanje glede inkriminisanog djela, da su optuženi bili članovi kom. partije, sud nije mogao steći uvjerenje, da su optuženi bili članovi kom. partije, jer optužba nije u tom pravcu nikakvim dokazom potkrepljena, niti je optužbi uspjelo dokazati bilo za jednog bilo za drugog optuženog da su bili članovi komunističke partije, jer se iz toga što je opt. Kalen prikazivao opt. Petroviću pravni poradak u Rusiji i da je kod njega nađeno ljev. literature ne može zaključiti da su jedan i drugi članovi kom. partije. Da postane neko članom nekog udruženja potrebna je neka formalnost, a da se nekoga smatra članom nekog udruženja potrebno je da se vidi neka veza između tog člana i udruženja, a takva veza ni kod jednog ni kod drugog optuženog nije vidljiva niti je bilo čime dokazana, pa je sud i jednog i drugog optuženog oslobodio od optužbe za to djelo koje je zapisano pod toč. 1a i 2a dispozitiva presude na osnovu § 280 kp. zbog pomanjkanja dokaza.¹⁵⁶

Sud smatra utvrđenim da je opt. Kalen govorio opt. Petroviću o stanju u Sovjetskoj Rusiji sa simpatijama, kao i to da mu je govorio o potrebi osnivanja Stranke radnog naroda i da se je glede toga s njim saglasio opt. Petrović, no nije mogao steći uvjerenje da su se

¹⁵³ V. bilj. 135.

¹⁵⁴ To je bilo u smislu ovog dijela čl. 311. Zakonika o sudskom krivičnom postupku:

»Završi li se krivični postupak drukčije a ne presudom kojom se okrivljenik oglašuje krivim, snosiće troškove krivičnog postupka državna blagajnica, ako ih i u koliko ih ne bi imala da naknade lica, navedena u drugom odeljku ovog paragrafa« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, 620—621).

¹⁵⁵ V. bilješku 10.

¹⁵⁶ V. bilješku 151.

optuženi složili u tome da je potrebno uvesti i kod nas komunistički poredak i promijeniti postojeći poredak naročito pobunom vojske i da je opt. Kalen nagovarao optuženoga Petrovića da u vojsci buni vojnike i da je Petrović to obećao učiniti. Jedan i drugi su to porekli, braneci se da su govorili o vojsci i prilikama u vojsci prilikom vojničkih pobuna u jesen prošle godine, ali samo iz radoznalosti, a bez stvaranja nekih planova o tome kako bi trebalo podržavati pobune u vojsci i izazivati ih. Doduše kod opt. Kalena nađena je jedna šifra koju je kako to sam priznaje sastavio opt. Petrović i u toj šifri se spominje »akcija nemoguća Ljudi pristupaju akciji sabotaze i opće poremećena disciplina« propaganda imade uspjeha« pa bi se iz toga dalo zaključiti da su optuženi imali namjeru da se provede neka akcija, no optuženi Kalen brani se da on uopće nije polagao pažnju toj šifri i da nije znao koju je zapravo svrhu imala, a sud toj njegovoj obrani poklanja vjeru, jer da je ta šifra imala za njega neko značenje bio bi je mogao i napamet naučiti i papir baciti budući je vrlo jednostavna, međutim on ne samo da je ne baca, nego je drži na stolu među notama.

Optuženi Petrović je u svojoj obrani naveo da je tu šifru sastavio u namjeri da obavještava opt. Kalena o prilikama u vojsci općenito navodno ni ne misleći na to da poduzme on kakvu akciju, a optuženi Kalen nije mu ni rekao da ga bilo u čemu obavještava ni sa šifrom ni bez šifre.

Uzevši u obzir da je Petrović vrlo mlad čovjek, koji daje dojam nestaloženog i neozbiljnog čovjeka, uzevši u obzir da u vojsci nije poduzimao bilo kakvu akciju niti izazivao bilo kakvu bunu ili bilo što govorio vojnicima što bi bilo kadro da kod njih izazove nezadovoljstvo sud je stekao uvjerenje da je ona šifra samo plod njegove mladenačke mašte konačno nije ničim ni dokazano da se je opt. Petrović služio šifrom. Ničim nije dokazano ni direktno ni indirektno da je opt. Kalen nagovarao opt. Petrovića na pobune u vojsci, već je jedino sud na osnovu iskaza i obrane opt. Petrovića, uzeo da mu je opt. Kalen govorio da u slučaju ako budu dobivali u vojsci lošu hranu traže bolju, u tom pak sud ne nalazi nikakovo krivično djelo za koje bi se moglo goniti opt. Kalena i Petrovića.

U tome pak što je opt. Kalen hvalio poredak u Rusiji nema nikakvog kriv. djela za koje bi se mogao goniti sudskim putem, nego bi eventualno mogao biti policijski prekršaj jer nije dokazano da je govorio i radio na tome da do takvog poretka dođe zločinom i nasilnim putem.

Iz svih gore navedenih razloga sud nije mogao steći uvjerenje da bi opt. Kalen počinio djelo pod toč. 1b, a opt. Petrović pod toč. 2b dispozitiva presude, pa je obojicu glede toga djela oslobodio od optužbe po § 280 kp. zbog pomanjkanja dokaza.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Isto.

Optuženi Kalen porekao je u cjelosti i djelo opisano pod toč. 1 c dispozitiva presude, priznaje da su njemu u stan dolazila razna lica, ali se brani da nisu dolazila po utvrđenom nekom redu radi neke komunističke škole, nego da su dolazila slučajno njemu na razgovor, naročito onda kada se je u svijetu dogodio kakav značajniji događaj, pa da je onda on tim osobama nastojao protumačiti te događaje, a nikada nije propagirao komunistička načela. Poriče pak da je davao osobama ili bilo kojem drugome zabranjenu literaturu, a naročito poriče da bi dao svjed. Lukariću letak pod naslovom »Komunistički apel« sa potpisom Komunistička partija Jugoslavije« i brani se da je širio letak inicijativnog odbora za osnivanje stranke radnog naroda. Priznaje pak da je svjedoku Lukariću dao letak koji je sadržavao govor Molotov.

Sud ovu obranu optuženog smatra vjerojatnom, jer su svi preslušani svjedoci, kojima sud nema razloga ne vjerovati, koji su u optužnici označeni kao polaznici komunističke škole, iskazali da im je opt. Kalen jedino tumačio povjest u vezi sa današnjim događajima, a ni jedan svjedok nije iskazao da bi im opt. Kalen davao zabranjenu i protuzakonitu literaturu, nego da im je davao časopis »Izraz«.¹⁵⁵ Ni jedan od svjedoka nije iskazao da je dolaženje u stan optuženog Kalena bilo određeno i organizirano, nego svi iskazuju da je to bilo tek slučajno.

Kako na osnovu pribranog dokaznog materijala sud nije mogao steći uvjerenje da je optuženi kriv za djelo koje se optužuje, sud ga je i za to djelo oslobodio od optužbe na osnovu § 280 kp.¹⁵⁹ zbog pomanjkanja dokaza.

Iz svih gore navedenih razloga valjalo je presuditi kao u dispozitivu presude.

Ostali dio presude temelji se na propisu §-a 311 kp.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Izraz, časopis za sva kulturna pitanja. Izlazio je od 1939. do 1941. u Zagrebu, a bio je najvažniji partijski časopis toga doba; u njemu su surađivali B. Adžija, A. Cesarec, V. Bakarić, O. Prica i dr. Izdavala ga je »Hrvatska naklada«. Usp. Mladen Iveković, i dr., *Hrvatska lijeva inteligencija 1918—1945*, I, Zagreb 1970, str. 204—205; I. Jelić, *Komunistička*, n. dj., str. 41; *Komunistički*, n. dj., str. 166; Stanko Lasić, *Sukob na književnoj ljevici (1928—1952)*, Kritika 11, Zagreb, str. 55 i dalje; Vojko Rajčević, *Prilog bibliografiji naprednih novina i časopisa između dva rata (1918—1941)*, Putovi revolucije, II, 3—4, Zagreb 1964, str. 547; Miroslav Vaupotić, *Časopisi 1914—1963*. U: *Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća*. Zagreb 1965, str. 824—825.

¹⁵⁹ V. bilješku 151.

¹⁶⁰ V. bilješku 154.

Okružni su u Sušaku¹⁶¹
odjeljenje VIII. dne 31 svibnja 1940 god.
Pretsjednik vijeća: Prebeg dr. Petar
Za tačnost otpravka:
Upravitelj odjeljenja sudske pisarnice.

(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns, 147/1940, izvornik, pečat, latinica, strojopis, vlastoručni potpis.

5.

Sušak, 19. VII 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK¹⁶²

Broj: KK 66/40—7

DRŽAVNOM NADODVJETNIŠTVU

Z A G R E B

Pozivom na §§ 52 Uredbe o poslovnom redu za državna tužioštva¹⁶³ podnosim u krivičnom predmetu protiv Kalen Vilima i dr. zbog djela iz čl. 1. z.o.z.j.b.i.p.u.d.¹⁶⁴ prepis opravdanja revizije protiv presude okružnog suda u Sušaku od 31. V 1940. Kzp 33/40—67.

Državno tužioštvo
U Sušaku, dne 19 srpnja 1940 godine

Izvjestilac:
B. Jamnický

(pečat)

DRŽAVNI TUŽILAC:
(potpis nečitak)

(Na poleđini spisa:)

(Pečat:) DRŽAVNO NADODVJETNIŠTVO
ZAGREB

Primljeno: 24. VII 1940
Broj: Kns 147/940

2

(Rukopis:) Prima se na znanje
Zgb 24/7 940

(potpis nečitak)

¹⁶¹ Pečat, latinicom i ćirilicom.

¹⁶² Isto.

¹⁶³ Čl. 52 Uredbe o poslovnom redu za državna tužioštva od 21. XI 1929. god. glasi: »Državni tužilac dužan je u svakom slučaju kad izjavi reviziju protiv presude okružnog suda, odnosno priziv protiv presude sudije pojedinca kod okružnog suda, koliko taj priziv nije podnesen samo zbog kazne, pošalje jedan prepis opravdanja revizije odnosno opravdanja priziva vrhovnom odnosno višem državnom tužiocu« (Zbornik zakona i uredbama Kraljevine Jugoslavije, Zagreb, 1930, sv. I—XII, br. 1—408, str. 87).

Sign. AH, DN, Kns 147/1940, izvornik, strojopis, latinica, pečat, vlastoručni potpis.

6.

Sušak, 19. VII 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK¹⁶⁵
Broj: KK 66/40—7

OKRUŽNOM SUDU

SUŠAK

Protiv presude od 31. V. 1940, Kzp 33/40—67 u krivičnom predmetu protiv Kalen Alfons Vilima i dr. zbog zločinstva iz čl. 1. z.o.z.j.b.i.p.u.d.¹⁶⁴ opravdava na pretresu izjavljenu

REVIZIJU.

zbog povrede formalnog zakona iz br. 6. §. 336 k.p.¹⁶⁷

Šifra nađena kod Kalena, dokaz je, da su Kalen i Petrović radili na vojnoj pobuni (djela pod 1b i 2b) presude) a ujedno je uz činjenicu da je optuženi Kalen imao i dijelio ljevičarsku literaturu, da je hvalio komunistički poredak i da su se kod njega sastajala mnoga lica ljevičarski orijentirana, dokaz da su okrivljeni počinili i ostala u optužnicama navedena djela.

Navedenu šifru sud je trebao uzeti u pretres u vezi sa svim činjenicama koja upućuju na to da su okrivljeni izvršili djela za koja su tuženi, kao i u vezi sa činjenicama, da je još 1934. god. donio Centralni Komitet Komunističke partije Jugoslavije odluku za revolucionaran rad u vojsci, iz čega se mora zaključiti da su okrivljeni radili kao članovi komunističke partije.

Prvostepeni sud ne uzima navedenu šifru u pretres u vezi sa činjenicama gore navedenim, a ni ti je uzima u pretres u cijelosti, pa je stoga prvostepena presuda nejasna i neobrazložena, čime je prvostepeni sud počinio povredu formalnog zakona iz br. 6. § 336 k. p.¹⁶⁸

¹⁶⁴ V. bilješku 135.

¹⁶⁵ Pečat, latinica i ćirilica.

¹⁶⁶ V. bilješku 135.

¹⁶⁷ Odlomak 6. čl. 336 Zakonika o sudskom krivičnom postupku glasi:
»6. ako je odluka suda o odlučnim činjenicama (§ 292. br. 2. i 3. i § 293.) nejasna, nepotpuna ili je sama sa sobom u protivrečnosti, ili ako presuda nema u opšte nikakvih razloga ili ako u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama ili za onaj deo presude, koja se pobija, ili ako su razlozi u protivrečnosti sa samom odlukom suda; ili ako postoji znatna protivrečnost između onoga, što se navodi u razlozima o sadržini isprava koje se nalaze u spisima ili o iskazivanjima pred sudom i između samih tih isprava ili zapisnika o preslušavanju i o pretresu;« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, Zagreb, travanj 1929, sv. IV, br. 36—39, str. 632 i 633).

¹⁶⁸ Isto.

Navedena povreda formalnog zakona predleži nadalje i zbog toga, što prvostepeni sud nije uzeo u pretres priznanje Petrovićevo pred policijom, kao ni priznanje Kalenovo, da je upućivao Petrovića, da u vojsci traži bolju hranu ako bi hrana bila loša, pred sudom — a niti je obrazložio zašto te činjenice u pretres uzeo nije.

Predlažem stoga, da se ovaj pravni lijek dostavi sa spisom Stolu Sedmorice kao Kasacionom sudu u Zagrebu, koji da pobijanu presudu poništi i stvar uputi prvostepenom sudu na novi pretres.

Državno tužništvo
U Sušaku, dne 19 srpnja 1940 godine

DRŽAVNI TUŽILAC:
(*potpis nečitak*)

Sign. AH, Dn, Kns 147/1940, izvornik, latinica, strojopis, vlastoručni potpis.

II

7.

Sušak, 25. V 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK

Broj: KK 367/40—2

DRŽAVNOM NADODVJETNIŠTVU

ZAGREB

Pozivom na §§ 26 uredbe o poslovnom redu za državna tužništva¹⁷⁰ podnosim u krivičnom predmetu protiv Lukarića Dinka i drug. zbog zločinstva iz čl. 1 broj 1 i 2 i čl. 2 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi¹⁷¹ jedan primjerak optužnice, koju sam protiv okrivljenima podigao.

Državno tužništvo
U Sušaku, dne 25 svibnja 1940 godine
DRŽAVNI TUŽILAC
(*potpis nečitak*)¹⁷²

(*Na poleđini spisa:*)

(*Pečat:*) DRŽAVNO NADODVJETNIŠTVO
ZAGREB

Primljeno: 3. VI 1940

Broj: Kns 564

1

¹⁶⁹ Pečat, latinica i cirilica.

¹⁷⁰ V. bilješku 134.

¹⁷¹ V. bilješku 135 i 141.

¹⁷² Možda Tomislav Kružić?

(Rukopis:) Na znamje aa
Zgb 3/VI 1940

(potpis nečitak)

Sign. AH, Dn, Kns 564/1940, izvornik, strojopis, vlastoručni potpis, pečat.

8.

Sušak, 25. V 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK¹⁷³

Broj: Kk 367/40—2

Kt 50/40.

O p t u ž n i c a

Državno tužioštvo u Sušaku tuži:

1) Lukarić Dinka, sina Nikole i Marije rođ. Sparožić, rkt. vjere, rođenog u Vrbniku 25. VI. 1913. živi u Sušaku, Kumičićeva ul. 30, državljanina Kr. Jugoslavije, neoženjenog, pismenog, vojsku ot služio, bez imovine, neosuđivanog;

2) Kovačić Jurja, sina Josipa i Darinke rođ. Kovačić, rkt. vjere, rođenog u Grobniku 4. X. 1911. živi u Sušaku, državljanina Kr. Jugoslavije, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog;

3) Cindrić Eugena, sina Ivana i Vinke rođ. Vidas, rkt. vjere, rođenog u Sušaku 14. rujna 1915, živi u Sušaku, Podvoljak br. 3, državljanina Kr. Jugoslavije, neoženjenog, pismenog, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivanog;

4) Diminić Dušana, sina Matka i Lucije rođ. Bastianić, rkt. vjere, rođenog u Labinu 30. siječnja 1914., živi u Sušaku, diplomiranog pravnika, državljanina Kr. Jugoslavije, neoženjenog, pismenog, vojsku nije služio, bez imovine, osuđivanog po Okružnom sudu u Ogulinu presudom od 17. XI. 1934. br. Kzp 210/34 zbog zločina iz čl. 1 t. 1 i 2 Z.o z.j.b. i p. u državi na godinu dana strogog zatvora;¹⁷⁴

5) Špoljarić Đuru, sina Stjepana i Marije rođ. Brozović, rkt. vjere, rođenog 17. svibnja 1906 u Gornjem Kosinu, živi u Zagrebu, državljanina Kr. Jugoslavije, krojačkog pomoćnika, pismenog, vojsku služio, oženjenog, oca dvoje djece, bez imovine, osuđivanog presudom Državnog suda za zaštitu države u Beogradu od 8. IV. 1932. D. S. br 36/31 radi zločina iz čl. 1 t. 1 i 2, 4 i 5 i prest. iz § 307 k.z. na četiri godine robije i gubitak časnih prava na vrijeme od 5 godina;

6) Orešković Marka, sina pok. Josipa i pok. Kate r. Rendulić, rkt. vjere, rođenog u Širokoj Kuli 3. IV. 1894., živi u Zagrebu, Tratinska ul. 94, državljanin Kr. Jugoslavije, radnika, neoženjenog, vojsku služio,

¹⁷³ Pečat, latinica i cirilica.

¹⁷⁴ Usp. bilješku 5.

bez imovine, osuđivanog po Državnom sudu za zaštitu države u Beogradu godine 1930 na kaznu robije od 5 godina,¹⁷⁵ koji se svi nalaze u istražnom zatvoru Okružnog suda u Sušaku

da su i to

1) Lukarić Dinko:

a) da je neizvesno kada u Sušaku postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

b) da je neizvesnih dana 1939 godine u Sušaku predao N. Šamaniću letak sa naslovom »Komunistički apel« a Širola Josipu više komada letaka koji su sadržavali »Govor Molotova«,¹⁷⁶ čijim se sadržinama vrši propaganda komunizma; dakle rasturao plakate čijim se sadržinama vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem;

2) Kovačić Juraj

a) da je neizvesno kada u Sušaku postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

b) da je neizvesnog dana 1939 u Sušaku predao na čitanje i dalje rasturanje Cindriću Eugenu letak sa naslovom »Radnom narodu grada i sela« a sa potpisom »Središnji odbor komunističke strane Hrvatske«¹⁷⁷ čijom se celom sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi u namjeri da se izloži poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuje drugi da treba promeniti politički poredak u državi zločinom i nasiljem i kojom se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

3) Cindrić Eugen:

a) da je neizvesno kada u Sušaku postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije; dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma.

b) da je neizvesnog dana 1939 godine u Sušaku dao na čitanje Oblak Dragutinu komunistički letak sa naslovom »Radnom narodu grada i sela« a sa potpisom »Središnji odbor komunističke strane Hrvatske« čijom se celom sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i ide na to, da se ugrozi javni mir i dovede

¹⁷⁵ V. bilješku 39.

¹⁷⁶ V. bilješku 152.

¹⁷⁷ Taj letak — koji ovdje prvi put objavljujemo — glasi:

»HRVATSKI NARODE!
RADNI NARODE GRADA I SELA!

u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

4) Diminić Dušan:

da je neizvesnog dana 1939 u Sušaku, premda je znao da su komunistički funkcioneri Špoljarić Đuro i Orešković Marko došli u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije to nije prijavio nadležnim vlastima, dakle premda je znao da se pripremaju zločini iz čl. 1 zak. o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi o tom nije izvjestio državne vlasti;

Komunistička Stranka Hrvatske danas ponovo upozorava radni narod Hrvatske na opasnosti kojemu prijete i kliče svima radnicima, seljacima i radnoj inteligenciji:

ZBIJTE SE U ČVRSTE REDOVE NA ODBRANU MIRA. NA ODBRANU SVOJIH TEKOVINA ZA KOJE STE DAVALI ŽRTVE PROLIJEVALI KRV I BORILI SE STALNO I UPORNO!

Središnji Odbor Komunističke Stranke Hrvatske u svom listopadskom proglasu poslije sporazuma rekao je: sporazum znači korak naprijed, ali sve zavisi od daljne borbe Hrvatskog naroda, jer prijete opasnost da se hrvatska gospoda sporazumiju sa srpskom hegemonističkom buržoazijom i da tako izigraju narodne interese. Zato smo mi zahtijevali proširenje sporazuma, da se on primijeni na sve narode Jugoslavije, da u njemu treba da učestvuju sve narodne snage a u prvom redu radnička klasa, jer samo tako on bi uistinu bio narodni sporazum. — Naša predviđanja su se potvrdila.

Gospodske VOĐE HSS-a i SDS-a IZDALA SU STVAR ZA KOJU SE JE HRVATSKI NAROD I SVI NARODI JUGOSLAVIJE BORILI ČITAVIH DVADESET GODINA.

Vlada Cvetković-Maček, vodstvo HSS i SDS obećavali su narodu slobodu socijalnu pravicu i mir. U mjesto toga ta vlada sporazuma hrvatske i srpske gospode llatila se je svih sretstava da omete borbu radnog naroda za njegova prava. Cvetkovićevi i Mačekovi policajci svakodnevno proljevaju krv i bacaju najbolje sinove radnog naroda u koncentracione logore. Oni stalno jurišaju na radničke organizacije i nasiljem suzbijaju svaki pokušaj borbe za bolji život za osiguranje mira i slobode.

Tko je kriv za prolivenu krv u Zagrebu i Splitu? Tko je kriv za pale narodne žrtve u Zagrebu, Splitu i Beogradu? Tko je kriv za stvaranje koncentracionih logora u Lepoglavi u kojem danas čami i gladuje 49 radničkih boraca od toga 6 žena?

ZA SVA TA ZLODJELA KRIVA JE VLADA, KRIVI SU JEDNAKO CVETKOVIĆ I MAČEK, KRIVA SU VOĐSTVA VLADAJUĆIH STRANAKA!

Ubijajući i bacajući u logore narodne i radničke borce, vođe HSS i SDS-a otkrili su da se jednako kao i srpski hegemonisti nalaze u službi ratnih provokatora Pariza, Londona i Rima, u službi neprijatelja Sovjetske Unije te najjače potpore slobode i nezavisnosti malih naroda.

SRPSKI HEGEMONISTI GURAJU U RAT JER MISLE DA ĆE TAKO OČUVATI SVOJU HEGEMONIJU, HRVATSKA GOSPODA GURAJU U RAT DA BI SPRIJEČILI BORBU HRVATSKOG NARODA ZA SOCIJALNE PRAVICE. Isto tako oni su spremni da kapituliraju u zajednici sa frankovcima pred zavojevačkom politikom Italije i da bacajući u ropstvo bace radni narod u rat za interese krupne gospode.

VLADA CVETKOVIĆ-MAČEK VLADA SKUPOĆE, JESTE PROTUNARODNA VLADA KOJA NAROD TLAPNJAMA O NEUTRALNOSTI ŽELI

5) Špoljarić Đuro:

da je neizvesno kada u Zagrebu, nakon izdržane kazne, postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije i kao takav u leto 1939 god. odlazio u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

6) Orešković Marko:

da je neizvesno kada u Zagrebu, nakon izdržane kazne, postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije i kao takav u leto 1939 god. odlazio u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;¹⁷⁸

pa da su tim učinili i to: Lukarić Dinko, radnjom pod 1-a i 1-b zloč. iz čl. 1. t. 2. i 1; Kovačić Juraj radnjama pod 2-a) i 2-b) zloč. iz čl.1.t.2 i 1 prestup iz čl. 4; Cindrić Eugen radnjama pod 3-a) i 3-b) kriv. delo iz čl. 1. t. 2. i 1. i čl. 4; Diminić Dušan (radnjom pod 4) kriv. delo iz čl. 2. od. t. 2. k. z.; Špoljarić Đuro radnjom pod 5) kriv. delo iz čl. 1. t. 2 i Orešković Marko radnjom pod 6) kriv. delo iz čl. 1. t. 2 Zak. o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi (kažnjivo za

DA BACI NA RATNU KLAONICU ZA INTERESE SRPSKIH HEGEMONISTA HRVATSKE GOSPOSTIJE I MEĐUNARODNIH IMPERIJALISTA.

BRACO HRVATSKI SELJACI! OSTVARITE JEDINSTVO SA RADNICIMA. U borbi za ukidanje poreza i seljačkih dugova, za podjelu veleposjedničke, crkvene i državne zemlje, protiv ratnih rekvizicija. Oduprite se pokušajima srpskih hegemonista i generala, kao i izdajnika borbe hrvatskog seljaštva da vas bace u imperijalistički rat, u rat protiv SSSR-a te moćne potpore ugnjetenih naroda i radnih masa u njihovoj oslobodilačkoj borbi.

DRUGOVI RADNICI! Zbijte svoje redove oko vaše Komunističke Stranke u borbi protiv rata! Ostvarite jedinstvo svih radnika u borbi protiv skupoće i besposlice, za bolje nadnice, za bolji život. Ostvarite savez radnog naroda grada i sela u borbi za slobodu!

HRVATSKI RADNI NARODE! Borba protiv reakcionarnih mjera pro-narodne vlade Cvetković-Maček, borba protiv ubistava, hapšenja i koncentracionih logora, jest borba protiv imperijalističkog rata.

DOLJE HRVATSKA GOSPODA, IZDAJICE BORBE HRVATSKOG RADNOG NARODA! DOLJE RATNI HUŠKAČI! DOLJE AGENTI LONDONA, PARIZA I RIMA, NEPRIJATELJI HRVATSKOG NARODA! DOLJE IMPERIJALISTIČKI RAT!

DOLJE NASILJE I KONCENTRACIONI LOGORI!
ŽIVIO SOVJETSKI SAVEZ! TRAZIMO SAVEZ SA SOVJETSKOM UNIJOM! ŽIVIO SAVEZ RADNIKA, SELJAKA, OBRTNIKA I RADNE INTELIGENCIJE! U BORBUNO PROTIV SKUPOĆE, ZA BOLJI ŽIVOT I SLOBODU RADNOG NARODA!

DOLJE RATNI ŠPEKULANTI I NABIJAČI CIJENA!
SREDIŠNI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE

Kad pročitaš daj dalje.«

(IHRPH, Zbirka letaka, 103a, izvornik, šapirograf, latinica.)

¹⁷⁸ Tekst odlomka od »6) Orešković« do »komunizma« napisan je na posebnom papiru koji je dodan spisu.

Lukarić Dinka, Kovačić Jurja, Cindrić Eugena, Špoljarić Đuru i Orešković Marka po čl. 2 od. 1 a za Diminić Dušana po čl. 2 od. 2 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi;¹⁷⁹ za Lukarić Dinka, Kovačić Jurja i Cindrić Eugena obzirom na § 61 i 62 K.z.¹⁸⁰ a Špoljarić Đuru i Orešković Marka obzirom na § 76 k.z.¹⁸¹

predlažem stoga

1) da se odredi glavni pretres pred Okružnim sudom u Sušaku nadležnim po §§11 i 14 k.p.¹⁸²

2) da se na glavni pretres pozovu:

a) okrivljeni Lukarić Dinko (3), Kovačić Juraj (4), Cindrić Eugen (5), Diminić Dušan (6), Špoljarić Đuro (8) i Orešković Marko (7)

b) svjedoci Šamanić Josip (15) i Oblak Dragutin (13).

3) da se na glavnom pretresu pročitaju kao dokazala zapisnici sastavljeni kod predstojništva redarstva u Sušaku (5), dopis Državnog suda za zaštitu države od 15. IV. 1940. sa priložima (9), presuda Državnog suda za zaštitu države od 6. IV. 1932 (15), presuda Okružnog suda u Ogulinu od 17. XI. 1934. (21), rješenje Državnog suda za zaštitu države od 21. V. 1940. (26), svjedodžbe o imovini i vladanju okrivljenih, kao i izvaci iz kaznenog registra nadležnog državnog tužioštva, što valja do glavnog pretresa nabaviti.

¹⁷⁹ V. bilj. 135 i 141; tekst člana 4. Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi glasi: »Ko pisanjem, štampanjem, rasturanjem napisa, slika ili objava ili inače iznosi ili pronosi lažna tvrđenja, u nameri da izloži poruzi ili prezrenju državne ustanove, zakone, uredbe ili naredbe vlasti, ili politički ili socijalni poredak u zemlji, ili ko na pomenuti način nešto iznosi ili pronosi, u nameri da uzrokuje neraspoloženje protiv državnih ustanova, zakona, uredaba ili naredaba vlasti ili protiv političkog ili socijalnog poretka u zemlji, kazniće se zatvorom do dve godine i novčano do 20.000 dinara« (Službene novine, Beograd XI/1929, 6. III 1929, br. 54-XXIII ili Zbornik zakona, uredbi i naredbi, Zagreb, ožujak 1929, sv. III, br. 4—35, str. 404 i 405). Ovaj je član donesen 1. ožujka 1929. u Zakonu o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi od 6. I 1929. godine. Po tom su zakonu nakon člana 2 Zakona od 6. siječnja 1929. dodani članovi 3, 4, 5, i 6, pa je tako član 3. postao član 7.

¹⁸⁰ V. bilj. 142.

¹⁸¹ Na to se odnose ovi dijelovi čl. 76. Krivičnog zakonika od 27. siječnja 1929:

»Ko je osuđen za kakvo umišljeno krivično delo na kaznu lišenja slobode, pa za pet godina od dana kad je tu kaznu sasvim ili delimično izdržao ili, ako je bio zadržan u zavodu za mere bezbednosti, pošto je iz ovoga otpušten, opet učini kakvo umišljeno krivično delo, taj je u povratu i kazniće se strože.

Ako je to drugo krivično delo poteklo iz jednorodnih pobuda s ranijim delom, sud nije vezan za najveću meru koja je za to krivično delo propisana, već može izreći najviše dvostruku propisanu kaznu, ali se ni tada ne može preći dvadeset godina robije ili zatočenja ni pet godina strogog zatvora ili zatvora.« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, Zagreb, travanj 1929, br. 36—39, str. 431—432).

¹⁸² V. bilješku 143 i 138.

OBRAZLOŽENJE

Optuženi Lukarić Dinko, Kovačić Juraj, Cindrić Eugen, Špoljarić Đuro i Orešković Marko poriču, da bi bili članovi komunističke partije. te od njih samo Špoljarić Đuro i Orešković Marko priznaju, da su komunisti po uvjerenju. Optuženi Diminić Dušan priznaje da je komunist.

Kovačić Juraj i Cindrić Eugen priznaju da su rasturali letak naveden u dispozitivu, dok Lukarić Dinko priznaje da je Širolu Josipu dao »Govor Molotova«, a poriče, da bi Šamanić Josipu dao letak »Komunistički apel«.

Diminić Dušan priznaje, da se je s optuženim Špoljarić Dinkom sastajao, kad je Špoljarić došao u Sušak, no brani se, da su to bili slučajni sastanci, te da on nije znao da je Špoljarić komunist.

Optuženi Lukarić, Kovačić i Cindrić brane se da su držali, da letci, koje su rasturali nisu bili nedozvoljenog sadržaja.

Svjedok Širola Josip iskazao je da mu jednom prilikom u prosincu 1939 Lukarić Dinko dao 4 letka u govoru Molotova — svjedok Oblak Dragutin, da mu je poznato, da je Cindrić Eugen komunist, — a svjedok Šamanić Josip da mu je Lukarić Dinko prije Božića 1939 dao jedan letak sasvim komunističkog sadržaja.

Potonji svjedok iskazao je još, da je Lukarić Dinko držao u Vrbniku jedan komunistički sastanak.¹³³

Sadržaj letaka, koje su okrivljeni rasturali, jest takav, da se njim dovodi u opasnost javni poredak, pa se stoga ne može pokloniti vjera obrani okrivljenih, da su držali, da letci, koji su rasturali, nisu bili nedozvoljenog sadržaja.

Obzirom na činjenicu, da su Lukarić, Kovačić i Cindrić rasturali u dispozitivu navedene letke nedvojbeno sa ciljem da propagiraju komunizam, to je logična pretpostavka, da su to oni činili tek nakon što su postali članovima komunističke partije i od partije primili direktive za rad.

Optuženi Špoljarić bio je smješten u koncentracioni logor u Lepoglavi zbog komunizma. Na Sušak je došao da organizira komunističku stranku, a sa istom svrhom došao je nešto kasnije i Orešković, te su se u Sušaku sastajali sa opt. Diminićem.

Špoljarić, Orešković i Diminić priznaju da su komunisti po uvjerenju pa se obzirom na njihove sastanke sa Diminićem koji se priznaje komunist ne može pokloniti vjera obrani Špoljarića i Oreškovića, da su došli na Sušak jedan vraćajući se s odmora, a drugi kao akviziter Hrvatske naklade.¹³⁴ Njihovoj se obrani ne može pokloniti vjera i obzi-

¹³³ V. bilješku 55.

¹³⁴ »Hrvatska naklada« (1936—1941) — koja je izdavala »Izraz« pripada među najvažnije partijske pothvate izdavačke djelatnosti u tome razdoblju (*Komunistički*, n. dj., str. 143 i 166). Prvi predsjednik bio je dr Ante Ramljak (IHRPH, MG 54/III-3) koji je bio branitelj na procesima o kojima je govor u ovome prilogu.

rom na činjenicu, da su već više puta, bili osuđivani zbog propagande komunizma, kao i obzirom na priznanje Diminića u izvidima pred policijom, da su se Špoljarić i Orešković preko njega interesirali za mogućnost organizovanja komunističke partije u Sušaku.

Prema navedenom dovoljno je utvrđeno, da su svi optuženi počinili djelo opisano u dispozitivu, a budući da se u njihovim činima stiču sva obilježja zločina kako su u dispozitivu kvalificirana, to je sve okrivljene valjalo tužiti, te je ova optužnica opravdana i na zakonu osnovana.

Državno tužništvo u Sušaku,
dne 25 svibnja 1940 godine
DRŽAVNI TUŽILAC:
(potpis nečitak)¹⁸⁵

Sign. AH, DN, Kns 564/1940, izvornik, strojopis, vlastoručni potpis, pečat.

9.

Sušak, 5. VI 1940.

Poslovni broj: Kzp 199/40

36

P R E S U D A U IME NJEGOVA VELIČANSTVA KRALJA!

Okružni sud u Sušaku u velikom vijeću sastavljenom od predsjednika okružnog suda Prebeg dr. Petra kao predsjednika vijeća, te sudaca okružnog suda Grego Nikole, Rošić dr. Đure, Orlović Vasilija i Bogdanović dr. Augusta, uz sudjelovanje zapisničara Židarić dr. Maria povodom optužbe državnog tužništva u Sušaku sadržane u optužnici od 25/V-1940 broj Kk 367/40-2 protiv Lukarić Dinka i drugova radi djela iz čl. 1 toč. 1 i 4 z.o.z.j.b. i p. u d.,¹⁸⁶ nakon ovosud. naredbom od 29/V-1940 broj gornji određenog glavnog usmenog pretresa za dan 5/VI-1940, koji je istog dana održan započet i završen kao javan — u prisutnosti državnog tužioca Kružić Tomislava, optuženih Lukarić Dinka, Kovačić Jurja, Cindrić Eugena, Diminić Dušana, Špoljarić Đure i Orešković Marka, koji se svi brane iz istražnog zatvora, branitelja po službenoj dužnosti za opt. Diminić Dušana i Kovačić Jurja Orlić dr. Ivo odvjetnik u Sušaku, te izabranog branitelja za ostale optužene Ramljak dr. Anta odvjetnika iz Zagreba, nakon konačnog prijedloga državnog tužioca da se presudi po prijedlogu u optužnici i obrane da se optuženi oslobode od optužbe presudio je dana 5 lipnja 1940 god.

I. optuženi LUKARIĆ DINKO, sin Nikole i Marije rođ. Sporičić,¹⁸⁷ rkt. vjere, rođen u Vrbniku 25/VI-1913, tamo i zavičajan, živi u Sušaku

¹⁸⁵ Možda Tomislav Kružić.

¹⁸⁶ V. bilješku 135.

¹⁸⁷ Greška; treba da bude: Sparožić.

Kumičićeva ul. 30 Jugoslavenski državljanin, materinji jezik hrvatski, kovač-pomoćnik, neoženjen, pismen, završio pučku i šegrtsku školu, vojsku služio, bez imovine, neosuđivan.

II. KOVAČIĆ JURAJ sin Josipa i Darinke rođ. Kovačić, rkt. vjere, rođen u Grobniku 4/X-1911 g. tamo i zavičajan, živi u Sušaku, jugoslavenski državljanin, mat. jezik hrvatski, por. ekzekutor, neoženjen, pismen, završio 2 razr. real. gim. i šegrt. školu, vojsku je služio, bez imetka, neosuđivan;

III. optuženi CINDRIĆ EUGEN sin Ivana i Vinke rođ. Vidas, rkt. vjere, rođen u Sušaku 14/IX-1915 g. tamo i zavičajan, živi u Sušaku Kosovska ul. 3, jugoslavenski državljanin, mat. jezik hrvatski, priv. namještenik, neoženjen, pismen, završio realnu gimnaziju, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan.

IV. optuženi DIMINIĆ DUŠAN sin Matka i Lucije rođ. Bastianić, rkt. vjere, rođen u Lašinu (Istra—Italija) 30/I-1914, zavičajan u Krku, živi u Sušaku, jugoslavenski državljanin, mat. jezik hrvatski, diplomirani pravnik, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, osuđivan presud. okružnog suda u Ogulinu od 17/XI-1934 Kzp 210/34 radi djela iz čl. 1 toč. 1 i 2 z.o.z.j.b. i p. u d. na jednu god. strogog zatvora.¹⁸⁸

V. optuženi ŠPOLJARIĆ ĐURO sin Stjepana i Marije rođ. Brozović, rkt. vjere, rođen u Gornjem Kosinju dana 10/V-1906 tamo i zavičajan, živi u Zagrebu Ponjammova ul. 4, jugoslavenski državljanin, mat. jezik hrvatski, krojački pomoćnik, oženjen, otac 2 djece, pismen, vojsku je služio, bez imovine, osuđivan presudom Drž. suda za zaštitu države u Beogradu od 8/IV-1932 D.S. broj 36/31, radi djela iz čl. 1 toč. 1 i 4 z.o.z.j.b. i p. u d. na 4 god. robije;

VI. optuženi OREŠKOVIĆ MARKO sin pok. Josipa i pok. Kate rođ. Randulić, rkt. vjere, rođen u Širokoj Kuli 3/IV-1894 tamo i zavičajan, živi u Zagrebu Tratinska 94, jugoslavenski državljanin, mat. jezik hrvatski, radnik, neoženjen, vojsku je služio, bez imovine, osuđivan presudom suda za zašt. države, u Beogradu od 6/III-1930. D.S. 1968/29 radi djela iz čl. 1 toč. 1 i 4 z.o.j.b. i p. u d. na 5 godina robije.¹⁸⁹

Oslobađaju se po § 280 kp. od optužbe.¹⁹⁰

1) Lukarić Dinko

a) da je neizvjesno kada u Sušaku postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

b) da je neizvjesnih dana 1939 godine u Sušaku predao N. Samaniću letak sa naslovom »Komunistički apel« a Širola Josipu više komada letaka koji su sadržavali »Govor Molotova«¹⁹¹ čijim se sadržinama vrši

¹⁸⁸ Usp. bilj. 5.

¹⁸⁹ V. bilj. 65.

¹⁹⁰ V. bilj. 151.

¹⁹¹ V. bilj. 152.

propaganda komunizma; dakle rasturao plakate čijim se sadržinama vrši propaganda i ubjeđuju drugi da treba promijeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem,

2) Kovačić Juraj

a) da je neizvjesno kada u Sušaku postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

b) da je neizvjesnog dana 1939 u Sušaku predao na čitanje i dalje rasturanje Cindrić Eugenu letak sa naslovom »Radnom narodu grada i sela« a sa potpisom »središni odbor komunističke strane Hrvatske«¹⁹² čijom se cijelom sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izloži poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubjeđuje drugi da treba promijeniti politički poredak u državi zločinom i nasiljem i kojom se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi da se izlože poruzi prezrenju države ustanove i naredbe vlasti;

3) Cindrić Eugen.

a) da je neizvjesno kada u Sušaku i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije; dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma.

b) da je neizvjesnog dana 1939 godine u Sušaku dao na čitanje Oblak Dragutinu komunistički letak sa naslovom »Radnom narodu grada i sela« a sa potpisom »Središnji odbor komunističke strane Hrvatske« čijom se cijelom sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubjeđuju drugi da treba promijeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i ide na to, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

4) Diminić Dušan

da je neizvjesnog dana 1939 u Sušaku premda je znao da su komunistički funkcioneri Špoljarić Đuro i Orešković Marko došli u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije to nije prijavio nadležnim vlastima, dakle premda je znao da se pripremaju zločini iz čl. 1 zak. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi o tom nije izvjestio državne vlasti;

5) Špoljarić Đuro

da je neizvjesno kada u Zagrebu, nakon izdržane kazne, postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije i kao takav

¹⁹² V. bilj. 177.

u ljeto 1939 god. odlazio u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

6) Orešković Marko

da je neizvjesno kada u Zagrebu nakon izdržane kazne postao i do svog hapšenja bio član komunističke partije Jugoslavije i kao takav u ljeto 1939 god. odlazio u Sušak radi organizovanja komunističke organizacije, dakle postao i bio član udruženja koje ima za svrhu propagandu komunizma;

pa da su time učinili i to: Lukarić Dinko, radnjom pod 1-a i 1-b zloč. iz čl. 1. t. 2 i 1; Kovačić Juraj radnjama pod 2a) i 2-b) zloč. iz čl. 1. t. 2 i 1 prestup iz čl. 4; Cindrić Eugen radnjama pod 3-a) i 3-b) kriv. djelo iz čl. 1 t. 2 i 1 i čl. 4; Diminić Dušan radnjom pod 4) kriv. djelo iz čl. 2 od. T 2 kz; Špoljarić Đuro radnjom pod 5) kriv. djelo iz čl. 1 t. 2 i Orešković Marko radnjom pod 6) kriv. djelo iz čl. 1 t. 2 zak. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.¹⁹³

Po § 311 kp. trošak kriv. postupka snosi državna blagajna.¹⁹⁴

Po § 298 kp. uzapćene knjige, stvari imaju se vratiti optuženima kojima su oduzete.¹⁹⁵

R a z l o z i

Optužnica upisuje optuženima u grijeh sva djela opisana u dispozitivu presude.

Svi optuženi su porekli da bi bili članovi komunističke partije, pa se prva trojica optuženih brane da nisu ni ideološki komunisti, dok ostala trojica optuženih priznaju da su po uvjerenju komuniste, ali da nisu članovi partije i da nisu poduzimali niti poduzimaju bilo kakve akcije u korist i u duhu komunističke partije.

Optužnica osniva optužbu, da su optuženi Lukarić, Kovačić i Cindrić, na tome da su širili i to Kovačić i Cindrić letak pod naslovom »Radnom narodu grada i sela« potpisom sa Središnji odbor komunističke stranke Hrvatske, a Lukarić letak pod naslovom »Komunistički apel«.

Optuženi su porekli da bi oni širili te letake, pa to nije ni utvrđeno kako je niže navedeno. Međutim kada bi i bilo utvrđeno da su optuženi

¹⁹³ V. bilješke 135, 141 i 179.

¹⁹⁴ V. bilj. 154.

¹⁹⁵ Na to se, vjerojatno, odnosi ovaj dio čl. 298. Zakonika o sudskom krivičnom postupku:

»Ako se povodom potraživanja oštećenikovog sud na osnovu glavnog pretresa uveri da je kakva stvar, koja se našla među stvarima optuženikovim ili koga od učesnika u krivičnom delu ili na takvom mestu gde su je ta lica ostavila ili dala samo na čuvanje, svojina oštećenikova, narediće da se ona vrati oštećeniku čim presuda stane na pravnu snagu. Ako optuženik izrečno pristane, može sud odmah stvar vratiti oštećeniku (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 616—617).

širili u optužnici inkriminirane letake, još se nebi moglo zaključiti da su oni članovi komunističke partije, jer time što neko širi jedan letak ne može postati članom nikakvog udruženja niti se takvim smatrati. Može se smatrati jedino pristašom tog udruženja. Da se nekog može smatrati članom nekog udruženja potrebno je da postoji vidljivija i trajnija veza između njega i udruženja, a toga kod ni jednog od trojice optuženih nema, niti je utvrđeno da postoji ili da je postojala bilo kakova veza.

Kako su sva trojica porekla da su članovi komunističke partije, a tokom postupka nije utvrđeno da bi oni to zaista bili niti postoji kakova okolnost iz kojih bi se to sa sigurnošću moglo zaključiti, pa sud nije mogao steći, uvjerenje o njihovoj krivnji za djelo da su bili članovi komunističke partije opisano u dispozitivu presude pod toč. 1a, 2a i 3a, stoga ih je po §-u 280 kp. oslobodio od optužbe za to djelo zbog pomankanja dokaza.

Optužba nadalje tereti prvu trojicu optuženih, da su širili letake komunističkog sadržaja izdane po komunističkoj partiji i to optuženog Lukarića da je dao jedan letak pod naslovom »Komunistički apel« svjedoku Šamanić Josipu, a nekoliko letaka koji su sadržavali govor Molotova svjedoku Širola Josipu — Optuženi je porekao da bi on širio te letake braneći se da je svjedoku Šamaniću dao tada dozvoljeni letak inicijativnog odbora za osnivanje stranke radnog naroda, koji je bio legalno štampan i u početku dozvoljen, a sadržaj da se nije sukobljavao sa postojećim zakonima,¹⁹⁶ poriče pak da bi govor Molotova,¹⁹⁷ čijeg se sadržaja sad ne sjeća, dao na čitanje svjedoku Širolu.

Preslušani svjedok Šamanić Josip iskazao je da mu je optuženi dao jedan letak komunističkog sadržaja, ali da ga nije ni pročitao nego da ga je bacio. Na osnovu iskaza tog svjedoka, koji je vrlo nesiguran za zaključivanje kakav je bio sadržaj inkr. letaka, jer sam svjedok kaže da ga nije ni pročitao sud nije mogao steći uvjerenje da je opt. dao tom svjedoku inkriminirani letak, jer ni sam svjedok nije siguran kakav je bio letak, a nezna mu čak ni naslov, pa sud drži vjerojatnom obranu da je to bio letak inicijativnog odbora za osnivanje stranke radnog naroda Hrvatske, koji je bio u početku dozvoljen, a ne letak komunističke partije. Što se pak tiče drugog letaka »govor Molotova« sud smatra da sadržaj tog govora, koji je izašao u čitavoj domaćoj dnevnoj štampi, nije takvog sadržaja da bi mogao potpasti pod bilo koji propis z.o. z.j.b. i p. u d.¹⁹⁸ jer sadrži jedino opravdanje Sovjetske Rusije povodom sklopljenog saveza sa njemačkom.

Iz svih gore navedenih razloga sud nije mogao steći uvjerenje o krivnji optuženoga Lukarića za djelo opisano pod toč. 1b optužnice, pa

¹⁹⁶ V. bilj. 10, 144 i 148.

¹⁹⁷ V. bilj. 152.

¹⁹⁸ Zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.

ga je po § 280 kp.¹⁹⁹ oslobodio od optužbe za to djelo zbog pomanjkanja dokaza, odnosno zbog ne postojanja kriv. djela.

Optuženi Kovačić i Cindrić porekli su da bi oni širili letak pod naslovom »Radnom narodu grada i sela« sa potpisom Središnji odbor komun. partije Hrvatske. Optuženi Cindrić priznaje da je prilikom premetačine nađen kod njega taj letak, ali se brani da ga nije širio i da ga je dobio od nepoznatog lica putem pošte. Ističe da je on na policiji iskazao da mu je taj letak dao optuženi Kovačić, ali da to ne odgovara istini, jer da je taj iskaz dao pod prisilom i batinama. Optuženi Kovačić se brani da mu uopće nije poznat ni letak ni sadržaj letaka. Kako je optuženog Kovačića teretio jedino opt. Cindrić, a kako je ovaj u svom iskazu i u istrazi i na glavnom pretresu odlučno opozvao svoj iskaz dat na policiji, sud nije mogao steći uvjerenje da je optuženi Kovačić širio i rasturao taj letak dajući ga opt. Cindriću, pa ga je morao osloboditi od optužbe na osnovu §-a 280 kp. za to djelo t. j. djelo opisano u dispozitivu presude pod toč. 2b radi pomanjkanja dokaza.

Sud nije mogao steći uvjerenje da je optuženi Cindrić širio gore spomenuti letak, jer svjedok Oblak na čijem se iskazu temelji optužba, jasno i odlučno iskazao u istrazi i na glav. pretresu, pa mu sud poklanja punu vjeru, da mu opt. Cindrić nije dao inkriminirani letak, nego da ga je prvi put vidio prigodom premetačine kod Cindrića, kojoj da je prisustvovao kao svjedok, kako pak ni jedan drugi svjedok nije iskazao ništa, što bi opt. teretilo u tom pravcu, — a kako pak samo držanje zabranjenog letaka ne sadrži nikakvo krivično djelo, valjalo je optuženog osloboditi od optužbe za djelo opisano u dispozitivu presude pod toč. 3b, po § 280 kp. zbog pomanjkanja dokaza.

Optužnica protiv optuženih Špoljarića i Oreškovića, temelji se jedino na činjenici da su ti optuženici već bili osuđeni radi kom. propagande i na tome što su isti po uvjerenju komunisti, dok nije ni pokušala konkretnim nekim dokazima dokazati da su oni članovi kom. partije i da su došli na Sušak radi organizovanja komunističke stranke.

Optuženi su porekli djelo, a tokom postupka nije ničim dokazano, da su oni izvršioци djela radi kojeg se optužuju t.j. da su članovi kom. partije i da su istu pokušali organizirati na Sušaku, to sud nije mogao jedino na osnovu indicija, na kojima se optužnica temelji, steći uvjerenje o njihovoj krivnji za djela opisana pod. toč. 5 i 6 optužnice.

Kako pak sud nije mogao steći uvjerenje o krivnji opt. Špoljarića i Oreškovića, iz razloga gore navedenih, to nije mogao steći ni uvjerenje o krivnji optuženog Diminića, koji se optužuje da nije prijavio vlastima spomenute optužene i ako je znao da oni rade na organizovanju komunističke partije u Sušaku.

Iz svih gore navedenih sud je i potonju trojicu oslobodio od optužbe na osnovu § 280 kp.²⁰⁰ zbog pomanjkanja dokaza.

¹⁹⁹ V. bilj. 151.

²⁰⁰ Isto

Izreka o naknadi troška krivičnog postupka temelji se na propisu
§ 311 kp.²⁰¹

Okružni sud u Sušaku²⁰²
Odjeljenje VIII., dne 5 lipnja 1940 god.
Pretsjednik vijeća: Prebeg dr Petar
Za točnost opravka:
Upravitelj odjeljenja sudske pisarnice:
(potpis nečitak)

Državnom tužioštvu

S u š a k

Dostavlja Vam se presuda radi opravdanja najavljene revizije.

Okružni sud u Sušaku

dne 2. VII 1940

Pretsjednik: Dr Prebeg

(od »Državnom« do »Prebeg« pisano rukopisom (op. J. S.)

Za tačnost opravka

Pretstojnik-upravitelj odjeljenja

sudske pisarnice:

(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns 564/1940, izvornik, pisan strojopisom, pečat, vlastoručni potpis.

10.

Sušak, 6. VI 1940.

Predstojništvo gradskog redarstva — Sušak.

Pov. broj: . /40

6. VI. 1940

Sušak

Predmet: Diminić Dušan,
upućivanje na prisilni boravak.

O D L U K A

Diminić Dušan, sin Matka i Lucije r. Bastijančić, rođen 30. I 1914, u Labinu, općine Pazin (Italija) zavičajan u općini Krk, jugoslavenski državljanin, neoženjen, rkt. vjere, diplomirani pravnik, sa dosadanjim boravkom u Sušaku, učestvovao je kod održavanja zabranjenih sastanaka te kažnjen redarstveno sa 30 dana zatvora. Protiv istog podnešena je kaznena prijava Državnom tužioštvu kod suda za zaštitu države u Beogradu, čijom je odlukom predan u nadležnost Okružnog suda u Sušaku, gdje je dana 5-VI. 1940. u pomanjkanja dokaza riješen.

²⁰¹ V. bilj. 154.

²⁰² Pečat, latinica i ćirilica.

Pošto je imenovani pogibeljan po javni red i mir, to na temelju čl. 2. Naredbe o izmjeni i dopuni Zakona javne bezbednosti i poretka u Državi Kab. broj: 6512./39. od 17 prosinca 1939. objavljene u »Narodnim Novinama« br. 285 od 18. prosinca 1939. godine obnalazim da se imenovani uputi na prisilni boravak u kazneni zavod u Lepoglavi.²⁰³

Protiv ove odluke slobodna je žalba u roku od 8 dana po saopćenju preko ove vlasti na Bansku Vlast Banovine Hrvatske u Zagrebu.

Predstojnik redarstva:

Primio do znanja

(*potpis nečitak*)

Ovjerava tačnost prijepisa: Giron Antun

(*Pečat:*) MUZEJ NARODNE REVOLUCIJE
RIJEKA

Sign. MNR, izvorni prepis, vlastoručni potpis ovjerovitelja, pečat.

11.

Sušak, 22. VII 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK²⁰⁴

Broj: KK 367/40-4

DRŽAVNOM NADODVJETNIŠTVU

Z A G R E B

Pozivom na § 52 Uredbe o poslovnom redu za državna tužioštva,²⁰⁵ podnosim u krivičnom predmetu proti Lukarić Dinka i drugova, zbog zločinstva iz čl. 1. z.o.z.j.b.i.p.u.d.²⁰⁶ prepis revizije proti presude Okružnog suda u Sušaku od 5. VI. 1940. Kzp 199/40-36.

Državno tužioštvo

U Sušaku, dne 22 srpnja 1940 godine

DRŽAVNI TUŽILAC:

u. z.

B Jamnický

(*Na poleđini spisa:*)

(*pečat:*) DRŽAVNO NADODVJETNIŠTVO
ZAGREB

Primljeno: 24. VII 1940.

Broj: Kns 564/1940.

(*Rukopis:*) Prima se na znanje

Zgb 24/7 940

(*potpis nečitak*)

Sign. AH, DN, Kns 564/1940, izvornik, strojopis, pečat, vlastoručni potpis.

²⁰³ Usp. literaturu u bilj. 58.

²⁰⁴ Pečat, latinica i ćirilica.

²⁰⁵ V. bilj. 163.

²⁰⁶ V. bil. 135.

Sušak, 22. VII 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK²⁰⁷

Broj: KK 367/40-4

OKRUŽNOM SUDU

SUŠAK

U krivičnom predmetu proti Lukarić Dinka i drugova, zbog zločinstva iz čl. 1. z.o.z.j.b.i.u.d.²⁰⁸ opravdavam proti presudi okružnog suda u Sušaku od 5. VI. 1940. Kzp 199/40-36

REVIZIJU

zbog povrede formalnoga Zakona iz br. 6. §. 336 k.p.²⁰⁹

Prvostepeni sud nije uzeo u pretres činjenice, koje upućuju na krivnju okrivljenih u međusobnoj vezi i to činjenice da su okrivljeni rasturali letke potpisane po Središnjem odboru komunističke stranke Hrvatske, da su Špoljarić i Orešković bili već suđeni zbog komunističke propagande, da su IV., V., i VI. optuženi priznali, da su po uvjerenju komunisti, da je optuženi Diminić priznao pred policijom da su se Špoljarić i Orešković interesirali za mogućnost organizovanja komunističke partije u Sušaku, te da je Šamanić Josip iskazao, da je optuženi Lukarić Dinko držao jedan komunistički sastanak u Vrbniku. —

Potonje dvije činjenice nije prvostepeni sud u opće uzeo u pretres, a niti je obrazložio zašto te činjenice u pretres uzeo nije. —

Sud odlučuje koja se činjenica ima smatrati dokazanom po slobodnom uvjerenju, no to uvjerenje mora biti stečeno na osnovu savjesnog pretresa i ocjene svih dokaza, odnosno svih činjenica, koje su od odlučne važnosti.

U razlozima presude sud mora navesti koje je činjenice i iz kojih razloga uzeo za dokazane, a pretresti ima svaku činjenicu samo za sebe i u vezi s ostalim izvidenim činjenicama. Tek nakon toga može sud da izreče, da je stekao uvjerenje da je izvjesna činjenica dokazana ili ne.

Budući da prvostepena presuda ne pruža nužne jasnoće u odlučnim činjenicama, i to u pogledu priznanja optuženog Diminića pred policijom, da su se optuženi Špoljarić i Orešković interesirali za mogućnost organizovanja komunističke partije u Sušaku, i u pogledu iskaza svjedoča Šamanića da je optuženi Lukarić držao u Vrbniku jedan komunistički sastanak, jer sud ne navodi u razlozima presude, da li smatra napred navedene činjenice dokazanima ili ne, to je prvostepena presuda nejasna, nepotpuna i neobrazložena. —

Prema navedenom prvostepeni je sud počinio povredu formalnoga Zakona iz br. 6. §. 336 k.p.

²⁰⁷ Pečat, latinica i ćirilica.

²⁰⁸ V. bilj. 135.

²⁰⁹ V. bilj. 167.

Predlažem da se ovaj moj pravni lijek dostavi sa spisom Stolu sedmorice kao Kasacionom sudu u Zagrebu, koji da pobijanu presudu poništi i stvar uputi prvostepenom sudu na novi pretres. —

Državno tužništvo

U Sušaku, dne 22 srpnja 1940 godine

DRŽAVNI TUŽILAC:

u. z.

B. Jamnioky

Sign. AH, DN, Kns 564/1940, izvornik, strojopis, vlastoručni potpis.

13.

Zagreb, 26. IX 1940.

Okružni sud u Sušaku VIII kzp-199-40

44

Primljeno 6/X 1940.

p²¹⁰

Kre 558-1-1940.

U IME NJегоVOG VELIČANSTVA KRALJA!

Stol sedmorice kao kasacioni sud pod pretsjedavanjem sudije Stola sedmorice Premužića Ivana kao pretsjednika vijeća, a u prisuću sudija Stola sedmorice Tomića Svetozara, Nežića Janka, Dra Gradnika Alojzija i Vukelića Nikole kao članova vijeća, te sekretara Stola sedmorice Dra Rucnera Josipa kao zapisničara, povodom revizije državnog tužioca protiv presude Okružnog suda u Sušaku od 5. lipnja 1940. Kzp 199/40. u krivičnoj stvari protiv Lukarića Dinka i drugova zbog djela iz čl. 1 toč. 2. i člana 2. i 4. z. o. z. j. b. i p. u d.,²¹¹ nakon saslušanja zamjenika starješine državnog nadodvjetništva Marčića Većeslava riješio je:

Revizija državnog tužioca odbacuje se.

RAZLOZI

Državni tužilac pobija presudu zbog povrede formalnog zakona iz § 336 br. 6 Kp.²¹²

Revizija nije osnovana.

Prvostepeni sud je pretresao i ocijenio sve dokaze i činjenice iznešene na glavnom pretresu, dakle i one po žaliocu navedene, te je na osnovu toga pretresa i ocijene, a po svom slobodnom osvjedočenju utvrdio činjenično stanje u presudi iznešeno.

Sud je naveo u skladu sa stanjem spisa i ostalim uspjehom dokazanog postupka svoje razloge, na kojima osniva svoju odluku, a naročito zašto je odbacio stajalište optužbe i zašto nije mogao uzeti doka-

²¹⁰ Pečat s umetnutim (rukom pisanim) nadnevkom i brojem spisa.

²¹¹ V. bilj. 135, 141 i 179.

²¹² V. bilj. 167.

zanim, da su optuženici počinili krivična djela, koja im se optužnicom u grijeh upisuju.

Prvostepeni je sud obrazložio zašto nije mogao uzeti dokazanim da su optuženi Kovačić Juraj i Cindrić Eugen rasturali letke potpisane po Središnjem odboru komunističke stranke Hrvatske. Okolnosti da su Špoljarić i Orešković priznali, da su po uvjerenju komunisti, da su Špoljarić i Orešković već bili suđeni radi komunističke propagande, te da je Lukarić prema iskazu svjedoka Šamanića održao jedanput neki komunistički sastanak u Vrbniku nikako ne mogu biti odlučne za ustanovljenje krivnje optuženih u ovoj krivičnoj stvari. Optuženi Diminić je doduše na policiji iskazao, da su se optuženi Špoljarić i Orešković interesirali za mogućnost organizovanja komunističke partije u Sušaku, no on je to u istrazi i na glavnom pretresu porekao, a prvostepeni sud vjeruje, da je ono istina, što je iskazao na sudu.

Sud je dakle svoju odluku valjano obrazložio, a valjano obrazloženo sudačko uvjerenje ne može se pobijati revizijom (§ 274 i 335 Kp.).²¹³

Pobijana odluka suda nije nejasna, nepotpuna ili u protivriječnosti sa sadržajem spisa, pa dosljedno tome nema povrede formalnog zakona iz br. 6 § 336 Kp.²¹⁴

Valjalo je stoga reviziju državnog tužioca temeljem § 354 I. Kp.²¹⁵ kao očigledno neosnovanu odbaciti.

O tome se obavještava taj okružni sud uz privoj 7 prijepisa ovog riješenja te uz povratak izvještajem od 6. kolovoza 1940. kzp. 199—1940. ovamo podnesenih spisa radi dalje odredbe.

²¹³ Član 274. Zakonika o sudskom krivičnom postupku glasi:

»O pitanju ima li se ili se nema koja činjenica uzeti dokazanom, odlučuju sudije po svom slobodnom uverenju, koje su stekli na osnovu savesna pretresa i ocene svih dokaza, iznesenih na glavnom pretresu, i nisu vezani ni za kakva dokazna pravila«, a član 335. glasi: »Revizija ima mesta samo onda, ako je presudom povređen formalni ili materijalni zakon. Zakon je povređen ne samo onda kad nije primenjen, nego i onda kad nije pravilno primenjen« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 607 i 631).

²¹⁴ V. bilj. 167.

²¹⁵ Prvi odlomak člana 354. Zakonika o sudskom krivičnom postupku glasi: »Kasacioni sud može pri većanju u sednici (§ 345.) ili po javnom pretresu na o čijoj reviziji po službenoj dužnosti, saslušavši vrhovnog državnog tužioca, da poništi prvostepenu presudu i da naredi novi glavni pretres u korist optuženikovu, ako se o istinitost i činjenica, na kojima je osnovana presuda, pojavi znatna sumnja, pa se ova ne ukloni ni pojedinim izviđajima, koje je on naredio (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36—39, Zagreb, travanj 1929, str. 641).

STOL SEDMORICE KAO KASACIONI SUD
U Zagrebu, 26. rujna 1940.

G.
Cindrić Eugen
sin Ivana,
iz Sušaka
Kosovska ul. 3

Ovjerava točnost prepisa:
Giron Antun

(pečat:) MUZEJ NARODNE REVOLUCIJE
RIJEKA

Sign. MNR, ovjerovljeni prepis izvornika, strojopis, vlastoručni potpis ovjerovitelja, pečat.

III

14.

Sušak, 3. IX 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK²¹⁶

Broj: KK 521/40-2

Kt 106/40

OPTUŽNICA
DRŽAVNO TUŽIOŠTVO U SUŠAKU TUŽI:

I. HORVAT LOVRA (16), sina Ivana i Marte r. Horvat, rkt. vjere, rođenog 2. VII 1912 u Razbojište, živi na Sušaku, Jugoslavena, krojačkog pomoćnika, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog,

II. ŠUH VALENTINA (8), sina pok. Josipa i Rozalije r. Pajter, rkt. vjere, rođenog 3/I-1908 u Ođaci, živi u Zagrebu, Jugoslavena, postolarskog pomoćnika, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog,

III. ŠIMECKI IVANA (7), sina pok. Kazimira i Mare r. Hrzić, rkt. vjere, rođenog 10. VII. 1906 u Krašiću, živi u Zagrebu, Jugoslavena, postolarskog pomoćnika, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog,

IV. MAMIĆ MILANA (6), sina Marka i Matije r. Troškot, rkt. vjere, rođenog 10. X. 1910 u Lišani, živi u Zagrebu, Jugoslavena, prodavaoca voća, neoženjenog, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog,

V. RADIČEVIĆ STJEPANA (9), sina pok. Stjepana i Jelene r. Pejnović, rođenog 8. III. 1909 u Odvorci, živi u Sušaku, Jugoslavena, krojačkog radnika, pismenog, vojsku služio, bez imovine, neosuđivanog, koji se nalaze u istražnom zatvoru,

da su i to:

²¹⁶ Pečat, latinica i ćirilica.

I. Horvat Lovro

da je neizvesnog dana mjeseca januara 1940. u Sušaku, primivši od Mamić Milana, veću količinu komunističkih letaka sa naslovim »HRVATSKI NARODE«, »RADNOM NARODU GRADA I SELA«, a sa potpisom »Središni odbor komunističke stranke Hrvatske«,²¹⁷ čijom se sadržinom vrši propaganda komunizam i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti ove letke razdelio Radičević Stjepanu, Vinketi Luki, Šaravanja Stjepanu, Mulc Josipu, i Sizić Ninku, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i kojima se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

II. SUH VALENTIN:

da je neizvesnog dana mjeseca januara 1940 godine u Zagrebu, predao veću količinu komunističkih letaka Šimecki Ivanu sa Naslovom »HRVATSKI NARODE« »RADNOM NARODU GRADA I SELA« a sa potpisom »Središni odbor komunističke stranke Hrvatske« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti sa uputom, da ih ovaj dalje rasturi, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i kojima se ide na to, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

III. ŠIMECKI IVAN:

da je neizvesnog dana mjeseca januara 1940. godine u Zagrebu, predao veću količinu komunističkih letaka Mamicu Milanu sa naslovom »Hrvatski narode« »Radnom narodu grada i sela« a sa potpisom »Središni odbor komunističke stranke Hrvatske« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti sa uputom da ih ovaj dalje rasturi, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i kojima se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

IV. MAMIĆ MILAN:

da je neizvesnog dana mjeseca januara 1940 godine u Zagrebu primivši od Šimeckog Ivana veću količinu komunističkih letaka sa naslovom »Hrvatski narode«, »Radni narode grada i sela« a sa potpisom

²¹⁷ V. bilj. 177.

»Središnji odbor komunističke stranke Hrvatske« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak i nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredba vlasti i ove letke odneo na Sušak gdje ih je predao Horvatu Lovri radi daljeg rasturanja, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti;

V. RADIČEVIĆ STJEPAN:

da, premda je znao, da je Horvat Lovro u mjesecu januaru 1940 u Sušaku primio veću količinu komunističkih letaka sa naslovom »Hrvatski narode«, »Radni narode grada i sela« a sa potpisom »Središnji odbor komunističke strane Hrvatske« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma u svrhu rasturanja a u cilju vršenja komunističke propagande i da je i njemu čak predao 14 komada ovih letaka radi rasturanja, o tom na vrijeme nije izvestio državne vlasti, dakle premda je znao da se pripremaju zločini iz čl. 1. tač. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi o tom na vrijeme nije izvestio državne vlasti;

pa da su time učinili i to:

Horvat Lovro radnjom pod 1) Šuh Valentin radnjom pod 2), Šimecki Ivan radnjom pod 3), Mamić Milan radnjom pod 4) zločinstvo iz čl. 1. tač. 1 i prestup iz čl. 4. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi a kažnjivo po čl. 2. od. I. istog zakona u vezi §-a 17. Zakona o Državnom sudu za zaštitu države²¹⁸ s obzirom na § 61. k.z.²¹⁹ a Radičević Stjepan radnjom pod 5) zloč. iz čl. 2. od. II. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi²²⁰ kažnjivo po istom članu i odeljku istog zakona. —

STOGA SE PREDLAŽE:

I. Da glavni pretres bude pred okružnim sudom u Sušaku nadležnim po §§ 11 i 14 k.p.²²¹

II. Da se na glavni pretres pozovu:

optuženi: Horvat Lovro (16), Šuh Valentin (8), Šimecki Ivan (7), Mamić Milan (6) i Radičević Stjepan (9),

III. Da se na glavnom pretresu pročitaju kao dokazala prijava predstojništva gradskog redarstva u Sušaku, iskazi Nikšić Marice (19a),

²¹⁸ Čl. 17. Zakona o državnom sudu za zaštitu države od 24. X 1930. glasi: »Za dela iz čl. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi može se suditi i na kaznu večite robije.« (Zbirka zakona i uredaba, sv. VIII, br. 278—330, Zagreb, august 1930, str. 1087).

²¹⁹ V. bilj. 142.

²²⁰ V. bilj. 135, 141 i 179.

²²¹ V. bilj. 138 i 143.

Troskot Mate (19b), Cabor Dragutina (20), uvjerenja o imovnom stanju i ponašanju optuženih i izvaci iz kaznenog registra nadležnog državnog tužništva, što valja nabaviti. —

O b r a z l o ž e n j e

Dana 21. siječnja 1940 godine pojavili su se u Sušaku među radnicima komunistički letci »Radnom narodu grada i sela« potpisani od strane Središnjeg odbora komunističke stranke Hrvatske od kojih jedan primjerak prileži spisu. —

Predstojništvo grad. redarstva u Sušaku povelu je izviđaje i ustanovilo da je te letke po Sušaku širio Horvat Lovre. —

Pozvat ovaj na odgovornost priznaje pred redarstvom da je ove letke primio od Mamić Milana, i te letke predao Radičević Stjepanu. Mamić Milan preslušan kod redarstva u Sušaku priznao je da je te letke primio od Šuh Valentina, a ovaj opet od Božac Antuna. —

Preslušani svi gore navedeni po sudu stali su poricati dano priznanje pred policijom i brane se da su ta priznanja kod policije u Sušaku dali pod silom batinjanja i zlostavljanja, te opće poriču da bi primili i rasturali odnosne letke.²²

Jedini Horvat Lovro priznaje da je primio poštom ovakav jedan letak, i neznajući sadržine da ga je uručio Radičević Stjepanu,²³ koji to međutim poriče. —

Obrana optuženih da su bili po redarstvu zlostavljeni iskazuje se neistinitim, jer iz dopisa opće javne banovinske bolnice u Sušaku od 19. lipnja 1940.(41), proizlazi da na njima nije bilo nikakvih vidljivih povreda, pa je stoga ova optužnica opravdana i na zakonu osnovana. —

Državno tužništvo

U Sušaku, dne 3. rujna 1940. godine

DRŽAVNI TUŽILAC:

(*potpis nečitak*)

Sign. AH, DN, Kns 1048/40, izvornik, vlastoručni potpis, pečat, strojopis, latinica.

²² V. bilj. 177.

²³ Letak je poštom, u obliku pisma, dostavljen npr. 22. siječnja 1940. u Kastav na adresu Kazimir Marčelja, Vinko Filičić i Franjo Lučić (Izvještaj sreskog načelstva Kastav, Pov. 77 od 23. siječnja 1940), a u Sušaku na adresu Ljubomir Petrinović (Izvještaj predstojništva gradskog redarstva Sušak, Pov. br. 214—1940. od 24. siječnja 1940. Oba se spomenuta izvještava nalaze u IHRPH).

Sušak, 21. IX 1940.

Okružni sud u Sušaku²²⁴

Poslovni broj kzp 277/40-73

P R E S U D A
U IME NJEGOVOG VELIČANSTVA KRALJA

Okružni sud u Sušaku u sudačkom vijeću sastavljenom od predsjednika okružnog suda Prebeg Dr. Petra kao predsjedatelja s. o. s. Grego Nikole, Orlović Vasilije i Rošić Dr. Đure u Bogdanović Dr. Augusta kao članova vijeća, te sudskog pripravnika Polić Dr. Tome kao zapisničara, u optužbi državnog tužništva proti Horvat Lovru, i dr. zbog zloč. iz čl. 1. t. 1 prestupa iz čl. 4 Z. o. z. j. b. i p. u drž²²⁵ po podnijetoj optužnici od 3 rujna 1940 br. Kk 521/40-2 glede koje je odredbom od 16. IX. 1940 br. Kzp 277/40-71 po predsjedniku vijeća određen gl. pretres uz sudjelovanje d.t. Jamnicky Dr. Božidara, optuž. Horvat Lovre, Šuh Valentin, Šimecki Ivana i Mamić Milana te njihovog branioca određenog po službenoj dužnosti Orlić Dra. Iva odvj. u Sušaku i opt. Radičević Stjepana te branioca mu po službenoj dužnosti Perušić Dr. Ante odvj. u Sušaku koji optuženi se nalaze u istražnom zatvoru dne 21-IX-1940, nakon održanog javnog glavnog pretresa, te nakon što je d.t. stavio svoj konačni predlog ostaje u cjelosti kod optužbe i branioci istih predložili da se isti oslobode optužbe, izrekao je slijedeću

P r e s u d u

Optuženi

Horvat Lovro sin Ivana i Marte rođ. Horvat, rkt. vjere rođen 2-VII-1912 u Podgorištu srez Našice tamo i zavičajan, živi u Sušaku, državljanin jugoslovenski, krojački pomoćnik, neoženjen, pismen vojsku služio, bez imovine, neosuđivan.

2.) ŠUH VALENTIN, sin pok. Josipa i Rozalije rođ. Peiter, rkt. vjere rođen 3. I 1908 u Odžacima, srez Odžaci tamo i zavičajan, živi u Zagrebu, državljanin jugoslovenski, obučarski pomoćnik, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan.

3.) ŠIMECKI IVAN sin pok. Kazimira i pok. Mare rođ. Hržic, rkt. vjere, rođen 10. VII. 1906 u Hrašicu srez Hrašic, tamo i zavičajan, živi u Zagrebu, državljanin jugoslovenski, postolarski pomoćnik, neoženjen, pismen, vojsku služio, bez imovine, neosuđivan.

4.) MAMIĆ MILAN sin Marka i Matilde rođ. Troskot, vjere rkt. rođen 10. X 1910 u Lišani općina Stankovci srez Benkovac, zavičajan u opć. Stankovci živi u Zagrebu, Jugosloven, prodavaoc voća, neoženjen, pismen, vojsku služio, bez imovine, neosuđivan,

²²⁴ Pečat, latinicom i ćirilicom.

²²⁵ V. bilj. 135 i 179.

5.) **RADIČEVIĆ KONĐZIĆ STJEPAN** sin pok. Stjepana i pok. Jelenke rođ. Peinović, rođen 8. III. 1909 u Otvorci zavičajan u opć. Sibinj, srez Slav. Brod živi u Sušaku, državljanin jugoslovenski, krojački radnik, pismen, vojsku je služio, bez imovine, neosuđivan

o s l o b a đ a j u se po § 280 k.p. od optužbe²²⁶ da su i to

1.) Horvat Lovro da je neizvjesnog dana mjeseca siječnja 1940 u Sušaku primivši od Mamića Milana veću količinu komunističkih letaka sa naslovom »HRVATSKI NARODE«, »RADNOM NARODU GRADA I SELA« a sa potpisom »SREDIŠNJI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE«²²⁷ čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi da se izloži poruzi i prezranju državne ustanove i naredbe vlasti. Ove letke razdelio Radičević Stjepan, Vinketi Luki, Šaravanja Stjepanu, Mulc Josipu i Šimić Ninku, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vodi propaganda i ubeđuje drugi da treba pokrenuti i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem kojemu se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi u namjeri da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti.

II.) Šuh Valentin, da je neizvjesnog dana mjeseca siječnja predao veću količinu komunističkih letaka Šimecki Ivanu sa naslovom »HRVATSKI NARODE«, »RADNOM NARODU GRADA I SELA« a sa potpisom »SREDIŠNJI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i poredak, te nešto iznosi da se izlože poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti sa uputom, da ih ovaj dalje rasturi, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuje drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i kojima se ide na to, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlaže poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti.

III.) Šimecki Ivan, da je neizvjesnog dana mjeseca siječnja 1940 godine u Zagrebu predao veću količinu komunističkih letaka Mamiću Milanu sa naslovom »HRVATSKI NARODE«, »RADNOM NARODU GRADA I SELA« a sa potpisom »SREDIŠNJI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi da se izlaže poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti sa uputom da ih ovaj dalje rasturi, dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i kojima se ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, te nešto iznosi u namjeri da se izlaže poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti.

²²⁶ V. bilj. 151.

²²⁷ V. bilj. 177.

IV.) Mamić Milan da je neizvjesnog dana mjeseca siječnja 1940. god. u Zagrebu primivši od Šimeckog Ivana veću količinu komunističkih letaka sa naslovom »HRVATSKI NARODE«, »RADNI NARODE GRADA I SELA« a sa potpisom »SREDIŠNJI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma i ide na to da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak i nešto iznosi da se izlaže poruzi i prezrenju državne ustanove i naredbe vlasti i ove letke odneo na Sušak gdje ih je predao Horvatu Lovri radi daljnjeg rasturivanja dakle rasturao plakate čijom se sadržinom vrši propaganda i ubeđuju drugi da treba promjeniti politički i socijalni poredak u državi zločinom i nasiljem i ide na to, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak te nešto iznosi u namjeri da se izlaže poruzi i prezrenju državne ustanove i uredbe vlasti.

V.) Radičević Kondžić Stjepan, da je premda je znao da je Horvat Lovro u mjesecu siječnju 1940 god. u Sušaku primio veću količinu komunističkih letaka sa naslovom »HRVATSKI NARODE«, »RADNI NARODE GRADA I SELA« a sa potpisom »SREDIŠNJI ODBOR KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE« čijom se sadržinom vrši propaganda komunizma u svrhu rasturanja, a u cilju vršenja komunističke propagande i da je njemu čak predao 14. komada ovih letaka radi rasturanja a tom na vrijeme nije izvjestio državne vlasti, dakle premda je znao da se pripremaju zločini iz čl. 1 t. Z.o.z.j.b.i p. u dr.²²⁸ a tom na vrijeme nije izvjestio državne vlasti. —

čime su počinili i to 1.) Horvat Lovro 2.) Šuh Valentin 3.) Šimecki Ivan i Mamić Milan zloč. iz čl. 1 t. 1 i prestup iz čl. 4. Z.o.z.j.b. i p. u dr. a 5.) Radičević Stjepan zloč. iz čl. 2/II Z.o.z.j.b.i p. u drž.²²⁹

Po § 311 k.p.²³⁰ trošak krivičnog postupka ima snositi državna blagajna.

R a z l o z i

Optužba inkriminiše optuženima krivična djela iz čl. 1. tačka 1; čl. 2/ od II i čl. 4 zakona o zaštiti javne bezbednosti i poredka u državi osnivajući to svoju optužbu na priznanjima koja su optuženi dali pred predsjedništvom gradske policije u Sušaku.

Međutim na glavnom pretresu — suglasno kao i tijekom istrage, — optuženi se brane da oni nisu počinili inkriminisano im djela, kako im to optužba imputira i kako su ista opisana u dispozitivu ove presude — te navode da su oni to svoje priznanje kod predstojništva gradske policije u Sušaku dali pod silom batinjanja i zlostavljanja.

Obzirom na to poricanje optuženih, kao i obzirom na iskaze svj. Nikšić Marice, Troskot Mata i Cabor Dragutina, koji iskazi su bili pročitani na glavnom pretresu, sud nije mogao steći nikakvo uvjerenje da su optuženi zaista počinili inkriminisani čin djela, na način i u vrijeme

²²⁸ V. bilj. 135.

²²⁹ V. bilj. 135, 141 i 179.

²³⁰ V. bilj. 154.

kako im to optužba imputira, pak ih se je slijedom toga, obzirom na pomankanje dokaza moralo osloboditi po § 280 k.p.²³¹ od optužbe, kako je to u konkretnom slučaju i urađeno u dispozitivu ove presude.

Što se tiče navodnog priznanja optuženih, datog pred predtojništvom gradske policije u Sušaku, na koje se optužba pozivlje, istaći je, da sud to pojedinačno priznanje nije imao prilike da ih pobliže uzme u razmatranje i ocijenu, i to s razloga, jer je tijekom glavnog pretresa, na prijedlog odbrane doneseno riješenje, da se prijava predstojništva gradske policije u Sušaku, kao i zapisnici o preslušanju optuženih pred istom policijom ne pročitaju, budući u konkretnom slučaju policijska vlast prekoračila svoj djelokrug obzirom da je preduzela formalno saslušanje optuženih, što joj je izričito zakonom zabranjeno po propisu § 93 k.p.,²³² te uslijed toga ti policijski spisi ne vrijede za sud.

Izrek o naknadi troška krivičnog postupka osniva se na propisu § 311 k.p.²³³

Okružni sud u Sušaku
odj. VIII. dana 21 rujna 1940 godine
Predsjednik vijeća:

Predsjednik okružnog suda: Dr. Prebeg Petar
Za točnost otpravka
upravitelj odj. sudske pisarne
(potpis nečitak)

Sign. AH, Zagreb, DN, Kns 1048/1940, izvornik, strojopis, vlastoručni potpis, pečat.

16.

Sušak, 4. X 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK²³⁴

Broj: KK 521/40-3.

DRŽAVNOM NADODVJETNIŠTVU

Z A G R E B

Pozivom na § 52 Uredbe o poslovnom redu za državna tužioštva²³⁵ podnosim u krivičnom predmetu proti Horvat Lovra i drugova zbog djela iz čl. 1, 2 i 4 z. o. z. j. b. i p. u d.²³⁶ jedan primjerak opravdanja revizije uz priklop optužnice i presude od 21. IX-1940 br. Kzp 277/40-73.

²³¹ V. bilj. 151.

²³² Po drugom odlomku člana 93. Zakonika o sudskom krivičnom postupku, koji glasi:

»Nikada ne može policijska vlast preduzeti formalno saslušanje okrivljenika, svedoka i veštaka, a po pravilu ni druge izviđajne radnje« (Zbornik zakona, uredbi i naredbi, sv. IV, br. 36–39, Zagreb, travanj 1929, str. 539).

²³³ V. bilj. 154.

²³⁴ Pečat, latinica i ćirilica.

²³⁵ V. bilj. 163.

²³⁶ V. bilj. 135, 141 i 179.

Državno tužništvo
u Sušaku, dne 4. listopada 1940.
DRŽAVNI TUŽILAC:
(potpis nečitak)

(na poleđini spisa:)

(pečat:) DRŽAVNO NADODVJETNIŠTVO
ZAGREB

Primljeno: 11. X 1940
Broj: Kns 1048/1940

1

(rukopis:) Prima se na znanje
u spis

Zgb. 11/X 940
(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns 1048/1940, izvornik, strojopis, latinica, vlastoručni
potpis, pečat.

17.

Sušak, 4. X 1940.

DRŽAVNO TUŽIOŠTVO SUŠAK²⁷⁷

Broj: KK 521/40-3

OKRUŽNOM SUDU

S U Š A K

Proti presude od 21. IX-1940, Kzp 277/40-73 u krivičnom predmetu
proti Horvat Lovre i drugova zbog djela iz čl. 1. br. 1 te čl. 2 i 4
z.o.z.j.b.i p. u d.²⁷⁸ opravdavam kako slijedi na glavnom pretresu izjav-
ljenu

REVIZIJU

zbog povrede formalnoga zakona
iz br. 5 i 6 § 336 k.p.²⁷⁹

Prvostepeni sud odbio je predloge zastupnika optužbe, da se na
glavnom pretresu pročita prijava, te da se preslušaju kao svjedoci
policijski namještenici, za koje okrivljeni tvrde, da su ih zlostavljali.

Predlog za čitanje prijave odbio je sud s motivacijom da je policija
prekoračila svoj djelokrug preduzevši formalno saslušanje okrivljenih.

²⁷⁷ Pečat, latinica i ćirilica.

²⁷⁸ V. bilj. 135, 141 i 179.

²⁷⁹ Br. 6 v. u bilj. 167; br. 5 glasi: »ako sud u toku glavnog pretresa nije do-
neo rešenje o kakvom predlogu žalioca ili je protiv njegovog predloga ili
prigovora doneo rešenje kojim su povređena (§ 335.) bitna naređenja
zakona ili načela postupka o optužbi ili odbrani, na koja sud mora paziti
već po suštini postupka, premda je optuženik ili branilac tome prigovo-
rio«.

Međutim prvostepeni se sud ne može upuštati u kritiku rada policije, ako ne pročita na glavnom pretresu spis na osnovu kojega drži da je prekoračila djelokrug. To bi sud mogao učiniti tek kad pročita prijavu i zapisnike preslušanja okrivljenih. Prema tome prvostepeni je sud trebao pročitati ne samo prijavu nego i zapisnike preslušanja okrivljenih. Osim toga postupak je pokrenut na osnovu prijave (kod sreskog suda počinje dapače pretres čitanjem prijave), te su i dokazala provađana prema podacima u prijavi, pa je nedvojbeno, da sud na glavnom pretresu mora prijavu pročitati, ako je prijave predloženo. —

Prijedlog, da se na glavnom pretresu preslušaju policijski namještenici, za koje okrivljeni tvrde, da su ih zlostavljali, odbio je sud bez ikakve motivacije. —

Sud, ne može nevjerovati svjedocima, koji su ponuđeni na jednu odlučno okolnost, ako ih prije toga nije preslušao.

Prema navedenom prvostepeni je sud protiv predloga žalioca donio rješenje kojim su povrijeđena bitna načela postupka o optužbi na koja sud mora paziti već po suštini postupka, pa stoga predleži povreda formalnoga zakona iz br. 6 § 336 k.p.

Prvostepeni sud nije uopće uzeo u pretres priznanje opt. Horvat Lovre pred sudom a osim toga nije obrazložio da li i zašto smatra, da je istinita obrana okrivljenih, da su na policiji bili zlostavljeni, te da su samo zbog zlostavljanja priznali čine, pa je stoga prvostepena presuda nejasna i neobrazložena, te predleži povreda formalnoga zakona i iz br. 6 § 336 k.p.

Predlažem, da se ovaj moj pravni lijek dostavi sa spisom Stolu sedmorice kao kasacionom sudu, koji da prvostepenu presudu poništi i stvar uputi prvostepenom sudu na novi pretres. —

Državno tužništvo
u Sušaku, dne 4. listopada 1940.

DRŽAVNI TUŽILAC:
(potpis nečitak)

Sign. AH, DN, Kns 1048/1940, izvornik, vlastoručni potpis, strojopis, latinica.

RIASSUNTO

Tre processi giudiziari intentati a Sušak contro membri e fautori del PCC (Partito comunista croato) nel 1940.

Due momenti caratterizzano il movimento operaio e quello progressista nel 1940 a Sušak, parte orientale dell'odierna Rijeka (Fiume); e precisamente: da una parte gli arresti e i processi contro membri, fautori e simpatizzanti del PCC e dall'altra il risveglio della vita di partito. Nel presente studio si tratta soltanto di un tentativo fatto di inferire un colpo agli elementi progressisti nel territorio di Sušak.

Poco dopo il grande processo di Ogulin, intentato nel 1934 a membri, simpatizzanti e fautori del PCJ (Partito comunista jugoslavo), appartenenti prevalentemente al cosiddetto Littorale Croato, ci fu nel partito un risveglio di attività organizzata. Nonostante alcuni nuovi colpi inferti dal regime al movimento operaio e agli elementi progressisti in genere, e specialmente al nucleo del partito, sembra che l'attività degli attivisti fino al 1939 abbia avuto a Sušak un relativo successo. Tale attività si svolse nell'ambito di nuove correnti formatesi nel PCC e rispettivamente nel PCJ: non si seguivano più soltanto i noti sentieri illegali usati fino allora, ma si lavorò per fondare un Partito del popolo lavoratore, si svolse attività propagandistica, si fece opera di persuasione tra scolari delle scuole medie e studentini delle scuole superiori, furono pubblicati opuscoli, fondati circoli, tenuti comizi, organizzate dimostrazioni contro l'occupazione della Cecoslovacchia da parte di Hitler, si intervenne perché si accorresse in aiuto del popolo spagnuolo, si svolse un'attività intensa a favore delle organizzazioni sindacali, si organizzarono grandi scioperi (p. es. di operai portuali ed edili) ecc. Ivan Dujmić, che era nativo di Sušak, dove aveva svolto attività nel partito, fu eletto membro del primo CC (Comitato Centrale) del PCC. Allora il territorio di Sušak veniva frequentato anche da alti dirigenti del partito e dei sindacati, quali Tito, Đ. Špoljarić, M. Orešković, J. Kraš, B. Valjin, A. Zaja ed altri.

Alla fine del 1939 e al principio del 1940 il regime tentò di colpire con severe misure tale attività dei comunisti e degli elementi progressisti. Nell'ambito della politica generale del governo Cvetković—Maček contro il PCJ, il quale veniva sempre più rafforzandosi, anche i rappresentanti del regime nel territorio di Sušak pensavano che fosse giunto il momento di regolare i conti col movimento rivoluzionario. Pare che il 4 ottobre, quando furono privati di libertà V. Kalen e R. Petrović, fosse cominciata la serie di interventi polizieschi a Sušak e nei suoi dintorni, come pure nell'isola di Krk (Veglia). Gli arresti continuarono al principio del 1940, quando fu imprigionata una sessantina di persone; operai, contadini, intellettuali, artigiani, tra i quali: M. Barišić, D. Diminić, D. Lukarić, S. Milenić, L. Horvat, M. Mamić, M. Pintar, I. Šimecki, E. Cindrić, L. Vinketa, V. Vučinić, J. Kovačić, P. Biondić, S. Radičević, T. Mijatov, M. Latifić, R. Supić, D. Šćitar, M. Franović, B. Borčić, B. Karađija, T. Soldatić Z. Glažar ecc. Da Lepoglava furono trasportati M. Orešković e Đ. Špoljarić.

La polizia sapeva abbastanza bene chi aveva davanti a sè e durante l'istruttoria aveva raccolto ancora qualche dato. Essa cercava di assicurarsi sui legami, a suo parere forti, che esistevano tra gli arrestati, e specialmente su quelli che li legavano ai comunisti di Zagabria; e questo allo scopo di sondare nel vivo il PCC. Perciò la maggior parte degli arrestati venne sottoposta a gravi torture, delle quali allora scrisse il giornale «Proleter» («Il Proletario») e diede notizia anche uno speciale volantino. Nonostante la lunga istruttoria, gli arrestati mantennero alto il loro morale, tanto che la polizia desistette da ogni tentativo di creare la base per un grande processo del tipo di quello di Ogulin del 1934. Alcuni degli arrestati furono allora cacciati nei loro comuni d'origine, altri furono richiamati militari, altri confinati o liberati. I rimanenti, per essere stati messi in prigioni disumane, si erano ridotti in pessime condizioni di salute, tanto che ricorsero allo sciopero della fame e, appoggiati dall'opinione pubblica, misero la polizia

in tale luce, che essa si vide costretta a liberarli. Alcuni di esse furono allora incriminati in base alla Legge sulla difesa della pubblica sicurezza e dell'ordine nello stato e consegnati al Tribunale statale per la difesa dello stato che li consegnò a sua volta al Tribunale distrettuale di Sušak. Gli arrestati furono allora distribuiti in tre gruppi come accusati: di appartenere al PCJ, di aver incitato alla rivolta militare, di aver diffuso idee comuniste, volantini, opuscoli ecc. Il Tribunale distrettuale di Sušak assolse però tutti gli accusati.

L'influsso del Partito fu allora tanto forte, che alcuni tribunali non si lasciarono piegare dalla pressione del regime. Oltre a ciò la situazione generale del paese era tanto grave, che dava a molti coraggio eccezionale, perfino anche a singoli giudici. Così successe che i giudici di Sušak non volendo accogliere gli argomenti del Pubblico Ministero e della polizia che sostenevano la colpevolezza degli accusati, sbrigavano ogni processo in meno di una mattinata. I giudici venivano aiutati nel loro lavoro anche dal contegno degli accusati, e persino dai difensori d'ufficio.

Cosa la polizia ne pensasse di tali giudici (del dr. Đ. Rošić, di V. Orlović e di altri) non lo sappiamo, ma sappiamo che il capo degli agenti della polizia di Sušak in un caso simile a Ogulin (davanti al tribunale si trovavano allora O. Juranić, Đ. Diminić, V. Vučinić ed altri) dichiarò che il presidente del Tribunale distrettuale di Ogulin avrebbe dovuto essere posto sotto accusa. Nel caso di Sušak il Pubblico Ministero, nel richiedere all'organo competente la revisione del processo, accusò i giudici di Sušak di parzialità e di mancanza di coscienza.

L'assoluzione nel 1940 dei membri e dei fautori del PCC a Sušak ebbe grande eco fra la popolazione e diede un forte impulso a tutto il movimento progressista. D'altra parte, nonostante che dopo la liberazione alcuni membri e fautori del PCC fossero per qualche tempo impediti di cominciare subito la loro attività, i verdetti decisivi del Tribunale di Sušak influirono sulla rigenerazione della vita del partito a Sušak, cosicchè essa poté cominciare con intenso slancio già nell'autunno dello stesso anno.